

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

1. (111.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2006. december

Dr. Fazekas Judit – Dr. Gyenge Anikó

**Büntetőjogi jogérvényesítés a szellemi tulajdon-jogok
területén európai és nemzeti szinten**

Jukka Liedes

**A szerzői jog időszerű kérdései az Európai Unióban
és nemzetközi szinten**

Szilágyi József

A kreativitás mint az innováció egyik oki tényezője

Dr. Vida Sándor

Közösségi védjegy – jogérvényesítés

Dr. Vidák Judit

A természet találmányai – a bogáncs és a tépőzár

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL

BÜNTETŐJOGI JOGÉRVÉNYESÍTÉS A SZELLEMITULAJDON-JOGOK TERÜLETÉN EURÓPAI ÉS NEMZETI SZINTEN¹

I. BEVEZETŐ – NEMZETKÖZI ÉS KÖZÖSSÉGI JOGTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

I.1. A NEMZETKÖZI SZINTŰ SZABÁLYOZÁS

A szellemi tulajdon-jogok kulcsfontosságú szerepet töltenek be a piacgazdaság, az európai belső piac kiépítésében, működésében.² Kétségtelen, hogy az államnak e jogok egyszerű törvényi elismerésén túl törekednie kell ezek társadalmi elfogadottságának emelésére, tiszteletben tartásának biztosítására, általában az érvényesülésükre, ez utóbbi elmaradása esetén pedig annak következetes kikényszerítésére is, hiszen mindezen segítő eszközök nélkül a jog csak holt papír marad.

Ezt a gondolatot magáévá téve a Kereskedelmi Világszervezet már a kilencvenes években (1994) nemzetközi szerződést hozott létre a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi aspektusairól,³ amely nemzetközi szinten az anyagi jogok mellett először tartalmazott részletes szabályozást a szellemi tulajdon-jogok kikényszerítési eszközeiről. A TRIPS-megállapodás mind a polgári, mind a büntetőjogi jogérvényesítésre vonatkozóan kijelölt kötelező és ajánlott szabályozási tárgyköröket a tagok számára, amellet, hogy nem zárta ki más jogérvényesítési eszközök szélesebb körű bevezetését sem.

Ugyan az Európai Közösség maga és az Európai Unió valamennyi jelenlegi tagállama tagja a TRIPS-megállapodásnak, az elfogadásától számított igen rövid időn belül kiderült, hogy a belső piac torzulásainak kiküszöböléséhez nem elegendő az, ha valamennyi tagállam nemzeti szabályozása maximálisan eleget tesz a TRIPS-megállapodásnak, mivel a tagállamok részben egyébként is magasabb szintű védelmet biztosítottak, mint amit a TRIPS-megállapodás megkívánt, részben pedig az ebben megállapított minimumszabályokon túlmutatóan is rengeteg eltérés maradt a tagállamok jogérvényesítési rendszerei között. Ennek nyilvánvaló oka az érvényesíthető igények alapjául szolgáló alanyi jogok szintén eltérő szabályozása és felfogása, a jogérvényesítés kereteit adó, a jogegységesítésnek leginkább ellenálló nemzeti eljárási szabályok (ideértve a végrehajtási szabályokat is) történeti okokból fennálló különbsége volt.

¹ A tanulmány a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács 2006. őszi ülésére az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által készített előterjesztés alapjául szolgált.

² Hogy ez mennyire így van, azt legutóbb a WIPO módszertana alapján elkészült, „A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlya Magyarországon” című, a Magyar Szabadalmi Hivatal, dr. Penyígy Krisztina és dr. Munkácsi Péter által készített tanulmánya mutatta be.

³ A továbbiakban: TRIPS-megállapodás, Magyarországon kihirdette az 1998. évi IX. törvény.

I.2. BIZOTTSÁGI JAVASLAT A BÜNTETŐJOGI ESZKÖZÖK IRÁNYELVI HARMONIZÁCIÓJÁRA A HATÁLYOS JOGÉRVÉNYESÍTÉSI IRÁNYELV MELLETT

Az Európai Bizottság igen hamar felismerte, hogy a belső piac megfelelő működésének általános céljához nem elegendő az, ha a tagállamok a TRIPS-megállapodásban megkövetelt szinten egységesen biztosítják a jogérvényesítési eszközöket. Ez összefügg azzal is, hogy a Bizottság csak részben koncentrált a TRIPS-megállapodással is segíteni kívánt célokra, részben az Európai Unió belső piaca megfelelő működésének szempontjait kívánta érvényesíteni. E cél pedig arra indította, hogy 2003. január 30-án benyújtsa a szellemi tulajdon-jogok érvényesítésének biztosítását szolgáló eszközökről és eljárásokról szóló irányelvjavaslatát,⁴ amelyet alig több mint egy évvel később (2004. április 29-én) el is fogadtak, és azóta az átültetése is megtörtént a legtöbb tagállamban.

A jogérvényesítési irányelv hatálya csak a polgári és közigazgatási jogi úton történő jogérvényesítésre terjedt ki: meghatározta a jogérvényesítésre jogosult személyek körét, a bizonyítékokat, a bizonyítékok biztosításának módját, az ideiglenes és óvintézkedéseket, a kiegészítő intézkedéseket, az alternatív intézkedéseket, a tájékoztatási, az eltiltási és a kártérítési igényt, a bírósági határozatok nyilvánosságra hozatalára vonatkozó szabályokat.

A jogérvényesítési irányelv eredeti bizottsági javaslata abból kiindulva, hogy a belső piac megfelelő működését (és annak eszközeként a szellemi tulajdon-jogok védelmét) minden lehetséges eszközzel biztosítani kell, valamennyi jogágra kiterjedő harmonizációt célzott meg. A javaslat tartalmazott rendelkezést a büntetőjogi eszközök bevezetésének kötelezettségéről is, de ez végül – a tárgyalásokon a büntetőjogi harmonizációra vonatkozó jogalapról (illetve ennek hiányáról) kirobbant vita nyomán – kikerült a javaslatból. A jogérvényesítési irányelv elfogadott szövegében csupán két utalás maradt a büntetőjogi eszközökre vonatkozóan: a (28) preambulumbekkezdés kimondja, hogy *„az ebben az irányelvben foglalt polgári és közigazgatási jogi intézkedéseken, eljárásokon és jogorvoslatokon felül megfelelő esetben a büntetőjogi jogkövetkezmények is a szellemi tulajdon-jogok érvényesítési eszközeinek minősülnek”*. A 2. cikk (3) bekezdése pedig rögzíti, hogy *„ez az irányelv nem érinti a szellemi tulajdon-jogok megsértéséhez kapcsolódó büntetőeljárásokra és büntetésekre vonatkozó tagállami rendelkezéseket”*. Vagyis a Bizottság által a belső piac megfelelő működése érdekében eredetileg tervezett teljes körű, a büntetőjogi eszközöket is magában foglaló harmonizáció ambícióját – ideiglenesen – visszafogták a tagállamok, és ennek eredményeképpen az irányelv végül csupán egy egyszerű deklarációt tartalmazott a büntetőjogi eszközök alkalmazhatóságáról a szellemi tulajdon-jogok érvényesítése körében. Ezek szabályozása tehát – szemben a polgári jogi és közigazgatási jogi eszközökkel – megmaradt tagállami hatáskörben.

A jogérvényesítési irányelv (30) preambulumbekkezdése és a 18. cikk (1) bekezdés 2. albekezdése szerint az átültetési határidő lejártát követő három évben le kell folytatni az

⁴ COM(2003) 46 final. Elfogadott változata a 2004/48/EK irányelv a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről. A továbbiakban: jogérvényesítési irányelv.

irányelv átültetését és alkalmazását vizsgáló értékelési eljárást. Ez csak az irányelv alkalmazására és a tagállami szervek által hozott különböző intézkedések hatékonyságára vonatkozik, nem terjed ki általánosan a tagállamok teljes jogérvényesítési rendjére. Ugyanakkor azonban a jogérvényesítési irányelvben nemrég lejárt implementációs határidő (2006. április 29.) közelsége miatt egyelőre nem lehet tudni, hogy a preambulumban kitűzött fő cél, a belső piac megfelelő működésének biztosítása a szellemi tulajdon-jogok érvényesíthetőségének növelése révén megfelelően megvalósult-e a jogharmonizáció. A jogérvényesítési irányelv 18. cikk (1) bekezdés 2. albekezdéséből az következik, hogy amennyiben a három év elteltével készítendő bizottsági jelentés azt a következtetést tartalmazná, hogy továbbra sem megfelelő a belső piac működése, és ezt a harmonizáció nem elégséges szintje okozza, akkor a Bizottságnak a jogérvényesítési irányelv módosítására kellene javaslatot tennie. Eszerint tehát az Európai Unió a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséhez igénybe vehető eszközök harmonizációjában az eredeti „egy az egyben” harmonizáció helyett egy több lépésből álló harmonizációs útvonalat választott.

A Bizottság a jogérvényesítési irányelv elfogadásával a korábbi, széles ívű elképzeléseit nem adta fel végleg, de az is gyorsan kiderült, hogy még csak az ott kijelölt harmonizációs útvonalat sem kívánja követni. Ezen irányelv átültetése még le sem zárult (és így a harmonizációból fakadó – várhatóan pozitív – hatásai sem voltak érzékelhetők), amikor 2005. július 12-én benyújtotta a szellemi tulajdon-jogok érvényesítését biztosító büntetőjogi intézkedésekről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelv javaslatát, valamint a szellemi tulajdon-jogokat érő sérelmek visszaszorítására kidolgozott büntetőkeret megerősítéséről szóló tanácsi kerethatározat javaslatát, mivel csak ezzel az új eszközzel látja hatékonnak a fellépést a belső piac működését torzító szellemi tulajdon-jogi jogsértések ellen.⁵

I.3. AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG C-176/03 SZ. ÍTÉLETE A KÖZÖSSÉG BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSI HATÁSKÖRÉRŐL

2005. szeptember 13-án, vagyis rövid idővel az irányelv- és kerethatározat-javaslat előterjesztését követően azonban az Európai Közösségek Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) ítéletet hozott a C-176/03. számú Bizottság kontra Tanács-ügyben. Ennek az ügynek a kereseti kérelme a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003. január 27-i 2003/80/IB tanácsi kerethatározatnak a megsemmisítésére irányult azon az alapon, hogy azt az első pilléren belül, vagyis közösségi hatáskörben kellett volna elfogadni. Amellett, hogy ez az ügy kifejezetten speciális témájú, már a jogérvényesítési irányelv tárgyalásai során is kiderült, hogy valamennyi uniós intézmény és a tagállamok is azt várják a Bíróságtól, hogy általános iránymutatást adjon a büntetőjogi szabályozásra vonatkozó hatáskörök megoszlása tekintetében a tagállamok és az Európai Unió, illetve az Európai Unió egyes pillérei között.

⁵ Együtt: COM(2005)276 végleges

A Bíróság kimondta, hogy a büntetőjog és a büntetőeljárás-jog alapvetően nem tartozik a Közösség hatáskörébe. Ez azonban nem akadályozhatja meg a közösségi jogalkotót abban, hogy amennyiben a hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankció alkalmazása a súlyos környezetkárosítások leküzdésének elengedhetetlen eszköze, a tagállamok büntetőjogával kapcsolatban megtegye az általa a környezetvédelem tárgykörében alkotott jogszabályok teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedéseket.

I.4. AZ ÍTÉLET LEHETSÉGES ÉRTELMEZÉSEI ÉS EZEK HATÁSA A BIZOTTSÁG IRÁNYELV-JAVASLATÁRA

Nemsokára az is kiderült, hogy a Bizottság és a Tanács gyökeresen eltérő következtetésre jutott az ítélet értelmezésében.

A Bizottság 2005. november 23-án közleményt adott ki,⁶ amelyben jelezte, hogy a Bíróság érvelését általános érvényűnek tekinti az összes közösségi politika és a négy szabadság vonatkozásában, vagyis a belső piac tekintetében is. Hangsúlyozta, hogy nem tartja megfelelőnek sem a harmadik pillérben való kizárólagos szabályozást, sem a kettős szabályozási megoldásokat, vagyis az irányelvvel és kerethatározattal való együttes szabályozást (ami végeredményben a saját, alig pár hónapja benyújtott kettős javaslatának a nem megfelelőségét is jelentette). Nyilvánvalóvá tette, hogy a továbbiakban a jogi aktusok egységesítését tekinti fő céljának. A Bizottság szerint a Bíróság nem tett különbséget a büntetőjogi eszközök természete szerint, hanem funkcionális megközelítést alkalmazott, amiből az következik, hogy a közösségi jogalkotásnak a büntetőjogi eszközöket ott kell biztosítania, ahol a közösségi szabályokat szükséges kiegészíteni ezzel. A Bizottság a közleményben két alapelvet hangsúlyozott, amelyeknek alapján a továbbiakban el kíván járni. A szükségesség elve mentén a büntetőjogi eszköz alkalmazását az érintett közösségi politika hatékony érvényesítésével kell igazolni. Az egységesség alapelve értelmében pedig az ágazati szinten elfogadott közösségi büntetőjogi eszközöknek figyelemmel kell lenni a büntetőjog uniós rendszerének konzisztenciájára. Mindezek alapján a Bizottság ismertette stratégiáját is: a már elfogadott eszközök ellen keresetet kíván benyújtani a Bírósághoz,⁷ a tárgyalás alatt lévő tervezeteket pedig megfelelően át fogja alakítani. Ebből egyértelművé vált, hogy a továbbiakban a Bizottság a harmonizációs lépések lényeges részét az első pillérben, azaz saját kezdeményezésére és irányelvi formában kívánja megvalósítani. Így vissza is vonta az irányelv- és kerethatározat-javaslatot, és egyúttal 2006. április 27-én elfogadta azt a tervezetet, amely egyetlen jogi aktusban, irányelvben kívánja rendezni a szellemi tulajdon területén elkövetett jogsértések büntetőjogi harmonizációjának kérdéseit.⁸ A Bizottság ezzel kinyilvánította, hogy szüksé-

⁶ A Bizottság közleménye a Bíróság C-176/03. számú Bizottság kontra Tanács-ügyben 2005. szeptember 13-án hozott határozatának hatásairól [COM(2005) 583 final]

⁷ Ez a hajók által okozott szennyezésre vonatkozó jogszabályok végrehajtásához szükséges büntetőjogi keret megerősítéséről szóló, 2005. július 12-i 2005/667/IB tanácsi kerethatározat tekintetében 2005. december 8-án megtörtént.

⁸ COM (2006) 168 final – a továbbiakban: irányelvjavaslat

gesnek tartja e lépést a közösségi szabályok kiegészítésére a közösségi politika hatékony érvényesítése érdekében.

2006. február 13–14-én a Bel- és Igazságügy-miniszterek Tanácsa informális ülést tartott Bécsben, amelynek egyik kiemelt napirendi pontja a Bíróság ítéletéről kialakított álláspontok megvitatása volt. A Tanács az alábbi – kevésbé funkcionális, inkább formalista – elveket fogadta el, amivel lényegében egyszerre meghatározta a benyújtott módosított javaslattal kapcsolatban elfoglalt álláspontját is.

(1) Általános szabályként a büntetőjogi és a büntetőeljárás-jogi szabályok kívül esnek a Közösség hatáskörén. A Közösségnek ezért a főszabály alóli kivételt szűken kell értelmeznie és alkalmaznia.

(2) A közösségi jogalkotó nem kötelezheti a tagállamokat olyan szabályok megsértése esetén büntetőjogi szankciók alkalmazására, amelyekben közösségi jog egyáltalán nem vagy még nem létezik, illetőleg amelyeket kizárólag a nemzeti jog szabályoz.

(3) A Közösség nem állapíthatja meg részletesen és kizárólagosan a bevezetendő szankciók mértékét, ezt meg kell hagynia a tagállamok jogalkotási szuverenitása körében. Vagyis a Tanács továbbra is a tagállamok és az Unió, illetve az Unió különböző pillérei közti, differenciált hatáskörképlet alapján képzelel el az európai büntetőjogi szabályozást.

A Tanács mindebből következően a belső piac megfelelő működésének érdekét is csak szigorú keretek között hajlandó figyelembe venni.

1.5. A TAGÁLLAMOK VÁRHATÓ ÁLLÁSPONTJA

Az irányelvjavaslat kiemelkedő jelentőségű abból a szempontból, hogy a Bizottság először tesz kísérletet a közösségi pilléren belül, az irányelv jogi eszközével konkrét büntetőjogi szankciók harmonizációjára. Az, hogy az Európai Unió egyes tagállamai milyen álláspontot foglalnak el az irányelvjavaslat tárgyalása során, számos szempont függvénye, ami egyúttal általánosságban (a büntetőjogi szankciórendszer bármely más területen történő esetleges későbbi harmonizációja tekintetében) is fontos jelzés a Bizottság felé. Befolyásolja, hogy ők maguk mennyire látják be, hogy a belső piac megfelelő működése érdekében fel kell lépni az ezt komolyan befolyásoló bűncselekményekkel (és azon belül a szellemi tulajdon-jogok megsértésével elkövetett cselekményekkel) szemben. Ezzel párhuzamosan befolyásoló tényező az is, hogy e cél érdekében milyen hajlandóságot mutatnak a büntetőjogi szabályozásra vonatkozó hatásköröktől való megválásra, illetve hogy mindezek alapján milyen mozgásteret olvasnak ki a Bíróság döntéséből. További járulékos szempont lehet, hogy a saját jelenlegi belső büntetőjogi szabályozásukat mennyiben érinti majd az irányelv, hiszen az mindenütt szempont, hogy az irányelv átültetése ne borítsa fel majd a büntetőjogi rendszerek alapvető belső logikáját.

Magyarország vonatkozásában kis túlzással lehet állítani, hogy az irányelvjavaslat a lehető legjobbkor kerül terítékre, hiszen a készülő új büntető törvénykönyv iparjogvédelmi, szer-

zői (és kapcsolódó) jogokat sértő bűncselekményekről szóló fejezetének tartalma még nem lezárt kérdés, több tanulmány és alternatív szövegjavaslat készült már, és készül hozzá jelenleg is.⁹ Kétségtelen, hogy az ezen a területen az elfogadott, változtatni nem kívánt alapelvek, illetve az újonnan kialakuló elvi irányok képviselője megjelenik az irányelvjavaslat tárgyalásánál kifejtett magyar álláspontban is, hiszen egy ezeket nem tükröző irányelvszöveg a szándékoltól eltérő pályára állítaná az itthoni törekvéseket is, ugyanakkor e belső érdekeknek összhangban kell lenniük a belső piac által diktált követelményekkel is.

E szerencsés csillagállás miatt a jelen tanulmány célja az irányelvjavaslat oly módon történő áttekintése, amely figyelembe veszi a jelenlegi és a jövő Btk.-jában tükrözni kívánt szempontok megvalósíthatóságát is abban az esetben, ha az irányelvjavaslat elfogadásra kerül. A tanulmány következő része ezért sorra veszi az irányelvjavaslat azon előírásait, amelyek átültetésének a büntető anyagi jogi szabályokban kell megtörténnie (ezáltal kikerülnek az elemzés hatóköréből az eljárási, együttműködési szabályok¹⁰) és csak azokat elemzi részletesen, amelyeknek átültetése problémákat vethet fel (így az érintett szellemi tulajdoni területek köre, jogsértések, a szankciók és a szankciók mértéke).

II. AZ IRÁNYELVJAVASLAT ÉS ELFOGADÁSÁNAK ESETLEGES HATÁSAI A BELSŐ JOGBAN

II.1. A HARMONIZÁCIÓ TÁRGYI HATÁLYA

II.1.1. Az irányelvjavaslat tárgyi hatálya

Az irányelvjavaslat 1. cikke szerint „ezen irányelv megállapítja a szellemitulajdon-jogok érvényesítésének biztosításához szükséges büntetőjogi intézkedéseket. Ezek az intézkedések a közösségi és/vagy a tagállamok nemzeti jogszabályai előírása szerinti szellemitulajdon-jogokra alkalmazandók”.

Arra vonatkozóan, hogy a Bizottság mit tekint szellemitulajdon-jognak, a javaslatához fűzött indokolás ad eligazítást: az irányelvjavaslat hatályát ugyanaz a bizottsági nyilatkozat határozná meg, amelyet a Bizottság a jogérvényesítési irányelvvel kapcsolatban adott ki.¹¹

⁹ A Magyar Szabadalmi Hivatal által készített előzetes anyag (2005. szeptember 15.); az Igazságügyi Minisztérium Európai Uniósi Jogi Főosztályának előkészítő anyaga (2005. szeptember 18.)

¹⁰ 6. cikk Kiterjesztett elkobzási hatáskörök; 7. cikk Közös nyomozócsoportok; 8. cikk A büntetőeljárás megindítása

¹¹ A szellemitulajdon-jogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 2. cikkéről szóló 2005/295/EK bizottsági nyilatkozat. Ennek értelmében szellemi tulajdonnak minősülnek: a szerzői jogok, a szerzői joggal szomszédos jogok és az adatbázis-előállítókat megillető jogok; a mikroelektronikai félvezető termékek topográfiajának szerzőjét megillető oltalom; a védjegyet oltalom; a formatervezésiminta-oltalom; a szabadalmi oltalom, ideértve a kiegészítő oltalmi tanúsítványokat; a földrajziárjelző-oltalom; a használatiminta-oltalom; a növényfajta-oltalom; a kereskedelmi nevek, amennyiben azokhoz kizárólagos jogok fűződnek az irányadó nemzeti jogszabályokkal összhangban.

A harmonizáció így valamennyi, a nyilatkozatban felsorolt szellemi tulajdon-jogra kiterjedne függetlenül attól, hogy az csak tagállami szinten szabályozott-e, vagy akár közösségi szinten is. Ezzel kapcsolatban itt közösségi jogi szempontból vizsgálni kell, hogy szükséges-e és lehetséges-e a harmonizáció ilyen széles terjedelemben.

II.1.1.1. Szükséges-e?

Az, hogy a közösségi szintű büntetőjogi harmonizációra szükség van-e, elsősorban olyan adatokkal támasztható alá, amelyek bizonyítják, hogy 1. a belső piac működését alapvetően befolyásolják a szellemi tulajdoni jogsértések és 2. ezek ellen nem elegendő a polgári és vámjogi eszköztár és annak harmonizációja, illetve a meglévő nemzeti büntetőjogi eszköztár, továbbá, 3. hogy a büntetőjogi harmonizáció ténylegesen pozitív hatással járna.

Itt meg kell jegyezni, hogy a Bizottság az irányelvjavaslatok benyújtásánál egyébként megszokott széles körű, részletes hatáselemzéstől eltekintett: az irányelv elfogadásának szükségességét ugyanazokkal az általános megállapításokkal igyekszik alátámasztani, amelyek már a jogérvényesítési irányelv preambulumban is szerepeltek, illetve a szabályozás szükségességét az Alapjogi Charta 17. cikke (2) bekezdéséből vezeti le, amely szerint a szellemi tulajdon-jog (tulajdonjogi típusú) védelmet élvez. Mindebből azonban egyáltalán nem derül ki, hogy funkcionális megközelítésben, a belső piac megfelelő működése érdekében ténylegesen szükséges-e a büntetőjogi jogérvényesítésre vonatkozó jogharmonizáció.

Ráadásul amíg nem lehet tudni, hogy a jogérvényesítési irányelv nyomán lezajló harmonizációnak milyen hatásai vannak, addig igencsak elietettnek tűnik újabb eszköz létrehozatala. Ugyan a jogérvényesítési irányelv (30) preambulumbekkezdésében és a 18. cikk (1) bekezdés 2. albekezdésében előírt, fent már bemutatott értékelési eljárás nem terjed ki általánosan a tagállamok teljes jogérvényesítési rendjére, mégis nyilvánvaló, hogy a büntetőjogi szankciók bevezetését akkor kell megfontolni, ha ez az értékelés azt az eredményt hozza, hogy nem volt elégséges az eddigi harmonizáció, és a továbblépéshez sem lennének elegendők további polgári jogi eszközök. Az már csak formailag erősíti meg ezt az érvet, hogy – a jogérvényesítési irányelv 18. cikk (1) bekezdés 2. albekezdéséből következően – amennyiben a három év elteltével készítendő Bizottsági jelentés azt a következtetést tartalmazná, hogy továbbra sem megfelelő a harmonizáció szintje, és ez hátrányosan hat a belső piac működésére, akkor a Bizottságnak a jogérvényesítési irányelv módosítására kellene javaslatot tennie, és nem új irányelvet kellene kibocsátani.

Ehhez hozzá lehet tenni, hogy mind a speciális, mind a generális prevenció szempontjából lényeges és igen erős polgári jogi eszközök bevezetését irányozta elő a jogérvényesítési irányelv: elég, ha a határozat nyilvánosságra hozatalára, a (nyilvános) elégtételadásra, a lefoglalással kezdődő, a megsemmisítésig terjedő jogsértést megelőző állapot helyreállítására, a jogsértésben közreműködőkkel szemben érvényesíthető igényekre, a jogosult vagyoni

igényének kielégítését biztosító intézkedésekre hivatkozunk.¹² Már csak emiatt is nélkülözhetetlen az irányelv hatásainak (lényegében ezen eszközök erejének) a megvizsgálása, ami viszont az átültetési határidő lejártát követő alig fél év elteltével még biztosan nem teljesíthető megfelelően.

II.1.1.2. Lehet-e?

A fentiek után egyelőre csak elméletileg vizsgálándó, hogy a harmonizáció egyáltalán mely szellemi tulajdon-jogokra terjedhet ki.

A Bíróság elsősorban formális megközelítése szerint a büntetőjog és a büntetőeljárás-jog nem tartozik a Közösség hatáskörébe. Ezzel a Bíróság egyértelműen visszautalt az EK-szerződés 5. cikkére, amely szerint azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, a Közösség csak akkor és annyiban jár el, amennyiben a tervezett intézkedés céljait a tagállamok nem tudják kielégítően megvalósítani, és ezért a tervezett intézkedés terjedelme vagy hatása miatt azok közösségi szinten jobban megvalósíthatók.

A Bíróság értelmezte az „akkor és annyiban” fordulatot is, kimondva, hogy a korlátozott hatáskör nem akadályozhatja meg a közösségi jogalkotót abban, hogy amennyiben a hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankció alkalmazása a súlyos károsítások leküzdésének elengedhetetlen eszköze, a tagállamok büntetőjogával kapcsolatban megtegye az általa alkotott jogszabályok teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedéseket.

Abból kiindulva tehát, hogy az irányelvjavaslat elsődleges célja a belső piac hatékony működésének biztosítása, az vizsgálándó, hogy ezt a célt maguk a tagállamok képesek-e biztosítani, illetve hogy ezen célkitűzések ténylegesen jobban megvalósíthatók-e közösségi szinten.

Ehhez járul az a formális korlát, amelyet a Bíróság azáltal támasztott, hogy csak a Közösség által alkotott jogszabályok teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedések tekintetében ismerte el a büntetőjogi hatáskört. (A szellemi tulajdon-jogok területén teljesnek tekinthető a harmonizáció a védjegyjogban, a formatervezésiminta-oltalom és a növényfajta-oltalom területén, mivel itt létezik közösségi védjegyoltalmi, formatervezésiminta-oltalmi és növényfajta-oltalmi rendszer, ráadásul ezzel párhuzamosan fennáll a tagállamok saját – harmonizált – védjegy-, minta- és fajtaoltalmi rendszere is.)

A köztes (vagyis csak részben harmonizált) területeken nincs értelme (és a gyakorlatban meg sem valósítható, vagy legalábbis sem közösségi, sem tagállami szinten nem járna pozitív eredményekkel) a már harmonizált területek szankcionálása harmonizációjának a harmonizációból eddig kimaradt területek érintetlenül hagyása mellett. [A szerzői jog te-

¹² A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvénybeli (a továbbiakban: Sztj.) átültetés szerint hivatkozva: 94. § (10) bekezdés, 94. § (1) bekezdés c) pont, 94. § (1) bekezdés f) pont, (7)–(9) bekezdés, 94. § (4)–(6) bekezdés, 94/A. § (4) bekezdés a) és b) pont.

rületén például erősen fragmentált a közösségi szabályozás: önálló irányelv szabályoz egyes újabb műtípusokat és szinte valamennyi vagyoni jogot (ideértve ezek korlátozásait – a díjigényeket – és a kivételeket – szabad felhasználásokat is), a védelmi időt, a szomszédos jogi és *sui generis* jogosultak körét, valamint a polgári és közigazgatási jogi jogérvényesítést. Teljesen elfogadhatatlanul a büntetőjogi rendszer szétszakadásához vezetne az, ha például csak az adatbázison és a szoftveren fennálló jogok megsértése lenne büntetőjogi harmonizáció tárgya, a többi műtípus pedig kimaradna ebből.]

A Bíróság mindenesetre egyértelművé tette, hogy abban az esetben, ha bizonyos területeken egyáltalán nem létezik közösségi szintű szabályozás, ott nem lehet (nincs értelme) a büntetőjogi harmonizációnak sem. [Így például a szabadalmak területén igen intenzív viták övezik a közösségi szabadalmi rendszer felállítását; egyelőre csak a gyógyszerek és a növényvédők szerek kiegészítő oltalma tárgya rendeletnek, és irányelv harmonizálja a biotechnológiai találmányok szabadalmi oltalmát, a szabadalmazható találmányok jelentős részére vonatkozó szabályok azonban egyelőre kívül maradtak a harmonizáción. (Az mindemellett igaz, hogy az európai szabadalmi rendszer párhuzamos létezése komoly jogközelítő tényező, de ez formálisan mégsem tekinthető közösségi harmonizációnak.)]

A fentiekből egyértelműen látszik, hogy a Bíróság ítéletéből nem vezethető le az, hogy az irányelvjavaslat minden, akár a csak a tagállamok belső jogában, akár a közösségi jogban is szabályozott szellemi tulajdoni területen elkövetett jogsértés tekintetében harmonizációt valósíthatna meg. Ennek tehát azokra a területekre kell korlátozódnia, amelyeken a Közösség már anyagi jogi szabályozást alkotott. Más szóval a büntetőjogi harmonizáció hatályának tükröznie kellene az egyéb harmonizációs törekvéseket, de így is lényegesen szűkebb lehetne csak, mint ami a Bizottság módosított – elsősorban a belső piac működésének szempontját figyelembe tartó – javaslatából következik. Az a kérdés pedig, hogy erre a szubszidiaritás elve mentén ténylegesen szükség van-e, a tagállami belső jogrendszerek hatékonyságának vizsgálatával válaszolható meg. (Mi a jelen tanulmányban a magyar belső jogra koncentrálnunk a fent jelzett célok érdekében.)

II.1.2. A TÁRGYI HATÁLY MEGFOGALMAZÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI A BELSŐ JOGBAN

A hatályos magyar büntetőjogi szabályozásban a legátfogóbb a Btk. 329/D. §-ában az iparjogvédelmi jogok megsértésének tényállása, amely a szabadalmi oltalom, a használati- vagy formatervezésiminta-oltalom, a topográfiaoltalom, a védjegy- vagy földrajziárjelző-oltalom megsértése esetében nyújt védelmet.

A 329/A–C. §-ok 329/D. §-sal tartalmukban párhuzamos szabályozással a szerzői jog területén nyújtanak védelmet a szerzői és kapcsolódó jogi jogosultaknak, illetve ezek alapján lehet fellépni a műszaki intézkedés kijátszása és a jogkezelési adat meghamisítása (szándékos, sőt célzatos jogsértés) ellen. Ezek a tényállások nemcsak teljesen lefedik azokat a szellemi tulajdoni védelmi formákat, amelyek a 2005/295/EK nyilatkozatban kerültek felsoro-

lásra, hanem a 329/B. és 329/C. §-ok szabályaival azon túl is mennek.¹³ A 329/D. § egyelőre nem tartalmazza a növényfajta-oltalmat (mert a növényfajták korábban szintén szabadalmi oltalom alatt álltak, és a szabadalmi szabályok módosításakor nem került sor a Btk. kiigazítására), továbbá a kiegészítő oltalmi tanúsítványt, valamint a kereskedelmi nevet. Az első két védett tárgy tekintetében az új Btk.-hoz készült dokumentumok szerint szakmai konszenzus alakult ki arról, hogy ezekre is ki kell terjednie a tényállásnak.

Az egyetlen „vegyes” (azaz a szerzői jogot és iparjogvédelmet egyaránt) érintő tényállás a bitorlás (329. §), amelynek alkalmazásában csak az irodalmi, tudományos és művészeti alkotás, a találmány, a használati minta, a formatervezési minta, a mikroelektronikai félvezető termék topográfiája és az újítás minősül szellemi alkotásnak. Az új Btk. szellemi tulajdoni tényállásainak megalkotásához készült anyagok¹⁴ is utalnak azonban arra, hogy ez utóbbi tényállást is bővíteni kell majd a hatályos szövegben fel nem sorolt oltalmi formákkal.

Ebből látszik, hogy a magyar büntetőjogi jogalkotás hosszú távú célja a jelenlegi átfogó szabályozás fenntartása kisebb jelentőségű korrekciókkal, amely a kereskedelmi nevek kivételével lefedi a 2005/295/EK nyilatkozatban is megjelenített szellemi tulajdoni területeket. Ez utóbbi esetben pedig megfelelőnek mondható a nyilatkozat megfogalmazása, miszerint arra csak abban az esetben terjedne ki a harmonizáció, ha azt a tagállam joga szellemi tulajdoni védelemben részesíti (vagyis Magyarországra nem terjedne ki).

Figyelmet igényel ugyanakkor az is, hogy abban az esetben, ha valamely szellemi tulajdoni terület teljes egészében bekerül a harmonizáció által érintett körbe, azt a nemzeti törvény is egyértelműen kövesse. Ez különös élességgel merül fel a szerzői jogi díjigények esetében.

Azt meg kell itt jegyezni, hogy a jogérvényesítési irányelv átültetését megelőzően a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács és a Magyar Szabadalmi Hivatal által elvégzett kérdőíves felmérés eredményei szerint a szellemi tulajdoni jogsértések legjelentősebb részét Magyarországon három – egymástól egyébként igencsak különböző – legnagyobb területen követik el: a szerzői jog, a szabadalmi jog és a védjegy jog területén. Szinte elenyésző számban és jóval kisebb volumenben történnek az egyéb területeken jogsértések. Beszédes adat, hogy a jogsértések miatt büntetőeljárást az elmúlt öt évben (holott erre lehetőség lett volna!) szabadalmi ügyben egyáltalán nem indítottak, kisebb számban védjegyügyekben, és évente hozzávetőlegesen száz szerzői jogi tárgyú ügyben kezdeményeztek a jogosultak büntetőeljárást. Ebből viszont az következik, hogy még ha a jogsértések száma és nagysága jelentős is, nem biztos, hogy az ezek ellen való fellépésre a legalkalmasabb eszköz a büntetőeljárás megindítása lenne. A felmérés szerint a jogosultak ugyanis az igénybe vehető ideiglenes intézkedés gyorsasága miatt a polgári eljárást preferálják.

¹³ Itt a WIPO 1996-os internetszerződéseire történő igazítás a szabályozás alapja. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének (a továbbiakban: WCT), valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének (a továbbiakban: WPPT) kihirdetéséről. WCT 11. és 12. cikk, WPPT 18. és 19. cikk. A hivatkozott büntetőjogi szabályok még az Infosoc-irányelvet (és értelemszerűen annak implementációját) megelőzően kerültek elfogadásra.

¹⁴ L. a Magyar Szabadalmi Hivatal által készített előzetes anyag, 5. pont; az Igazságügyi Minisztérium Európai Uniói Jogi Főosztályának előkészítő anyaga, 17. pont.

Ennek fényében feltehető a kérdés, hogy még ha a Bíróság formai feltételeinek (elsősorban az előzetes harmonizáltságnak) meg is felelnek egyes szellemi tulajdoni területek, valóban minden területen segítheti-e a büntetőjogi harmonizáció a szellemi tulajdoni jogérvényesítést és így közvetve a belső piac megfelelő működését, ha ezzel az eszközzel ténylegesen szinte alig (és ráadásul csak néhány területen) élnek a jogosultak.¹⁵ Itt természetesen nem vitatva azt, hogy a jogosulti igény a büntetőjogi érvényesíthetőség fenntartására (és egyre szélesebbre tágitására) természetesen számol azzal is, hogy a büntetőjogi szankcionálással fenyegetettségnek önmagában is lehet generális preventív ereje. Ehhez azonban elegendő a nemzeti szintű szabályozás.

II.2. A JOGSÉRTÉSEK

II.2.1. A harmonizáció alá vont cselekmények

Az irányelvjavaslat szerint a tagállamok biztosítják, hogy a szellemitulajdon-jog bárminemű, kereskedelmi mértékben elkövetett szándékos megsértését vagy arra irányuló kísérletet, bűnpártolást és ilyen sérelmekre való felbujtást bűncselekménynek minősítsenek.

Az irányelvjavaslat tehát meghatározza a tényállási minimumot, amelynek megvalósulása esetén bűncselekménynek minősítendő az egyes cselekmények. Mindenekelőtt azt kell látni, hogy ez a szabály már csak amiatt is jelentősen meghaladja a TRIPS-megállapodásban büntetőjogilag szankcionálni rendelt cselekményeket, hogy a védjegyek esetében sem csak a hamisítást, illetve a szerzői jogok esetében sem csak a kalózkodást kriminalizálja, hanem e két területen megvalósítható bármely jogsértést, és ezen felül kötelezővé teszi a többi szellemi tulajdoni terület minden jogsértésének büntetőjogi üldözését is. Ez lényegében „TRIPS-plusz” rendelkezésként minden, egyébként a társadalomra csekély veszélyességű potenciális jogsértés pönalizálását, hivatalbóli üldözését jelenti.

Fontos értelmezési kérdés, hogy az irányelv minimumszabályozást ad-e, vagy a tagállamok szigorúbb szabályokat nem állapíthatnak meg, azaz kevésbé súlyos cselekményeket nem szankcionálhatnak. Az irányelv szövegében jelenleg ugyanis semmi nem utal arra, hogy a szándék minimumharmonizáció létrehozása lenne: vagyis hogy a tagállamok az itt megjelölt cselekményeket a nem harmonizált gondatlanság esetén is kriminalizálhatnák.¹⁶

A jogsértésfogalommal kapcsolatban felvetődő további esetleges implementációs probléma a kereskedelmi mérték (*commercial scale*) kifejezés értelmezése. A kifejezést a TRIPS-

¹⁵ A DANUBIA Szabadalmi és Védjegy Iroda Kft. (i), a Sár és Társai Ügyvédi Iroda (ii), illetve dr. Miskolczi Mária ügyvéd (iii) válaszai a Magyar Szabadalmi Hivatal és a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács kérdőívére (szellemi tulajdonjogok érvényesítése); az ARTISJUS, Reprográfiai Szövetség, a FilmJus válaszai a Magyar Szabadalmi Hivatal és a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács kérdőívére (szellemi tulajdonjogok érvényesítése).

¹⁶ Amennyiben az irányelv minimumharmonizációt kívánna megvalósítani, szükséges lenne egy erre vonatkozó – a jogérvényesítési irányelv 2. cikk (1) bekezdéséhez hasonló – szabály beépítése.

megállapodás (büntetőjogi tárgyú) 61. cikke használja,¹⁷ amit átvett a (polgári és közigazgatási jogi) jogérvényesítési irányelv is (bár annak eredeti javaslata még a „*commercial purpose*” kifejezést használta): olyan esetekben, amikor kereskedelmi mértékű jogsértés történik, kötelezővé téve egyes eszközök bevezetését. Tekintve, hogy a TRIPS-megállapodás egyáltalán nem határozta meg, hogy mi minősül kereskedelmi mértéknek, ezért a jogérvényesítési irányelv preambuluma bekerült egy definíció erre vonatkozóan. A (14) preambulumbekzdés szerint kereskedelmi mértékben megvalósított cselekményeknek minősülnek azok a cselekmények, amelyeket közvetlen vagy közvetett gazdasági vagy kereskedelmi előny céljából követnek el; ez általában kizárja a végső fogyasztók által jóhiszeműen elkövetett cselekményeket. (Ezt a definíciót a jogérvényesítési irányelv átültetése nyomán valamennyi ágazati törvényünk átvette).¹⁸

A jelenlegi irányelvtervezet egyelőre nem ad definíciót a „*commercial scale*” fogalmára, így adódik a következtetés, hogy a fogalmat ugyanazzal a tartalommal kívánja megtölteni a közösségi jogalkotó, mint a jogérvényesítési irányelv esetében. A definíciónak a magyar jogba történő esetleges átültetésének nehézségeire a következő fejezetben térünk ki.

II.2.2. Jogsértő cselekmények a belső jogban

Mielőtt a szabály átültetésének kérdéseire rátérnénk, nem árt felidézni az Alkotmánybíróság joggyakorlatát, amely szerint a büntetőjogi büntetésekkel más jogok védelmében az elkerülhetetlen szükséges esetekben kell szankcionálni.

A büntetőjogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio* a büntetőjogi szankció, és feladata a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor a jogágak szankciói nem segítenek. Ennek megítélésénél az Alkotmánybíróság nem a jogrendszer adott állapotát tekintti irányadónak, hanem figyelemmel van fejlesztésének lehetőségére is. A jogi eszköztár hiányossága önmagában nem érv valamely magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása mellett, nem teszi sem szükségessé, sem arányossá az alapjog büntetőjogi korlátait. A bűncselekménnyé nyilvánításnak és a büntetéssel való fenyegetésnek alkotmányos indokokon kell alapulnia, szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybe vehetőnek kell lennie.¹⁹

A büntetőjogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio* társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása.

Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely

¹⁷ Members shall provide for criminal procedures and penalties to be applied at least in cases of wilful trademark counterfeiting or copyright piracy on a commercial scale.

¹⁸ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Szt.) 35. § (6) bekezdés; a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.) 27. § (6) bekezdés; a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 94. § (5) bekezdés

¹⁹ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat és 11/1992. (III. 5.) AB határozat

magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni a különböző életviszonyok erkölcsi és jogi normáinak védelmében, az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi szankciórendszert csak feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni akkor, ha az alkotmányos vagy alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok és értékek megóvása más módon nem lehetséges.

Valamely magatartás büntetőjogi eszközökkel történő üldözése, szükségességének és arányosságának a mérlegelése nem nélkülözheti a nemzetközi összehasonlítást. Ennek során hangsúlyt kap, hogy a demokratikus európai kultúrkörben hasonlóan védik-e az adott közös érdekeket és értékeket.²⁰

Abban az esetben, ha az irányelvjavaslat szerinti szöveget módosítás nélkül fogadnák el a Tanácsban és az Európai Parlamentben (vagyis a szabályozás nem minimumharmonizációt kívánna megvalósítani, hanem abszolút határt szabna a tagállami büntetőjogi rendszereknek), egyszerűen dőlné el az az intenzív vita, ami az új Btk.-val kapcsolatban kezdődött el a szerzői és kapcsolódó jogok megsértése esetében e tényállás gondatlan alakzata fenntartásának szükségességéről. (A szellemi alkotásokon fennálló jogok megsértésével elkövetett bűncselekmények közül ez az egyetlen tényállás, amelynek a gondatlan megvalósítása is bűncselekmény, ami figyelemmel arra, hogy a szerzői vagyoni jogok megsértése esetében az elmaradó jogdíj miatt minden esetben kimutatható vagyoni hátrány, azt jelenti, hogy lényegében a szerzői jogi jogsértések minden esetben büntetőjogilag is szankcionálhatók.)

Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy nem az vitatott, hogy szükség van-e e cselekmények szankcionálására, hanem csak az képezi a vita tárgyát, hogy a gondatlanul megvalósított jogsértések esetében ennek a jogkövetkezménynek feltétlenül büntetőjoginak kell lennie.

A Btk.-beli gondatlan alakzat eltörlése mellett szól, hogy egyes olyan cselekmények is ide tartozhatnak, amelyeknek a büntetőjogilag szankcionálandó, társadalomra való veszélyessége kétségbe vonható. Így például a fájlcserező rendszerek használóinak nagy része – aki egy letöltést valósít meg, az is – gondatlanul követi el a szerzői jogok megsértését, ami egyes adatok szerint ma hozzávetőlegesen a széles sávú hozzáféréssel rendelkezők 20, nagyobb szélessáv-penetrációjú országokban 30%-át jelenti,²¹ vagyis a lakosság szignifikáns részének kriminalizálásával jár, ugyanakkor ezen cselekmények társadalomra veszélyessége elenyésző. Az is figyelembe veendő tényező ugyanakkor, hogy az internetes jogsértés utolsó és fájlcsere esetében egyetlen láncszemének a megtalálása a polgári jogi jogérvényesítésben gyakorlatilag lehetetlen, ha az utolsó láncszem (a fájlcserező) nem rendelkezik írásba foglalt hozzáférés-biztosítási előfizetői szerződéssel. Ha pedig ilyen szerződéssel rendelkezik, akkor az elektronikus hírközlési és az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokra vonatkozó, a természetes személy adataira vonatkozó adatvédelmi szabályok ütköznek a

²⁰ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat

²¹ Forrás: European Information Technology Observatory 2006 évkönyv – 2005. júniusban felvett adatok alapján

jogérvényesítési irányelv átültetését követően beiktatott, harmadik személyre is vonatkozó adatszolgáltatási joggal.²² E problémára azonban a büntetőeljárásban sincs orvosság.

A szerzői jog megsértése továbbá igen gyakran kalózkiváltványok előállításával és terjesztésével valósul meg. A kalózkereskedelemben a terjesztési lánc utolsó láncszemei is szinte kizárólag a gondatlan alakzat alapján tehetősek felelőssé. Érvként merül fel, hogy ezen illegális felhasználási cselekmények kivonása a büntetethezesség köréből a terjesztési lánc megelőző láncszemeinek felderítését is ellehetetlenítheti, amellet, hogy ezen személyek esetében a cselekmény társadalomra veszélyességének hiánya viszont fel sem merül.

Meg kell jegyezni azt is, hogy a jogérvényesítési irányelv átültetésével²³ olyan új eszközök bevezetésére került sor a polgári jogi jogérvényesítésbe, amelyek ideiglenes intézkedés keretében²⁴ már a polgári per megindítása előtt,²⁵ igen rövid határidőn belül, ráadásul – a kellő garanciális szabályok mellett – akár egyoldalú kérelemre²⁶ is megakadályozhatják a jogsértő dolgok forgalmazását, ilyen szolgáltatások nyújtását,²⁷ valamint garantálhatják a jogsértés bizonyítékainak előzetes összegyűjtését²⁸ és biztosítását.²⁹ Továbbá az új, kiterjesztett adatszolgáltatási igény³⁰ alkalmazása révén felgöngyölíthető a teljes értékesítési lánc is (kivéve a természetes személy internethasználót, ha nincs írásba foglalt előfizetői szerződése), így lényegében a polgári jogi eszközök alkalmazásával elérhetők ugyanazok a célok, amelyek indokolnák a kalózkereskedelem utolsó láncszemeivel kapcsolatban a szerzői jog megsértése bűncselekmény gondatlan alakzatának fenntartását.

A kereskedelmi mérték fogalmának átültetésével kapcsolatban mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy ilyen kategóriát a jelenlegi magyar büntetőjogi terminológia nem ismer, álláspontunk szerint azonban olyan kritériummá válhat, amely jobb szűrője lehet az e téren elkövetett bűncselekményeknek, mint a jelenlegi kritériumrendszer.

A magyar büntetőjog a haszonszerzésre törekvés célját, illetve a vagyoni hátrány bekövetkezését tekinti tényállási elemnek, illetve az üzletszerűséget minősítő körülménynek egyes szerzői jogi és iparjogvédelmi bűncselekmények esetében. A 2005. évi CLXV. törvény indokolása szerint az Európai Bizottság e fogalom kapcsán kifejtette, hogy a kereskedelmi mérték fogalmát nem lehet az üzletszerűség fogalmának megfeleltetni, ugyanis az üzletszerű jogsértés szűkebb fogalom, mint a kereskedelmi mértékű jogsértés. Az üzletszerűség – a

²² Erről a problémáról lásd részletesen *Faludi Gábor*: Az internetszolgáltatóval szemben fennálló adatszolgáltatási igény a jogérvényesítési irányelv átültetését követően. A tanulmány a Magyar Szabadalmi Hivatal Fehér Könyvében jelenik meg 2006 decemberében.

²³ Magyarországon a szellemi tulajdoni ágazati törvényekbe a jogérvényesítési irányelvet a 2005. évi CLXV. törvény ültette át.

²⁴ Szt. 104. §; Vt. 95. §; Sztj. 94/A. §

²⁵ Szt. 104. § (4) bekezdés; Vt. 95. § (4) bekezdés; Sztj. 94/A. § (3) bekezdés

²⁶ Szt. 104. § (12) bekezdés; Vt. 95. § (12) bekezdés; Sztj. 94/A. § (11) bekezdés

²⁷ Szt. 35. §; Vt. 27. §; Sztj. 94. §

²⁸ Szt. 104. § (10) bekezdés; Vt. 95. § (10) bekezdés; Sztj. 104. § (9) bekezdés

²⁹ Szt. 104. § (4) bekezdés; Vt. 95. § (4) bekezdés; Sztj. 104. § (4) bekezdés

³⁰ Szt. 35. § (1) bekezdés c) pont, (5), (6), (7) bekezdés; Vt. 27. § (1) bekezdés c) pont, (5), (6), (7) bekezdés; Sztj. 94. § (1) bekezdés c) pont, (4), (5), (6) bekezdés

Btk. 137. §-ának 9. pontja nyomán – magában foglalja a rendszerességet és a haszonszerzésre törekvést, míg a Bizottság értelmezése szerint a kereskedelmi mértékű jogsértés fogalmának ezeknek egyike sem elengedhetetlen eleme. Mindenesetre abból, hogy az üzletszerűség a kereskedelmi mértéknél szigorúbb kategóriának tartja a Bizottság, következik, hogy ez maradhat a minősítés szempontja. A Bizottság azt is kifejtette, hogy a fogalommal nem tartja összeegyeztethetőnek azt sem, ha a tagállamok a kereskedelmi mérték kapcsán valamilyen értékhatárt rögzítenek. Figyelemmel arra, hogy a vagyoni hátrány a Btk. 137. § 5. pontjában és 138/A. §-ában adott meghatározás szerint konkrét értékhatárok között mozog, ezért egyértelmű, hogy e fogalom megtartását sem tekintené a Bizottság megfelelő implementációnak, vagyis ez a kritérium az alapesetek tekintetében nem maradhat fenn. Ugyan a haszonszerzésre törekvés ismert fogalma többé-kevésbé megfelel a kereskedelmi mérték definíciójának (közvetett vagy közvetlen gazdasági vagy kereskedelmi előny célja), de ezzel kapcsolatban is számítani lehet arra, hogy a Bizottság megismétli korábbi álláspontját, amely szerint helyteleníti a hasonló, de némileg eltérő fogalmak használatát. A Bizottság értelmezése szerint ráadásul a kereskedelmi mérték objektív természetű, azaz független attól, hogy a jogsértő szándéka a kereskedelmi célokra kiterjedt-e. Úgy tűnik tehát, hogy a tényállási elemek és minősítő körülmények jelentős átalakítására lesz szükség az irányelvjavaslat elfogadását követően az átültetéskor.

II.3.1. A jogsértések szankciói és ezek mértéke az irányelvben

Az irányelvjavaslatnak a szankciókra és a büntetések szintjére vonatkozó cikkeit – azok tárgyának szoros kapcsolata miatt – együttesen érdemes tárgyalni. (Sajnos a két cikk jelenlegi felépítése kodifikációs szempontból nagyon gyenge, ezért az alábbiakban az egyébként kívánatos kodifikációs rendszert követve tárgyaljuk az egyes szabályokat.)

A büntetési nemek és tételek konkrét meghatározása – a hatékony, arányos és visszatartó intézkedések bevezetésének előírásán túl – a Bíróságnak a C-176/03. ügyben hozott döntése alapján sem tartozik közösségi hatáskörbe, vagyis e két cikkre lényegében nincs megfelelő közösségi jogi jogalap. Az ebben az ügyben vitatott környezetvédelmi kerethatározat a szankciók vonatkozásában csak a hatékonyság, arányosság és visszatartó erő általános követelményeit határozta meg, ennél részletesebben nem utalt a szankciókra, vagyis a Bíróság csak ezt az általános tételt ismerte el első pillérben szabályozhatónak, kimondhatónak. Az eljárás során kifejtett érvelésében maga a Bizottság is csupán odáig ment el, hogy a cselekmények tényállási elemeinek harmonizációját tekintette közösségi hatáskörbe tartozó kérdésnek.³¹

A Bíróság ítéletének 49. és 51. pontja alapján amennyiben ennek a hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciónak az alkalmazása a közösségi célkitűzés elenged-

³¹ C-176/03. ügy, ítélet 19. pont.

hetetlen eszköze, a Közösség a tagállamok büntetőjogával kapcsolatban megteheti az általa az e tárgykörben alkotott jogszabályok teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedéseket. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a Bíróság a konkrét szankciók meghatározására buzdítaná a Bizottságot, hanem csupán arra, hogy ha a Bizottság az anyagi közösségi jog érvényesüléséhez szükségesnek tartja, akkor a jogérvényesítési eszközökre vonatkozóan is adhat iránymutatást a tagállamoknak. Ebből viszont nem vezethető le az, hogy a Bíróság a teljes szankciórendszer részletes szabályozásának az első pillérbeli lehetőségét ismerte volna el.

Ezenfelül az ítélet 54. pontja kifejezetten ki is mondja (elfogadva a Bizottság érvelését), hogy mivel a vitatott kerethatározat 2., 6. és 7. cikke megadja a tagállamok számára a büntetőjogi és a büntetőjogon kívüli szankciók közötti választásnak a szabadságát, az ilyen típusú szabályozás vitathatatlanul közösségi hatáskörbe tartozik. Vagyis éppen az indokolja az első pillérben, irányelvvel történő szabályozást, hogy az lehetővé teszi a tagállamok számára a cél eléréséhez megfelelő eszközök (többek között a szankciótípusok) közti választást.

A Bíróság által a C-176/03. ügyben kifejtettekből tehát nem következik az, hogy a célkitűzésen túl a pontos szankcióknak és a szankciók mértékének szabályait is az első pillérben kellene megalkotni. Éppen ellenkezőleg, összhangban az EU-szerződés 31. cikkével, a szankciók típusának és mértékének harmonizációja jelenleg ki van zárva a közösségi hatáskörből.

II.3.2. A jogsértések szankciói és ezek mértéke a belső jogban

A 3. cikkben meghatározott alaptényálláshoz kapcsolódóan az irányelv csak azokra az esetekre határoz meg szankciót, ha a jogsértést bünszervezetben valósították meg, valamint amennyiben a bűncselekmény mások egészségét és biztonságát veszélyezteti.

Az előző fejezetben mondottak tükrében teoretikusan vizsgálándó csak, hogy a bünszervezetben való megvalósítás jelenleg nem jelenik meg minősített esetként a szerzői jogi és iparjogvédelmi bűncselekmények rendszerében, ez azonban más bűncselekmények esetében ismert minősítő feltétel, és természetesen a szellemi tulajdon-jogok egyre gyakoribb bünszervezetben való elkövetése miatt indokolt lehet a bevezetése.

Komolyabb problémát okozhat azonban az egészség és biztonság veszélyeztetése mint minősített eset beépítése a szerzői jogi és iparjogvédelmi bűncselekmények tényállásaiba. Ezen bűncselekmények esetében ugyanis a védett jogi tárgy nem az emberi egészség vagy biztonság, hanem maga a szellemi alkotás oltalma.³² Ezen értékek legfeljebb a közegészség, illetve a közbiztonság elleni bűncselekmények körében vehetők figyelembe és védhetők

³² A büntetőjogi normákkal szemben minden európai uniós tagállamban alapvető alkotmányossági elvárás, hogy a jogbiztonság és a jogállamiság követelményeinek megfelelően világosan legyenek megfogalmazva. Ez az elvárás arra is kiterjed, hogy a védett jogi tárgynak egyértelműen meghatározhatónak kell lennie a tényállás szövegéből. [A magyar Alkotmánybíróság ezt az elvet a 11/1992. (III. 25.) és a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában fejtette ki részletesen.]

megfelelően. E szempont bevezetése tehát csak testidegen módon lenne beépíthető a jelenlegi tényállásokba. Megjegyzendő, hogy természetesen elméletileg az jelenleg sem kizárt, hogy a közegészség elleni bűncselekményekkel halmazatban kerüljön megállapításra a szerzői jogi vagy iparjogvédelmi bűncselekmény elkövetése.

A tényállások ilyen minősített körülményekkel történő megvalósulása esetében az irányelv úgy fogalmazza meg a kiszabható szabadságvesztés-büntetés időtartamára vonatkozó minimumelvárást, hogy az ilyen cselekményeket minimum négy év szabadságvesztést jelentő maximális büntetéssel kell sújtani. Ezt a jelenlegi büntetésítétel-sávokba integrálva úgy lehetne teljesíteni, ha a jogalkotó a bünszervezetben való elkövetés minősített esetére (a különösen nagy vagyoni hátránnyal azonos szinten) öt évig terjedő szabadságvesztést határozná meg.

A pénzbüntetés vonatkozásában meg kell jegyezni, hogy a természetes személyek esetében még nem volt rá példa, hogy az Európai Unió bármilyen jogi aktus útján előírta volna egyes tagállamok részére, hogy büntetőjogi szankcióként milyen mértékű pénzbüntetést kötelesek alkalmazni. Ennek nyilvánvaló oka, hogy erre vonatkozóan semmilyen, az alapszerződésekből következő jogalkotási jogalap nem létezik. Egyébként is lehetetlen és értelmetlen, valamint alapvető büntetőjogi elveknek mond ellent az a megközelítés, amely egyetlen bűncselekményt érintve, ám azon keresztül közvetve a tagállami büntetőpolitika átalakítását teszi szükségessé. A tagállami büntetőpolitika, ennek részeként az egyes bűncselekmények súlyának megítélése, a kiszabható büntetések mértékének meghatározása a tagállamok olyan hatásköre, amelynek átadására semmilyen formában nem került sor az európai integráció jelen szakaszáig. Egy bűncselekmény esetében a büntetés mértékének kötelező előírása megbontaná azt a kényes egyensúlyt, amelyet a nemzeti jogalkotó az általa büntetendőnek ítélt cselekmények súlyának egymáshoz való viszonyítása során gondos mérlegeléssel kialakított. Emellett nem veszi figyelembe az irányelvjavaslat azt sem, hogy e pénzbüntetések mértékének megfelelő összegek jelentősége az Európai Unió egyes tagállamaiban eltérő súlyú, így a tagállamok számára a tervezet tulajdonképpen nem is egyenértékű szankció bevezetését írja elő, és emiatt nincs tekintettel az arányosság követelményére sem.

Az irányelvjavaslat úgy rendelkezik, hogy a bünszervezetben elkövetett, valamint az egészségre, illetve biztonságra veszélyes cselekményeket minimum 300 000 euró pénzbüntetéssel kell sújtani. Az ennél enyhébb esetekben legalább 100 000 eurónak kell lennie a pénzbüntetésnek.³³ Azt kell előrebocsátani, hogy ahhoz a szabadságvesztési szinthez, amelyet a bünszervezetben való elkövetéshez kapcsol az irányelv (legfeljebb öt év), a magyar büntetőjog már nem kapcsol pénzbüntetést: az ilyen súlyú cselekmények kizárólagos szankciója a szabadságvesztés. További probléma, hogy a pénzbüntetés kiszabásának módját (napi tételek mértékének és azok számának a meghatározása) egyáltalán nem ismeri az

³³ Az irányelv lehetővé teszi a nem csak büntetőjogi jellegű pénzbeli szankciók kiszabását is. Figyelemmel azonban arra, hogy a jogérvényesítési irányelv szabályozza az alkalmazható polgári jogi és közigazgatási jogi eszközöket, nehéz meghatározni, hogy milyen, nem büntetőjogi pénzbüntetésre/bírságra gondol a Bizottság.

irányelvjavaslat, és a legkevésbé sem ad rugalmas kiszabásra lehetőséget. Ha csak a jelenleg minimálisan kiszabható pénzbüntetés összegét (3000 Ft) vetjük össze a minimálisan előírni kívánt pénzbüntetés összegével (2 500 000 Ft), láthatjuk, hogy e szabályok bevezetése a teljes pénzbüntetési rendszer újragondolását kívánná meg.³⁴

Mindezekon túl a jelenlegi büntetőjogi szankciórendszerben (a bűncselekményekből származó tárgyak és termékek, az elkövetéshez használt eszközök vagy e termékek értékével azonos vagyontárgyak elkobzásán kívül) nem értelmezhető az irányelvben felsorolt több további büntetés, bár ezek többsége a polgári jogi jogérvényesítés keretében alkalmazható eszköz, ezek megismétlésére nincs is szükség:³⁵ a szellemi tulajdon-jogot sértő vagyontárgyak megsemmisítése,³⁶ üzleti tevékenységek folytatásának állandó vagy ideiglenes megtiltása,³⁷ bírósági határozatok nyilvánosságra hozatala.³⁸ Az elsősorban a bűncselekmény elkövetésére használt létesítmény teljes vagy részleges, ideiglenes vagy végleges bezárása, a bíróság ellenőrzése alá helyezés, bíróság által elrendelt felszámolás, az állami segélyekhez és támogatásokhoz való hozzáférés tilalma viszont teljesen atipikus szankciók.

III. ÖSSZEFOGLALÁS

Amellett tehát, hogy az Európai Unió fejlődése érdekében kiemelt jelentősége van a belső piac megfelelő működésének, az ezt segítő szellemi tulajdon-védelemnek, nem mindegy az sem, hogy ezt milyen eszközök szolgálják. A szükséges és alkalmas eszközök megtalálása igen alapos előkészítést, hatástanulmány, jogi elemzés írását követeli meg. Hangsúlyozottan igaz ez az *ultima ratio*ként igénybe vehető büntetőjogi eszköztár esetében.

A harmonizációval kapcsolatban különös jelentőséggel kell bírnia ezen a területen a szubszidiaritás általános elvének, az EK-szerződésből és az EU-szerződésből fakadó hatás-körmegosztásnak, valamint a szükségesség alapos elemzésének is.

Mindezen szempontok érvényesítéséhez, a megfelelő szintű és terjedelmű közösségi harmonizációhoz (és végső soron a tagállami szabályozási rendszer átalakításához) elengedhetetlen tehát egy alapos és átfogó hatásvizsgálat elvégzése és ennek nyomán az irányelvjavaslat finomhangolása.

³⁴ Az irányelv rugalmatlan a jogi személyekre kiszabható pénzbüntetések tekintetében is. Magyarország esetében a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény a pénzbírság esetére 6. §-ában úgy rendelkezik, hogy „a jogi személlyel szemben kiszabható pénzbírság legnagyobb mértéke a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni előny értékének a háromszorosa, de legalább ötszázezer forint.” Vagyis a pénzbüntetés minimális és maximális értékét is meghatározza, ami egyrészt értékében jelentősen eltér a természetes személyekre kiszabható pénzbüntetéstől, másrészt abszolút alsó és relatív felső határa van.

³⁵ Be. 156. §

³⁶ Szt. 94. § (1) bekezdés f) pont

³⁷ Szt. 94. § (1) bekezdés b) pont

³⁸ Szt. 94. § (10) bekezdés

A SZERZŐI JOG IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS NEMZETKÖZI SZINTEN²

I. BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

Az Európai Unió tagállamainak szerzői jogi rendszere, s ahogyan ez a rendszer az Európai Közösség szintjén és nemzetközi szinten kialakult a szerződések, egyezmények és más szabályozási formák útján, rendkívül sokszínű és bonyolult konstrukciót képez. A különböző szabályozási szinteknek megvan a külön történetük, és ennek megfelelően külön-külön elemzést igényelnek. Az alábbiakban az időszerű európai és nemzetközi fejleményekkel foglalkozunk.

Ma már általánosan elismert tény, hogy a szellemi tulajdon-jogok, s azokon belül a szerzői jog és a szomszédos jogok társadalmi és gazdasági jelentősége nagyobb mint valaha, és megfelelő védelmük nélkülözhetetlen a tudásalapú társadalomban. Ösztönzést nyújt az alkotómunka és a befektetések számára, alapul szolgál a világhálón végbemenő elektronikus kereskedelemhez, s fontos tényezője a globális gazdasági folyamatoknak.

A szerzői művek és más védett teljesítmények alkotásával, előállításával és terjesztésével foglalkozó iparágak gazdasági jelentősége számottevően megnőtt a közelmúltban, és ez a tendencia tovább erősödik. A szerzői jogi rendszer, amely most már magában foglalja a műszaki védelmi eszközök és a jogkezelési adatok védelmét is, az alkotótevékenységre épülő gazdaság fontos előfeltétele.

A műszaki fejlődés döntő – és pozitív – szerepet játszott és játszik a szerzői jog és a szomszédos jogok rendszerének kialakulásában és fejlődésében. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy az e rendszerrel szembeni legnagyobb kihívások forrását is az újabb és újabb műszaki fejleményekben találhatjuk meg.

Felmerült a kérdés, hogy vajon az információs társadalom feltételei és kívánalmai közegette nem vált-e a szerzői jogi rendszer elavulttá. Az emberi jogok és a szabad véleménynyilvánítás harcosai azt állítják, hogy a szerzői jog akadályozza az információ szabad áramlását és a tudáshoz való hozzáférést. Sokan, akiknek a szemében az informatikai és távközlési technológiák önmagukban is emberi értéknek jelennek meg, úgy vélekednek, hogy a szerzői jog gátolja az innovációt és a műszaki fejlődést is.

¹ A szerző a finn Oktatási és Kulturális Minisztérium igazgatója, továbbá a Finn Szerzői Jogi Egyesület és a Finn ALAI Group elnöke.

² A 2006. október 4-én a Szerzői Jogi Szakértő Testület, a Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület és a Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület közös ankétján elhangzott előadás szerkesztett változata.

Az információs társadalomban felmerült az a határozott, néha ellentmondást nem tűrő módon megfogalmazott igény, hogy biztosítani kell a technológiai semlegességet, s ez érintheti a szerzői jogot is. Ugyanakkor elmondható, hogy a szerzői jog – legalábbis a legtöbb országban – a lehető legsemlegesebb alapokon nyugszik ebből a szempontból. A szerzői jog, jóllehet eredetileg olyan országokban jött létre, ahol még az agrogazdaság dominált, rugalmasan idomult az iparosítás körülményeihez, s így kezdetektől fogva magában hordozta azt a lehetőséget, hogy még az információs társadalom feltételei és szükségletei közepette is alkalmazható legyen.

A fentiekben csupán néhány olyan vonatkozásra utaltunk, amelyek a szerzői jog körüli politikai vitákban felmerülnek mostanában, s nem foglalkoztunk a szerzői jogi rendszer jól kialakult elméleti alapjaival. Elég arra rámutatni, hogy jóllehet a nemzeti szerzői jogi törvények, az európai irányelvek és nemzetközi normák egy bizonyos, szűkebbnek látszó területen szabályozzák a jogokat és kötelezettségeket, a szerzői jogi rendszer fontos politikai eszközzé vált az egész társadalom szempontjából.

Még azok az ideológusok és elméleti szakemberek sem tagadják a szerzői jog gazdasági jelentőségét, akiknek nincs egyetlen jó szavuk sem róla. Így, bár a szerzői jogi értékek tagadása néha kiterjed az olyan alapvető elemekre is, mint a jogi védelemnek az alkotótevékenység ösztönzéséhez elengedhetetlen volta, elmondhatjuk, hogy legalább egy tartóoszlop állja az idő viharát – nevezetesen annak elismerése, hogy a szerzői jog előfeltétele az adott területen folyó gazdasági tevékenységnek.

A szerzői jog tehát a társadalom szövetének értékes részét képezi, s fontos gazdasági szervező szerepe van.

II. AZ EURÓPAI SZINTEN VÉGBEMENŐ FEJLEMÉNYEK – AZ EURÓPAI UNIÓ SZERZŐI JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK JELENLEGI HELYZETE

2.1. A SZERZŐI JOGI *ACQUIS*

Az Európai Közösségben – az 1988-as Zöld könyv (Zöld könyv a szerzői jogról és a technológiai kihívásokról; közvetlen cselevést kívánó szerzői jogi kérdések³) megjelentetése óta jelentős *acquis communautaire* jött létre a szerzői jog területén.

Ez az 1991 és 2001 közötti rendkívül intenzív normaalkotási időszak eredménye, amely során az Európai Bizottság kezdeményezésére hét, a szerzői joggal és a szomszédos jogokkal foglalkozó irányelvet fogadtak el. Ezekhez társult aztán később a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló irányelv (Enforcement Directive).

³ The Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology. Copyright issues requiring immediate action.

Most, 2006-ban már elmondhatjuk, hogy ezeket az irányelveket a tagállamok általában átültették nemzeti törvényeikbe; ideértve a 2001-es, az információs társadalomról szóló irányelvet (Information Society Directive) is, miután az utóbbi körüli politikai viták Franciaországban és Spanyolországban is eredményesen lezárultak.

2003-tól kezdve az Európai Bizottság foglalkozott még egy szerzői jogi témájú irányelv kidolgozásának a tervével, amely irányelv a közös jogkezelésről szolt volna. Azonban megfordult a szél, új Bizottság lépett hivatalba, s annak hatása is fontos volt, hogy Franciaország és Hollandia visszautasította az Unió új Alkotmányának tervezetét. Úgy tűnik, hogy egyelőre megszűnt a szabályozási kedv.

2004–2005 óta új módszer körvonalazódik, amelynek a lényege a „puha” jogi szabályozás – a „soft law” – alkalmazása bizottsági ajánlások formájában.

Az online zenei szolgáltatásokról szóló ajánlás

Ennek az új szabályozási módszernek az első példája a jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határokon átnyúló kezeléséről szóló bizottsági ajánlás. Az ajánlás nyomán már bizonyos fejlemények mentek végbe, amelyek arra látszanak utalni, hogy a „soft law” alkalmazása konkrét eredményekkel járhat.

Számos tagállam nem nagyon tudott mit kezdeni az ajánlással, ami e szabályozási módszer újszerű voltának tudható be. Azonban a kezdetektől fogva úgy látszik, hogy a legtöbb tagállam és az érdekeltek többsége az ajánlás fő céljaival mégis egyetért. Azért kell hangsúlyozni, hogy ez csupán úgy látszik, mert nem állnak rendelkezésünkre tényleges adatok és elemzések a tagállamok álláspontjáról. A tagállamok között nem került még sor semmilyen vitára vagy véleménycserére az ajánlásról.

Nyitott kérdések vannak még az ajánlás szándékolt alkalmazási területéről, s arról, hogy az ajánlás konkrétan mit várna el a tagországoktól.

Az Európai Parlament magyar képviselője, Lévai Katalin mint a Parlament Jogi Bizottságának a tagja jár el előadóként az ajánlás ügyében. A szeptember elején általa előterjesztett munkaanyag jól tükrözi az érintett kérdések bonyolultságát, és számos tekintetben segítséget nyújthat azok tisztázásához.

A munkaanyag áttekinthető és pontos módon elemzi az érintett szerzői és szomszédos jogok természetét. Világossá teszi, hogy az ajánlás első, általános része (1–9. bekezdés) csupán a zenei online szolgáltatásokra terjed ki. A többi bekezdés (a 10.-től kezdődően) pedig nemcsak az online felhasználásokra vonatkozóan, hanem általában rögzíti a zenei jogok kezelésének elveit.

Az ajánlásnak a Lévai Katalin által előterjesztett anyagban foglalt értelmezése világos megkülönböztetést tesz az interaktív és a nem interaktív szolgáltatások között, amely utóbbiak közé sorolja a „webcasting” és „simulcasting” szolgáltatásokat is, vagyis azokat az eseteket, amikor a műveket és más védett teljesítményeket a világháló útján történő műsorszórás út-

ján, illetve a hagyományos műsorszórással párhuzamosan, azzal egyidejűleg használják fel. Hasznos az is, ahogyan a munkaanyag elemzi az ajánlás által kínált két fő módszert:

- a viszonyossági rendszert, amely a területiségi elv figyelmen kívül hagyásával járna (a felhasználók tekintetében érvényesülő verseny) és
- a jogosultak közvetlen képviselőjére épülő modellt (a jogosultak tekintetében érvényesülő verseny).

A munkaanyag leírja a különböző érdekcsoportok álláspontját és kapcsolódó érdekeit. A műsorszóró szervezetek például úgy vélik, hogy a viszonyossági rendszer az egyetlen működőképes modell. Számos közös jogkezelő szervezet viszont rámutat arra, hogy az ajánlás nem ad megfelelő esélyt a piacon a kisebb országok nemzeti repertoárja számára. Többen figyelmeztetnek arra is, hogy az ajánlás alkalmazásával teljes káosz alakulhat ki a művek és más védett teljesítmények jogosítását illetően, miután a jogtulajdonosok különböző szervezetekre bízhatják jogaik kezelését, s megszűnik a közös jogkezelésnek az az előnye, hogy a jogosítást egyetlen vagy legalábbis igen kis számú forrásból lehet megszerezni.

Rámutat a munkaanyag arra a fontos jogintézményi ellentmondásra is, hogy egy ilyen fontos kérdés szabályozására ajánlás formájában történt kísérlet, és hogy semmilyen konzultáció nem történt az Európai Parlamenttel. Sőt mi több, a Tanácsnak sem volt alkalma arra, hogy állást foglaljon. Mindez részben a választott szabályozási mód természetéből következett; nevezetesen abból, hogy pusztán bizottsági ajánlásról volt szó. (Az Európai Közösséget létrehozó Szerződés 211. cikke szerint arra van felhatalmazása a Bizottságnak, hogy ajánlásokat fogalmazzon meg „a közös piac megfelelő működésének és fejlődésének biztosítása érdekében”.)

A munkaanyag végén Lévai Katalin vázolja a lehetséges megoldási lehetőségeket. Egyetért a McGreevy biztos által megfogalmazott elvvel: „adjunk esélyt a piacnak”. Kifejezi azt a véleményt, hogy lehetőséget kell adni többféle jogosítási modell piaci alkalmazására, továbbá azt is, hogy a közhatalomnak nem szabad valamely adott modellt rákényszeríteni a piacra, inkább csak a piacon végbemenő fejlemények figyelemmel kísérésére kell szorítkoznia. Felveti, hogy a piacon szerepet játszó szervezeteknek indokolt lenne megállapodásban szabályozni együttműködésüket. Végül úgy véli, hogy indokolt lenne az adott területen történő joggyakorlás irányelvben történő szabályozása.

Még nem látható tisztán, hogy az online zenei szolgáltatások területén felvázolt megoldások tényleg működőképesek lesznek-e, és előnyösnek bizonyulnak-e az egész európai zenei repertoár szempontjából. Az ajánlás nyomán a zenei ipar és egyes közös jogkezelő szervezetek már tettek bizonyos erőfeszítéseket. A kormányoknak egyelőre az a feladatuk, hogy figyelemmel kísérjék a fejleményeket, és megpróbáljanak megfelelő feltételeket teremteni az érdekeltek számára. Még számos aggály és megválaszolatlan kérdés van az ajánlás esetleges következményeit illetően. Ezek kellő figyelmet és gondoskodást igényelnek.

Az irányelvek alkalmazásáról szóló jelentések és egy esetleges irányelv-kodifikáció

Az idők folyamán az Európai Bizottság számos jelentést tett közzé az irányelvek alkalmazásáról:

- A Bizottság jelentése a számítógépi programok jogi védelméről szóló 91/250/EGK irányelv alkalmazásáról (2000);
- A Bizottság jelentése a műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joggal kapcsolatos jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról szóló 93/83/EGK irányelv alkalmazásáról (2002);
- A Bizottság jelentése a haszonkölcsönzési jogról az Európai Közösségben (2002);
- Az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelv első értékelése (2005).

Az EK szerzői és szomszédos jogi szabályozásának áttekintésére a Bizottság munkatársai által készített munkaanyag 2004-ben történt közzététele után az irányelvek újrafogalmazását célzó munkálatok folytak. Várható volt, hogy a szerzői jogi *acquis* kodifikálása alkalmat kínál majd bizonyos tartalmi kiigazításokra is.

A 2004-es bizottsági munkaanyagban olyan lehetséges szabályozási kérdésekre történt utalás, mint a többszörözés fogalmának az *acquis*-n belüli egységesítése, az ideiglenes többszörözésre vonatkozó kivételnek a számítógépi programokra és az adatbázisokra való kiterjesztése, a társszerzők által alkotott zeneművek védelmi idejének számítására vonatkozó kritériumok összehangolása, valamint a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelmének feltételeit szabályozó rendelkezések harmonizálása.

Úgy tűnik azonban hogy, legalábbis a közeljövőben, semmilyen tartalmi változtatás nem várható. Egyelőre a védelmi időről, illetve a bérleti és haszonkölcsönzési jogról szóló irányelvekre vonatkozóan vannak kodifikációs elképzelések.

A WCT és a WPPT ratifikálása

A finn elnökség idején végzett munka egyik nagyon fontos, de kevésbé látványos része a szerzői jog területén a harmadik országokkal fennálló viszonyt érinti. Elérkezett az idő arra, hogy az Európai Közösség és annak tagállamai ratifikálják a WIPO Szerzői Jogi Szerződését (a WCT-t) és a WIPO Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződését (a WPPT-t), amelyeket 1996-ban fogadtak el. Számos (8) új tagállam ratifikálta már ezeket a szerződéseket vagy csatlakozott azokhoz, de a legtöbb (14) „rég” tagállam és maga a Közösség nem helyezte még letétbe a ratifikációs okmányokat.

Ez év szeptemberében Finnország megkezdte a szervezőmunkát annak érdekében, hogy a még fennmaradó 16 tagállam egy időben helyezze letétbe a szükséges okmányokat, és ezáltal az egész Közösség és annak tagállamai mind részesévé váljanak az 1996-os WIPO-szerződéseknek.

2.2. FOLYAMATBAN LEVŐ ELŐKÉSZÍTŐ MUNKA

A büntetőszankciókról szóló irányelv

2005 júliusában az Európai Bizottság javaslatot terjesztett elő egy, az Európai Parlament és a Tanács által elfogadandó irányelvre a szellemi tulajdon-jogok érvényesítését célzó büntetőszankciókról, és a Tanács egy kapcsolódó kerethatározatára, amely a szellemi tulajdon sérelmére elkövetett jogsértésekkel szemben alkalmazandó büntetőjogi eszközök hatékonyabbá tételéről szolt volna. 2006 áprilisában a Bizottság egy módosított javaslatot tett közzé, s beillesztette az eredetileg a kerethatározat-tervezetben szereplő rendelkezéseket magába az irányelvtervezetbe. A Bizottság úgy látja, hogy a tagállamok büntetőjogi rendelkezései között túl nagy eltérések vannak, különösen ami a büntetőszankciók súlyosságát illeti. Ennek következtében nem lehet eredményes harcot folytatni a szellemi tulajdon-jogok sérelmére elkövetett súlyos jogsértésekkel szemben. A Bizottság véleménye szerint bizonyos büntetőjogi rendelkezéseket össze kell hangolni, s erre mód is van, hisz a Közösségnek megvan a jogköre ahhoz, hogy büntetőjogi eszközök alkalmazását írja elő a szellemi tulajdon hatékony védelmére.

A Bizottság javasolta, hogy a harmonizáció terjedjen ki az egyes esetekben alkalmazható büntetőjogi szankciók körének és a szabadságvesztés felső határának (négy év) meghatározására, a pénzbüntetésekre és a nem büntetőjogi bírságokra, valamint az elközbás alkalmazhatóságának a bővítésére.

A Bizottság javaslatának megvitatása folytatódott a finn elnökség alatt is. Nem sikerült eddig konszenzusra jutni a büntetőjogi rendelkezések harmonizálásáról. Nincs egyetértés az esetleges irányelv alkalmazási köréről sem, vagyis arról, hogy annak rendelkezései csak azokra a szellemi tulajdon-jogokra vonatkozzanak-e, amelyekre az *acquis* kiterjed, vagy pedig a szellemi tulajdonról szóló nemzeti törvényekben biztosított bármely jogra.

A javaslattal kapcsolatos vita folytatódni fog a soron következő német elnökség alatt is.

Védelmi idő

A zenei ipar, az Egyesült Államokban fennálló védelmi időre hivatkozással, azt kérte, hogy a hangfelvételek védelmi ideje kerüljön felülvizsgálatra; ami természetesen a védelmi idő meghosszabbításának igényét jelenti. Ugyancsak napirenden van a társszerzők által alkotott zeneművek védelmi ideje számítási módjának kérdése is.

A jogdíjjárulék-reform

Az Európai Bizottság egy másik projektje, amely közösségi szintű megfontolásra tartozik, a készülékekre, illetve a hang-, kép- és adathordozókra kivetett jogdíjjárulékok kérdésével

foglalkozik (A szerzői jogi jogdíjjárulék-reform programja⁴). Ebben az évben a Bizottság konzultációt kezdeményezett és hajtott végre az érdekeltek bevonásával, és most derül majd ki, milyen jellegű lépéseket tart indokoltnak ezen a területen, és milyen formában kívánja azokat megtenni.

A világhálón közzétett 2006-os „útiterv” jelzi, hogy a Bizottság ez év őszén készül javaslatokat előterjeszteni a jogdíjjárulékokra vonatkozóan, és felvázol néhány megfontolásra érdemes kérdést. A Bizottság aggodalmát fejezi ki azzal kapcsolatban, hogy az eredetileg analóg környezetben bevezetett jogdíjjárulékokat növekvő mértékben alkalmazzák a digitális berendezésekre és médiára is anélkül, hogy megfelelően figyelembe vennék az új technológiák által kínált lehetőségeket, mindenekelőtt a digitális jogkezelés céljára rendelkezésre álló műszaki megoldásokat. A Bizottság ugyancsak aggályosnak tartja a kellő átláthatóság hiányát a jogdíjjárulékok behajtását és felosztását illetően, valamint azt, hogy a 2001/29/EK számú irányelvnek a jogdíjigényre vonatkozó rendelkezéseit eltérő módon alkalmazzák a tagországokban.

A Bizottság lehetséges politikai megoldásként ajánlja megfelelő kritériumok nyújtását egy ajánlás formájában, amely iránymutatást adna a tagállamok számára a rendelkezésre álló digitális jogkezelési technológiák azonosítására, valamint arra, hogy miként biztosítható kellő átláthatóság a jogdíjjárulékok alkalmazása, behajtása és felosztása tekintetében.

A probléma leírását és az ajánlást mint megoldási lehetőséget illetően rámutathatunk arra, hogy a jogdíjjárulékoknak mind az analóg, mind a digitális környezetre kiterjedő alkalmazása elvileg nem jelenthet problémát. Ha ilyen jogdíjjárulékot vezetnek be, indokolt azt mindkét esetben alkalmazni – s ezt a technológiai semlegesség elve is megköveteli. A műszaki intézkedések hatásával kapcsolatban pedig rá kell mutatni arra, hogy az információs társadalomról szóló irányelv szerint a műszaki intézkedések „alkalmazását vagy nem alkalmazását”, nem pedig azoknak a pusztán alkalmazhatóságát kell figyelembe venni.

A tagállamok szemszögéből nézve annak van jelentősége, hogy, különösen az információs társadalomról szóló irányelv alkalmazását követően, a jogdíjjárulék-rendszerek – bizonyos eltérő nemzeti elemekkel – szilárdan beépültek számos tagállam jogrendszerébe, miután a kormányok és a törvényhozó testületek már több éve megfontolták és szabályozták azokat.

Hatásvizsgálatok

A jogi szabályozás területén érvényesülő új módszerekhez és megoldásokhoz jól illeszkedik a hatásvizsgálatok doktrínája, amely a Közösség politikájának a részévé vált. Kimondhatjuk, hogy a Közösség belépett a hatásvizsgálatok korába. A szerzői jog területén az első hatásvizsgálat ahhoz, a Bizottság munkatársai által kidolgozott munkaanyaghoz kapcsolódott, amelyet 2005 októberében tettek közzé az online zenei szolgáltatásokat érintő, határokon átnyúló közös jogkezelés kérdésében.

⁴ Copyright Levy Reform Programme

A hatástanulmányok készítésére vonatkozó elvek szerint szükség van az érdekelt felekkel való konzultációra és a konzultáció eredményeinek elemzésére, a problémák azonosítására, a célok megjelölésére, a politikai opciók bemutatására, a várható hatások elemzésére és a különböző opciók előnyeinek és hátrányainak összehasonlítására, valamint a választott megoldás alkalmazásának figyelemmel kísérését és értékelését szolgáló mutatók meghatározására.

2.3. MÁS RELEVÁNS FEJLEMÉNYEK

Vannak bizonyos fejlemények más területeken is, amelyeket ugyancsak indokolt megemlíteni, miután hatással lehetnek a szerzői jogra is.

Alkalmazandó jog

A Bizottság gondoskodik a nemzetközi magánjogi kérdésekkel foglalkozó Római Egyezmények (Róma I és Róma II) rendeletek útján való végrehajtásáról:

- Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendeletére a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I);
- Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendeletére a nem szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma II).

A „Róma I” javaslat (közzétéve 2005 decemberében) szerint a felek által választott jog hiányában annak az országnak a jogát kell alkalmazni, ahol a szerződésre jellemző szolgáltatás teljesítésére köteles fél állandó lakhelye található. Ennek megfelelően a szerzői jogokra vonatkozó szerződésekre annak az országnak a joga lenne irányadó, ahol az adott jogokat átruházó vagy azok vonatkozásában felhasználási engedélyt adó személy állandó lakhelye van [4.(f) Cikk].

A „Róma II” javaslat (közzétéve 2003 júliusában, illetve módosított formában 2006 februárjában) szerint annak az országnak a joga alkalmazandó, ahol a jogi védelmet igénylik (9. Cikk, *lex loci protectionis*).

Mindkét javaslat jól kialakult és leírt doktrínákon alapszik.

Ebben az összefüggésben indokolt azt is megemlíteni, hogy a fent említetteken kívül a Brüsszeli Egyezményre (Brüsszel I) épülő 2000. évi rendeletnek is lehet hatása az alkalmazandó jogra bizonyos esetekben.

A szolgáltatásokról szóló irányelv

Jó ok van arra, hogy a szerzői jogot érintő fejleményeket illetően foglalkozzunk a szolgáltatásokról szóló irányelvtervezet néhány sajátos rendelkezéséről is, mert a javasolt irányelvnek lehetnek bizonyos szándékolt vagy nem szándékolt következményei a szerzői jogra.

gok és a közös jogkezelés területén. Miután a Tanács 2006 júliusában közzétette közös álláspontját, az irányelv előkészítő munkálatai meglehetősen előrehaladott szakaszba kerültek.

Az irányelvtervezet körüli vitákban azokra a rendelkezésekre összpontosult a legnagyobb figyelem, amelyek a származási ország elvére és az azzal kapcsolatos kivételekre vonatkoztak (16. és 17. Cikk). A kivételek kiterjedtek a szerzői jogra, a szomszédos jogokra, az adatbizsokról szóló 96/9/EK számú irányelv szerinti jogokra, valamint az iparjogvédelmi jogokra is. E tekintetben nyomban felmerült az az ellenvetés – legalábbis Finnországban ez így volt – hogy az irányadó rendelkezés nem helyénvaló, hiszen ezek a jogok nem tekinthetők szolgáltatásoknak sem jogi természetűek, sem a tervezet rendeltetése és fogalmi kategóriái szempontjából. Az erre a kivételre vonatkozó szabályt azonban fenntartotta a Tanács a közös álláspontjában annak ellenére, hogy felcserélte a származási ország elvét a szabad szolgáltatásnyújtás elvével.

Mindezt együtt kell elemezni az irányelvtervezet más rendelkezéseivel. Különösen lényeges az, hogy a tervezet nem tartalmaz külön rendelkezéseket a szellemi tulajdon-jogokat érintő szolgáltatásokra az irányelv alkalmazási körét, a szolgáltatásnyújtás szabadságát, illetve a működés engedélyezését és annak feltételeit illetően.

Ez azt jelentheti, hogy ha az irányelvet úgy fogadnák el, ahogy az most a tervezetben áll, minden, a szellemi tulajdonnal kapcsolatos szolgáltatás, ideértve a közös jogkezelést is, az irányelv hatálya alá tartozna. Mindeddig senki nem volt képes annak kifejtésére, hogy milyen szándékolt vagy nem szándékolt következményekkel járna ez a jogkezelés területén.

A szolgáltatásokról szóló irányelvnek nem szabad a szellemi tulajdont érintő irányelvvé válnia. Legalábbis bizonyos tisztázásra van szükség a szabad szolgáltatásnyújtásra vonatkozó rendelkezéseket illetően. Mindenképpen világossá kell tenni azt, hogy a szellemi tulajdon-jogok nem minősülnek szolgáltatásnak, figyelembe véve, hogy e jogok természetüknél fogva olyan kérdéseket érintenek, mint például valamely jog megléte vagy hiánya, terjedelme és védelmi ideje, vagy az, hogy kiket és milyen feltételekkel illet meg egy bizonyos jog.

Digitalizálási politika és a digitális könyvtárak

Az Európai Bizottság 2005 szeptemberében útjára indított egy kezdeményezést „i2010: Digitális Könyvtárak” címmel. A 2005–2006 őszen és telén történt online konzultáció nyomán a Bizottság 2006 augusztusában közzétette a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről szóló ajánlását.

Az ajánláshoz igazodóan Finnország – mostani elnökségéből fakadó kötelezettségei alapján – felvállalta azt a feladatot, hogy javaslatokat készítessen egy olyan határozatra, amelyet az ez év novemberi ülésén fogadhatna el a Tanács. Ebben az összefüggésben egy sor gazdasági, szervezeti, technológiai és jogi kérdést kell megvizsgálni, ideértve szerzői jogi kérdéseket is. A Bizottság ajánlása hangsúlyozza, hogy a jogosultak jogait tiszteletben kell tartani.

Egyben rámutat azonban arra is, hogy megoldást kell találni az „elárvult művek”, illetve az olyan művek problémájára, amelyeknek kifogytak a példányai.

A köztulajdonba került anyagok digitalizálása és hozzáférhetővé tétele aligha vet fel különösebb jogi problémát. Az azonban fogas kérdés, hogy miként lehet a még szerzői jogi védelem alá eső anyagokat, s különösen az olyanokat, amelyeknek jogai még aktív kiadóknál vannak, hozzáférhetővé tenni a nyilvánosság számára az internet útján.

A tagállamok most készítik az ajánlásra adandó észrevételeiket, s ezzel kapcsolatban nemzeti szintű konzultációk folynak az érdekeltekkel. Az előkészítő munka és a Tanács által elfogadandó határozat célja az, hogy felhívja a figyelmet a digitalizálási politika és a kulturális tartalmak hozzáférhetővé tételének fontosságára. Ennek arra kell ösztönöznie a tagállamokat és az érdekelt feleket is, hogy megfelelő együttműködést alakítsanak ki, hogy ösztönözzék a befektetéseket és hozzanak létre intézményeket erre a célra, valamint hogy minden más tekintetben megtegyék a szükséges erőfeszítéseket az európai kulturális javak online jelenlétének és hozzáférhetőségének biztosítására.

Az Európai Parlamentben is érdeklődés van ez iránt a politikailag lényeges terület iránt. Miután a bizottsági ajánlás csupán a Bizottság álláspontját fejezi ki, a Tanács által elfogadandó határozat, valamint az Európai Parlamentben lefolytatandó vita tágabb politikai összefüggésbe helyezi az ajánlást és annak alkalmazását.

Alkotásalapú iparágak – online tartalmak

A közelmúltban több kezdeményezés történt a kultúra és az alkotásalapú iparágak gazdasági vonatkozásait illetően, amely azt tükrözi, hogy egyre inkább nyilvánvaló a kulturális tevékenységnek és az említett iparágaknak a versenyképességre, a nemzeti gazdaságra és a foglalkoztatásra gyakorolt hatása. Az e területen felmerülő politikai kérdések sokrétűek, és multidiszciplináris megközelítést igényelnek.

Az Európai Bizottság egy tanulmány elkészítésére adott megbízást a kultúrának az Európai Unióban érvényesülő gazdasági vonatkozásairól annak érdekében, hogy rendelkezésre álljanak a szükséges adatok az ezen a területen érvényesítendő politika kialakításához. A tanulmány eredményeit novemberben vitatja meg a Tanács.

Viviane Reding biztos 2005-ben konzultációt kezdeményezett a filmgyártók, a távközlési intézmények, az internetes szolgáltatók és más érdekeltek között „Film online” címen. A kezdeményezés 2006 májusában a „Film online” charta elfogadásához vezetett, amely irányelveket és számos példát tartalmaz arra, hogy miként lehet a legmegfelelőbbben kialakítani ezen a területen az üzleti modelleket.

2006 júliusában a Bizottság egy további konzultációt kezdeményezett az online tartalmakról a közös piacon. A Bizottságnak az a szándéka, hogy bátorítsa az innovatív üzleti modellek kialakítását, és elősegítse az online tartalmat nyújtó szolgáltatások határokon átnyúló hozzáférhetővé tételét. A konzultáció eredménye alapot szolgáltat egy, az online tartalmakról szóló bizottsági közleményhez, amelynek közzététele ez év vége felé várható.

Finnország támogatja ezt az elképzelést, miután megfelel hosszú távú elgondolásainak.

Ennek megfelelően Finnország – a jelenlegi európai uniós elnöksége alkalmából – júliusban konferenciát rendezett a Bizottsággal együttműködve „Creativity.online.fi – európai tartalom- és szerzői jogi politika” címmel. A konferencia naprakész áttekintést nyújtott a címében szereplő kérdésekről. Ez volt a harmadik elnökségi rendezvény az Egyesült Királyság és Ausztria elnöksége idején tartott ilyen konferenciát követően az online tartalmak és az alkotásalapú iparágak kérdéseiről. A konferenciának az volt a célja, hogy megvitassák az újabb piaci fejleményeket, technológiai megoldásokat és üzleti modelleket, ideértve azt is, hogy mindez miként érinti a szellemi tulajdon-jogokat.

A konferencia rávilágított a kulturális iparágak fontos gazdasági szerepére és arra, hogy milyen lehetőségek rejlenek az online üzlet területén Európában. Egyetértés alakult ki, hogy egyaránt szükség van megfelelő terjesztési csatornákra és hatékony jogvédelemre az alkotásalapú tartalmak jól működő európai online piacának kialakulásához.

III. A NEMZETKÖZI SZINTEN VÉGBEMENŐ FEJLEMÉNYEK – A WIPO TEVÉKENYSÉGE

3.1. A WIPO NORMAALKOTÓ MUNKÁJA

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (a WIPO) körüli légkör először meglehetősen politikai jellegű volt (az 1980-as években), majd egy inkább szakmai hangsúlyokat kapó periódus következett (a 1990-es években). Az új millennium kezdete óta megint egy erősen túlpolitikált időszaknak lehetünk a tanúi. Az a tény, hogy a WIPO a földrajzi és a politikai térképen egyaránt ugyanott található, ahol a Kereskedelmi Világszervezet (WTO), hatással van arra az atmoszférára, amelyben a munkáját végzi.

A szerzői jogra és a szomszédos jogokra vonatkozó nemzetközi szerződések és egyezmények modernizálásának folyamata még nem nyert befejezést. Az irányadó nemzetközi normák felülvizsgálata 1989-ben vette kezdetét, és az 1996-os szerződések, a WCT és a WPPT elfogadásához vezetett azok után, hogy időközben a GATT uruguayi tárgyalási fordulója is eredményesen végetért, és megszületett a TRIPS-megállapodás.

Ami a WIPO jelenlegi nemzetközi normaalkotási programját illeti, az a következő főbb tételeket foglalja magában:

- az előadóművészek védelme előadásaik audiovizuális felhasználását illetően;
- a műsorsugárzó szervezetek védelme sugárzott programjaira vonatkozóan;
- a folklór esetleges szellemi tulajdoni védelme.

Az audiovizuális előadásokról szóló szerződés

Az 1996-ban történt első próbálkozás óta még mindig függőben van az audiovizuális előadásokról szóló szerződés ügye. A második kísérlet egy 2000-re összehívott diplomáciai

értekezleten történt, amelyen azonban nem sikerült elfogadni egy ilyen szerződést, azoknak az elvi ellentéteknek a következtében, amelyek Európa és az Egyesült Államok között alakultak ki az előadóművészek és a filmgyártók közötti jogátruházás tekintetében. Talán elérkezik majd az idő, amikor sikerül megállapodásra jutni ebben a kérdésben.

A műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló szerződés

A másik függőben levő ügy, amely a szerzői jog és a szomszédos jogok hagyományos területéhez tartozik, a műsorsugárzó szervezetek védelmére vonatkozó nemzetközi normák modernizálása. Már több éve elkezdődött ebből a célból egy nemzetközi szerződés előkészítése, és éppen a WIPO-közyűlés 2006-os ülésén született döntés egy diplomáciai értekezlet összehívásáról 2007 novemberére–decemberére egy, a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló szerződés megtárgyalása és elfogadása céljából.

A Szerzői Jogi és Szomszédos Jogi Állandó Bizottság (SCCR) két ülésére kerül sor a még nyitott kérdések megtárgyalására 2007-ben. Az elsőre januárban, a másodikra pedig júniusban, s az utóbbi üléshez kapcsolódóan a diplomáciai értekezlet előkészítő bizottságát is összehívják. A két ülésen kísérlet történik az ez év szeptemberében előterjesztett SCCR/15/2 számú alapjavaslat-tervezet további olyan módosítására és véglegesítésére, amely alkalmas-sá teheti azt arra, hogy a diplomáciai értekezlet a megegyezés esélyével tárgyalhassa meg.

A közyűlés határozata erősen feltételes jellegű. A diplomáciai értekezletet csak akkor hívják össze, ha az SCCR-nek az alapjavaslat „áramvonalasítására” tett erőfeszítései sikerrel járnak.

Hagyományos kulturális kifejezésformák (folklór)

A WIPO Titkársága más kérdéseket illetően is végzett előkészítő munkát. Az egyik ilyen kérdés a hagyományos kulturális kifejezésformák (amit másként folklórnak nevezünk) szellemi tulajdoni védelme, amelynek vizsgálata együtt történik a hagyományos tudásanyag és a genetikai források védelmének kérdéseivel. Jelenleg egy esetleges védelmi rendszer elveiről és céljairól szól a vita. Egyelőre azonban még nem sikerült körvonalazni egy ilyen rendszer jogi formáját és tartalmi elemeit.

3.2. A WIPO NORMAALKOTÁSON KÍVÜLI TEVÉKENYSÉGE

Alkotásalapú iparágak és a szerzői jog gazdasági jelentősége

Indokolt utalni a WIPO ezen a területen kifejtett tevékenységére is. Sikerült megfelelő módszertant kidolgozni a szerzői jogra épülő iparágak gazdasági jelentőségének tanulmányozására és értékelésére, s ennek alapján számos országban – mind fejlődő, mind fejlett országokban – folynak ilyen irányú felmérések.

A fejlesztési napirend és a kapcsolódó kérdések

A WIPO tevékenységének áttekintése nem lenne teljes, ha nem szólnánk arról, hogy milyen hatással van arra az a fejlesztési napirend (Development Agenda), amelyet a fejlődő országok egy csoportja (az úgynevezett „fejlődésbarátok” csoportja) terjesztett elő a WIPO közgyűlésének 2004-es ülésén.

Azóta több „ülésközi” tanácskozássra (2004–2005) és egy „ideiglenes bizottság” üléseire (2005-től) került sor, és számos javaslatot terjesztettek elő. A megvitatott témák között szerepeltek például a technikai segítség kérdései, a normaalkotás során érvényesítendő rugalmasság, a tudáshoz való hozzáférés, és az az általános igény, hogy a fejlődő országok, s különösen a legkevésbé fejlett országok prioritásai jobban tükröződjének a WIPO tevékenységében.

Az ezzel kapcsolatos viták lelassították a más területeken folyó munkát, s különösen a normaalkotó tevékenységet. Néhány fejlődő ország azzal a követeléssel lépett fel, hogy a többi területen csak akkor folytatódjon a munka, ha a fejlődést célzó elemek már mélyen beépültek. Csak remélhetjük, hogy a jövőben, s talán a közeli jövőben, rendeződnek ezek a kérdések, és a nemzetközi szellemi tulajdoni rendszer további tökéletesítését célzó munka rendes ütemben folytatható.

A közgyűlés 2006-os ülésén döntés született az említett fejlesztési napirend megvitatásának további egy évvel való meghosszabbításáról, s arról is, hogy mely kérdések kapjanak prioritást.

3.3. A WIPO LEHETSÉGES ÚJ NAPIRENDI TÉMÁI

Jelenleg a műsorsugárzó szervezetek nemzetközi védelmének modernizálása jelenti a legfontosabb, talán az egyetlen fontos kérdést, amellyel az SCCR foglalkozik. Hosszú ideig nem történt kezdeményezés más témák megtárgyalására, s ezért felmerült az az aggodalom, hogy így más hasznosnak és eredményesnek ígérkező tevékenységek elhanyagolódnak.

Néhány éve, 2002-ben, vitát kezdeményezett a Titkárság arról, hogy milyen témákkal foglalkozzon a WIPO a szerzői jog és a szomszédos jogok területén a műsorsugárzó szervezetek jogainak rendezése után. A Titkárság által készített előterjesztés felsorolt néhány olyan témát, amely esetleg napirendre tűzhető.⁵ Az SCCR ülésén a résztvevők hangsúlyozták, hogy az esetleges új témákkal kapcsolatos prioritásokat akkor indokolt meghatározni, amikor azok alaposabb vizsgálatára sor kerül. Azt is aláhúzták, hogy az új kérdések napi-

⁵ Az előterjesztésben (SCCR/8/2) például a következő témák szerepeltek: az internetszolgáltatók jogi felelőssége, a jog-sértések esetén alkalmazható jog nemzetközi tényállások esetén, önkéntes szerzői jogi lajstromozási rendszerek, a követő jog vagyis a „droit de suite”, a multimédia-alkotások jogosítása és az ilyen alkotások jogosultjai, a WCT és a WPPT alkalmazása (különösen a műszaki védelmi eszközök és a kivételek, illetve korlátozások tekintetében), a szerzői jog gazdasági vonatkozásai, a szerzői jog és a szomszédos jogok közös kezelése.

rendre tűzésének és megtárgyalásának nem kell szükségképpen új nemzetközi megállapodások kidolgozásához és elfogadásához vezetnie.

Azóta a WIPO Titkársága tanulmányok elkészítésére kért fel egyes szakértőket különböző témákról, mint például a jogokra vonatkozó korlátozásoknak és kivételeknek a digitális környezetben való alkalmazásáról (amelyet Sam Ricketson professzor készített 2002-ben), és tájékoztató célú konferenciákat tartott bizonyos kérdésekről, mint például a látáskárosultak célját szolgáló digitális tartalmak kérdése (amiről 2003 novemberében volt szó).

2004 novemberében a chilei küldöttség javasolta, hogy az SCCR vizsgálja meg a szerzői jogi korlátozások és kivételek alkalmazását, különösen azokat, amelyek a közkönyvtárakra, a fogyatékosokra, a távoktatásra vonatkoznak. 2005 novemberében Chile az SCCR/13/5 számú dokumentumban egy részletesebb javaslatot is előterjesztett. A Bizottság mind 2004-ben, mind 2005-ben röviden megvitatta a javaslatot, de annak és más kérdéseknek a tartalmi vitájára csak akkor kerül majd sor, amikor befejeződik a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló szerződés előkészítése.

IV. ÖSSZEFOGLALÓ

Az információs társadalomról szóló irányelv tapasztalatai

Az irányelvnek a nemzeti törvényekbe való átültetése és alkalmazása, és az ezzel kapcsolatban felmerült bonyolult kérdések több következtetésre adnak lehetőséget, amelyek közül kettő meglehetősen fontosnak látszik.

A tagállamoktól több olyan jelzés érkezett, hogy a szerzői jogi szabályozás egyre bonyolultabbá válik; nehéz megérteni és alkalmazni. Függetlenül attól, hogy az irányelvek nyomán vált-e a szabályozás túl sokrétűvé és bonyolulttá, vagy egyszerűen abból következik mindez, hogy maga a környezet, a digitalizálttá váló világ lett bonyolultabb és nehezen átlátható, komoly kérdésről van szó, amellyel foglalkoznunk kell.

Világosabbá és egyszerűbbé tehető-e a szabályozás? Ahol megpróbálkoztak ezzel, nem jutottak biztató eredményre; sehol nem sikerült igazán egyszerűsíteni a szerzői jogi törvényeket. Mégis azt kell mondanunk, hogy az ilyen irányú törekvéseket nem szabad feladni, s elemezni kell a lehetséges legjobb megoldási lehetőségeket.

Enyhíthetők-e az ezzel kapcsolatos problémák azáltal, hogy megpróbáljuk jobban megérteni az emberekkel a szerzői jogot és annak elveit? Finnországban például a parlament rámutatott arra, hogy a kormánynak nagyobb erőfeszítéseket kellene tennie a tájékoztatás és oktatás területén a szerzői jogi ismeretek terjesztésére, s nemcsak a közönség, hanem a szerzői jogban érdekeltkörében is. Ez mindenképpen hatással lesz a kormány szerzői jogi politikájára. Az oktatás és az ismeretterjesztés fontos tényezőként szerepel benne.

*Az *acquis* újragondolása*

Az európai jogalkotás újragondolásra szorul a közelmúlt fejleményeire figyelemmel. Az Európai Unió Alkotmányával kapcsolatos tapasztalatok is arra utalnak, hogy a szerzői jogi szabályozás európai szintű harmonizációjának támogatására most kevésbé számíthatunk.

Az információs társadalomról szóló 2001-es irányelvnek a nemzeti törvényekbe való átültetése most már valamennyi tagországban megtörtént. Megjegyzendő azonban, hogy ennek az irányelvnek a harmonizációs szerepe viszonylag szerény, miután a WIPO-szerződések alkalmazása is többé-kevésbé ugyanarra az eredményre vezetett volna. Mindazonáltal a hét irányelv együttes hatásaként mégis a szerzői jog számos elemének a harmonizációja végbe ment, s ez olyan eredmény, amelynek jelentőségét nem szabad lebecsülni. Jó példa erre a műszaki eszközök védelmének szabályozása az irányelvben.

Úgy tűnik, hogy a közösségi tevékenység új hullámát az ún. puha jogforrások jelentik majd. Az így nyújtandó közösségi keretek megfelelő rugalmasságot és cselekvési lehetőséget biztosíthatnak a tagországoknak nemzeti szintű problémáik kezelésére. Egyes tagországoknak sikerülhet olyan jó megoldási modelleket kialakítaniuk, amelyeket azután a többiek is átvehetnek. Ennek nyomán majd, amikor az Európai Közösség megint képes lesz konkrétabb lépések megtételére, talán könnyebb lesz azokat a területeket azonosítani, ahol a harmonizáció szükséges és lehetséges.

Az új politika igénye

Amire napjainkban a leginkább szükség van a szerzői jog és a szomszédos jogok területén, az nem más, mint egy koherens és következetes politika mind európai, mind nemzetközi szinten.

Finnországban például már több éve folyik egy új szerzői jogi politika kidolgozása. A jelenlegi kormány már a 2003-as programjában rámutatott a szerzői jog fontosságára, és ígéretet tett a szerzői jogi törvény felülvizsgálatára.

Az új politika keretében rá kell mutatni arra, hogy a jelenlegi törvények és azok érvényesítése már nem elegendő. A jogkezelésnek, amelyet hagyományosan a jogosultak magánügyének tekintettek, fontos elemként kell megjelennie a szerzői jogi politikában.

A kormány nem kíván beavatkozni abba, hogy a jogosultak miként kezelik és hasznosítják jogaikat, de figyelemmel fogja kísérni és elemezni kívánja az ezen a területen történeteket és a kialakult helyzetet. Az elképzelések itt is az oktatásra, az ismeretterjesztésre és a legjobbnak bizonyult módszerek alkalmazására épülnek. Az alapvető iránynak a közérdek képviselésének kell lennie azzal a felismeréssel összhangban, hogy a szerzői jognak számottevő jelentősége van a gazdaság és a társadalom számára.

A nemzetközi szintér – a WIPO

A világ változóban van. Az ezredforduló óta új retorika jelent meg, amelyre hatással vannak a gazdaság és a kereskedelem területén végbemenő fejlemények. Azt is látni kell, hogy új, nagy gazdasági hatalmak jelennek meg a (korábbi) fejlődő országok között.

A WIPO tevékenységét ma már a „civil társadalom” képviselőinek a jelenléte is színesíti. Több nemzeti csoport képviselteti magát, mindenekelőtt az Egyesült Államokból. Ezzel kapcsolatban feltehető a kérdés, miért nincsenek jelen a „civil társadalom” európai képviselői a WIPO üléseken.

A szerzői jog hagyományos céljain túl mind Európában, mind nemzetközi szinten, figyelembe kell venni más társadalmi és kulturális célokat is, mint amilyenek a megfelelő hozzáférés biztosítása és a gazdasági fejlődés előmozdítása, és azt is, hogy milyen fontos szerepe van az innovációnak és a kreativitásnak az új technológiai környezetben.

Mindezek közül az alkotókészség előmozdítása a legfontosabb. Az alkotás a forrása sok fontos dolognak, és az egyetlen forrása az új emberi értékeknek és a sokszínűségnek.

A KREATIVITÁS MINT AZ INNOVÁCIÓ EGYIK OKI TÉNYEZŐJE

Ha a szellemi tulajdon-védelem, különösen az ipari tulajdon-védelem tárgyainak létrejöttében közreműködő tényezőket rangsoroljuk, a láncolaton végighaladva eredendő forrásként az emberi alkotóképességet, kreativitást találjuk. A mintegy spontán forrásként működő kreativitás mellett a másik számottevő generáló princípium az adott időben, adott társadalmi kontextusban jelentkező másik igény, amely egy innováció létrejöttét előhívja. A kreativitást, iparjogvédelmi szempontból, a legcélszerűbb az innováció, praktikusán a vállalati innováció oldaláról megközelíteni.

A kreativitás és az innováció elsősorban vállalati kontextusbeli összefüggéseit alaposan elemezte *Harry Nyström* *Kreativitás és innováció* c. művében. Mivel a monográfia svéd eredetije 1974-ben jelent meg, megállapításai kissé elavultak. A jelen tanulmány célja – *Nyström* művét véve alapul, és kiegészítve azt az újabb fejleményekkel – a kreativitás individuális és a kis csoport szintjén működő összetevőinek áttekintése.

A DEFINÍCIÓ NEHÉZSÉGEI

A kreativitásnak csaknem annyiféle meghatározása van, ahány szerző foglalkozott vele. Az interneten fellelhető Nyelvészeti kifejezések szótára szerint például a kreativitás a beszélőnek az a képessége, hogy a maga nyelvén korlátlanul képes új, soha nem volt mondatokat alkotni és ilyeneket megérteni. Ez a nyelvészeti megközelítés azt jelzi, hogy már a legközönségesebb csevegés is valamilyen szinten kreatív megnyilvánulás.

A kreativitást általánosabb megközelítésben úgy írják le, mint azt a képességet, hogy valaki a másokat megszorító korlátozásokon kívül gondolkodik, azt a képességet, hogy egységgé formáljon olyan tényezőket, amelyek máskülönben csak összefüggéstelen információk maradnának, tehát hogy egymástól látszólag eltérő részletekből egyedülálló mintát vagy megoldást formál. Új, egyedülálló, okos, merész, forradalmi: ezek azok a jelzők, amit a kreatív gondolkodáshoz társítunk.

George Prince 1972-ben megjelent, *A kreativitás gyakorlata* című könyvében például a következő, alapvetően egymással szembenálló tagokból összetett fogalom párokat kapcsolja a kreativitáshoz: „Önhatalmú harmónia, váratlan elképedés, szokványossá tett reveláció, ismerős meglepetés, gavallér önzés, nem várt bizonyosság, formálható makacsság, életbevágóan fontos trivialitás, fegyelmezett szabadság, mámorító rendületlenség, ismétlődő bevezetés, nehéz élvezet, bejósolható szerencsejáték, tisztavirág-életű szilárdság, egységesítő különbség, követelőző kielégültség, csodaszerű elvárás, megszokott ámulat.” A meglepően

tarka listát még megfejezi azzal, hogy hibás az a sokat hangoztatott mondás, mely szerint a kreativitás bátorságot kíván, mert a kreativitás maga a bátorság.

A következő definíciókat tanulmányozva kitűnik, mennyire komplex tudományos építmény a kreativitás. Például *Arthur Koestler* úgy értelmezi a kreativitást, hogy az „*a korábban össze nem függő struktúrák kombinációja* úgy, hogy a keletkező egészből többet nyerj, mint amit beletettél”. *Clark Moustakas* szerint „*A kreativitás absztrakció, mely csak egy sajátos, egyedülálló relációban ölt konkrét formát.* A fa ágai szabadon terjeszkednek, fenntartva a fa alapidentitását, esszenciális különlegességét színében, formájában, mintázatában. Kontrasztként állnak ezek szemben a törzs rögzített természetével. Mégsem látunk fát, amelynél ne vennénk észre ezen alapvető harmóniát, teljességet és egységet. A kreativitás, mint a faág, csak a nagyobb rendszer viszonylatában hordoz értelmet.” *Carl Sagan* megközelítésében „... a pusztán kritikus gondolkodás az új minták utáni kutatás nélkül steril és kudarcra ítélt. Komplex problémamegoldás változó körülmények között *mindkét agyfélteke aktivitását igényli: a jövőbe vezető út a corpus callosumon keresztül vezet*”.

J. P. Guilford úgy definiálja a kreativitást, hogy az „*divergens gondolkodás a problémamegoldásban*”. Pszichometriai szemszögből ez az értelmezés a legvilágosabb. Guilford a divergens gondolkodást „*különböző irányokban való gondolkodás*”-ként definiálta.

Az innovációs megközelítés szempontjából a kreativitás a valóság jobb felhasználási módjára vonatkozó felismerésnek tekinthető. Ez kapcsolódik az innováció olyan felfogásához, amely szerint az radikális és nem folyamatos változást jelent. A sikeres innováció tehát függ a kreativitástól, s ezért amikor radikális változások szükségesek és kívánatosak, kedvező feltételeket kell biztosítani a kreativitáshoz.

Úgy tűnik, a sikeres innováció létrejöttében a kreativitás nemcsak az egyik szükséges feltétel, hanem a sok egyenlő között az első, a *sine qua non*, amely nélkül a többi tényező működésbe sem léphet. Az innováció megértéséhez és befolyásolásához ezért legelőször az alkotási folyamatot és követelményeit kell elemezni. A kreativitás kutatása alátámasztja az itt következő alapgondolatokat, nevezetesen azt, hogy a kreatív teljesítmény számos lényeges tényezője előre meghatározható és ellenőrizhető. Nem pusztán várni és figyelni kell, hogy mi lesz az eredmény ha új területek meghódítására vállalkozunk, hanem a kreatív problémamegoldás körülményeinek kialakításával és fenntartásával aktívan növelhető a siker valószínűsége.

Egy szervezeten belüli kreativitás megértéséhez is az egyéni kreativitásból kell kiindulni, mivel az egyéni gondolat és cselekvés határozza meg döntően a vállalati kreativitást. Az egyéniről a csoportszintre való áttérésnél természetesen figyelembe kell venni a csoporttényezőket, valamint az emberek és erőforrások szerkezetét. Amennyiben az egyéni kreativitás feltételei hiányoznak, ezt semmiféle szervezet nem tudja pótolni erőforrásai átrendezésével.

Másfelől viszont, a szervezeti és a gazdasági tényezők az egyéni kreativitás gátjaként is hathatnak, és megakadályozhatják azt, hogy az egyéni kreativitás eredményei realizálód-

hassanak a szervezet tevékenységében. Az is valószínű, hogy az egyes, az alkotás folyamatának korai szakaszában kedvező szervezeti tényezők – például a szervezeti változatosság és a decentralizáció – a későbbiekben megnehezítik az eredmények megvalósítását. Ez az innováció kényszerével szembekerülő vállalatok dilemmája.

A kreativitás pszichológiai vizsgálata sokáig a behaviorizmus és az inger-válasz-elmélet alapján történt, amelyek a mérést és az előre meghatározhatóságot hangsúlyozták. Később a kreativitást nem lényegileg passzív, véletlenszerű asszociációs folyamatként fogták fel, hanem inkább az aktív, célra irányított gondolkodás eredményének tekintették. A kreativitás ilyen jellegű kognitív megközelítése teszi lehetővé az alkotási folyamat és a kreativitás egyéni különbségeinek megértését.

Az egyéni kreativitás tanulmányozásában két kutatási hagyomány érvényesült egymás mellett, amelyek kölcsönhatása, az eredmények összekapcsolása és közös rendszerré építése teszi lehetővé a kreativitás igazi megértését. Az egyik kutatási irány az alkotási folyamat elemzésével foglalkozik, a másik a kreatív egyének és környezetük jellegzetességeit tanulmányozza.

AZ ALKOTÁS FOLYAMATA

Az egyéni alkotás folyamatát általánosságban úgy tekinthetjük, mint egy probléma megfogalmazásában és megoldásában rejlő korlátok kitérítésének, majd beszűkítésének kérdését, amely a következő szakaszokra osztható: előkészület, érlelés, felismerés, igazolás.

Guilford és később *Torrance* legalább tíz kreatív képességet gyűjtött össze, amelyek feltételezésük szerint a kreativitás struktúráját alkotják.

1. Szenzibilitás: problémára való érzékenység. A kreatív egyének meglátnak olyan problémákat, amelyeket mások nem.
2. Gondolati mozgékonyág: asszociációs „gazdagság”, azaz a kreatív emberek agyában az átlagosnál több ötlet születik.
3. Eredetiség: a kreatív gondolkodás fontos sajátossága, hogy új, szokatlan, innovatív ötletek révén eredeti, mások megoldásaitól különböző válaszokat tud adni a problémákra.
4. Rugalmasság: a kreatív emberek változatos megközelítésmódokat alkalmaznak, és különböző ötleteket tudnak létrehozni.
5. Szintetizálás: a gondolatok nagyobb és teljesebb gondolati körökbe történő rendezése.
6. Elaboráció: a kreatív emberek képesek a részletek kitöltésére. Adott információk alapján struktúrát építenek fel (amikor az ötlet tervvé alakul, akkor van szükség kreatív gondolkodásra).
7. Analízis: a kreatív gondolkodás lebontja a „szimbolikus struktúrákat”, hogy újakat alkosson.

8. Újrdefiníálás: a tárgyaknak a szokásos módtól eltérő interpretálása vagy észlelése, ez lehetővé teszi azok egészen új célokra történő felhasználását.
 9. Komplexitás: a kreatív emberek sok, egymással összefüggő gondolattal tudnak dolgozni.
 10. Értékelés: a kreatív emberek könnyen meghatározzák az új ötletek értékét.
- Ezekhez további két kulcsfogalmat társíthatunk.

- Elágazó (hálózatos) gondolkodás: a vertikális gondolkodás a fogalmakat hierarchikusan rendezi el, és az egyik fogalomtól a másikig, az egyik gondolattól a másikig ezeken a hierarchikus pályákon át jutunk el. A tartalmi hierarchiának meg nem felelő fogalmi kapcsolatok könnyen elsatnyulhatnak. Az *elágazó* gondolkodás ezzel szemben asszociatív hálózatokat alkot, egy-egy fogalomtól sokféle út vezet a másikig.
- Hipotézisalkotó gondolkodás: míg a hipotézisek ellenőrzéséhez konvergens gondolkodásra van szükség, addig a hipotézisek felállításához intuíción alapuló ötletekre. A kreatív gondolkodásnak ez a meghatározása tehát az alkotó intuíciót állítja a középpontba.

Jellemző, hogy a kreativitás legtöbb meghatározása komplementer viszonyt feltételez az intelligencia és a kreativitás között, az elméletalkotók, amint ez fentebb már látható volt, szívesen használnak fogalompárokat, amelyek egyik tagja az intelligenciához, míg a másik a kreativitáshoz kötődik. Guilfordnál is összekapcsolódik a kreativitás és az intelligencia, mivel *szerinte a kreativitás problémamegoldást jelent*, illetve a problémamegoldás maga egy kreatív tevékenység, azaz például az általa meghatározott intellektuális műveletek közül a divergens és konvergens gondolkodás során a rendelkezésre álló információkból új információkat alkotunk.

A problémamegoldó gondolkodással foglalkozó Wallas és a kreativitás kutatói a kreatív folyamat fázisait többnyire a következő felosztáshoz hasonlóan írják le.

A folyamat az *előkészületi szakasszal* indul, amikor anyaggyűjtés folyik különféle források széles köréből. Ez tudatos törekvéssel jár, célja a tárgykör tágabb feltárása és a probléma perspektíváinak szélesítése. Ebben a szakaszban a problémák rendszerint nincsenek szavakban megfogalmazva, inkább víziószerűek és meghatározatlanok. Ez a meghatározatlanság azonban építő jellegű azáltal, hogy nem határolja be a még meg nem értett problémát, nem köti az embert meghatározott irányhoz, ily módon kombinálja a rugalmasságot a problémamegoldási erőfeszítések irányításával. Ebben a szakaszban nyitott fogalmak fordulnak elő, ami megkönnyíti mind az új fogalmak kialakítását, mind a régiek jelentésének megváltoztatását – amennyiben ez szükséges, amikor később felmerül a probléma meghatározása és megfogalmazása.

Aki tehát semmilyen ismerettel nem rendelkezik, például, a porlasztókról, nem ismeri a feladatukat, felépítésüket és működésüket, nem valószínű, hogy bármilyen új ötlettel tudjon előállni az adott tárgykörben, bármennyire kreatív is egyébként.

Szakaszok	Követelmények – jellemzők
Előkészület	– Nyitottság a tapasztalatok iránt – A többértelműség elfogadása – Hajlandóság a fogalmak újrafogalmazására – Divergens gondolkodási mód – Intuitív képesség (képzelőerő) A probléma megfogalmazása és kezdeti lépések a megoldás felé. Többször kimutatható, hogy a váratlan felfedezéseket is nagyon alapos előkészítés előzi meg.
Érlelődés, inkubációs fázis	– Tudatalatti adatfeldolgozás – Önállóság – Pszichológiai szabadság – Pszichikai biztonság A kreatív személy egy időre magára hagyja a problémát és mással foglalkozik. E lappangási időszak során a tudatosan megszerzett ismeretek részben nem tudatosan átstrukturálódnak.
Felismerés, illuminációs fázis	– Képesség az intuitívról az analitikus gondolkodásra való átváltásra Az alkotás legmisztikusabb pontja az ötlet felvillanása. Poincaré például leírja, hogyan jutott eszébe egy nehéz matematikai probléma megoldása, amint éppen fellépett egy buszra.
Igazolás, verifikáció	– Kritikus beállítottság – Konvergens gondolkodási folyamatok – Elemzőképesség (intelligencia) Ellenőrizni kell, hogy a megoldás valóban működik-e, és meggyőzően bizonyítani a többi ember számára.

Az előkészületi szakaszban – az előbbieik szerint – a nyitott, nem uniformizált, intuitív jellegű gondolkodás kap hangsúlyt. Az egész, a teljes látókör az uralkodó a korlátozottabb, részletesebb középpont fölött. Ebben a szakaszban az is fontos, hogy ne legyen túl erős az ellenállás a meglevő fogalmak újrafogalmazásával szemben. Másodlagos, hogy mely konkrét

fogalmakra esik a választás, és ezek mennyire pontosak. A fő az, hogy az új felismerések akadály nélkül tegyék lehetővé ideiglenes irányelvek kialakítását.

Inkább a sok lehetőséget föltáró, szerteágazó gondolkodás jelenthet tehát nagy értéket az előkészületi szakasz során, semmint az egyetlen logikai láncolatra összpontosító, konvergens gondolkodás, amelyet az intelligenciatesztek mérnek. Az intelligenciatesztek a *konvergens* gondolkodást mérik, amely a lehetőségek széles körének folyamatos szűkítésével közelít az egyetlen helyes eredményhez, mint például a barkochba játékban. Ezzel szemben a *divergens* gondolkodás olyan feladatok megoldását tűzi ki célul, amelyeknek nem csak egy megoldásuk van. A konvergens gondolkodást az egyetlen megoldást tartalmazó feladatok teszik próbára, ilyen a matematikai feladatok többsége. A kérdést az bonyolítja, hogy a konvergens és a divergens gondolkodás nem választható szét, mert kimutatható, hogy az egyetlen megoldást tartalmazó feladatok, problémák esetében is többféle gondolatmenet lehetséges, így a konvergens gondolkodásnak is kreatívnak kell lennie. A gyöngyhalász munkamódszere jól példázza az alternatívák keresését lehetővé tevő, horizontális megoldási módszert, azaz a divergens gondolkodást. Egyszerre nagy mennyiségű kagylót hoz fel, és csak ezután lát a kagylók felnyitásához, holott a konvencionális megközelítésben minden lemerülés alkalmával csak egy kagylót kellene felszínre hoznia, utána felöltöznie és hozzákezdenie a kagyló felnyitásához, majd levetkőzve újra lemerülnie. Megoldása viszont annyira kézenfekvő, hogy eszünkbe sem jut az, hogy ezt másként is el lehetne végezni.

A „konvergens” és a „divergens” gondolkodás természetesen csak a megértést segítő absztrakció, a tényleges gondolkodásban a kettő soha nem válik külön.

A legtöbb kreativitásvizsgálat és alkotókészséget serkentő módszer, mint például az ún. ötletroham (brain storming), elsősorban a gondolkodás divergenciáját kívánja mérni, illetve ösztönözni. Szem előtt kell azonban tartanunk, hogy ez a gondolkodási mód egymagában nem elegendő a kreativitáshoz. A konvergens gondolkodás ugyancsak nélkülözhetetlen, és az alkotási folyamat egy későbbi szakaszában elsődleges jelentőségűvé válik.

A gyakran szembetűnően eredménytelen előkészületi szakaszt *érlelődési periódus* követi, amikor befejeződik a tudatos koncentráció a problémára, s ehelyett feltehetőleg tudat alatti adatfeldolgozásra kerül sor. A gondolatelemek nagy számú kombinációja valamiféle álopszerű folyamaton megy keresztül. Alkotó személyiségek szubjektív beszámolóikban hangsúlyozzák az érlelődési folyamat jelentőségét a kreativitásban, és végeztek már ezt alátámasztó kísérleteket is.

Amennyiben a tudat alatti gondolkodási folyamatok sikeresek, úgy az érlelődési folyamat a *felismeréshez* vezet, azaz a korábban összefüggéstelen eszmék a probléma megoldásaként tekinthető kapcsolatának – gyakran hirtelen – felfedezéséhez. Sokszor ezt a „hatékony megkeletetést” az az erős intuitív megérzés kíséri, hogy a probléma megoldása helyes. Ennek a meglepően gyakran igaznak bizonyuló meggyőződésnek a szubjektív kritériuma egyike a kreatív folyamat legfontosabb, de ugyanakkor legtünékenyebb elemeinek. A megoldás matematikusok által gyakran javasolt egyik kritériuma az egyszerűség és az „elegancia”. Az

egyszerű megoldások sokszor a gyakorlatban is jobbnak bizonyulnak a bonyolultaknál, és ez hasznosságuk gyakorlati próbájának is tekinthető.

Ez már átvezet a befejező *igazolási periódusba*, amely az eredmények objektív kritériumok szerinti formális ellenőrzésével foglalkozik. A hagyományos deduktív logikán és a körülhatárolt ok-okozati kapcsolaton nyugvó tudományos gondolkodás főképp e szakaszban alkalmazható. Ennek ellenére az e szakaszban hasznos, formális jellegű elemzést tekintik sokszor jellemzőnek és kívánatosnak a problémamegoldás minden típusában és szakaszában.

A hétköznapi életben előforduló viszonylag egyszerű problémák megoldása során is ez a folyamat megy végbe. Itt az *előkészületi szakasz* maga az életünk, tanulmányaink, egyéni fejlődésünk és tapasztalataink. Az *érlelés* magától értetődően megy végbe, mivel a mindenféle felszívott információt egy esetleges időpontban, egy megoldandó hétköznapi feladat felbukkanásakor használjuk fel. A *felismerés* szakasza is megtörténik, de általában ez a legszervezhetetlenebb, mivel legtöbbször olyan gyorsan játszódik le a folyamatnak ez a része, hogy szinte el sem különül. Leginkább csak az tudatosul, amikor például egy vitában, válaszra készülve vagy már válasz közben érveinket rendezgetjük, fontolgatjuk. Ez pedig már a negyedik szakasz, az *igazolás*. Mivel csak erre a fázisra fordítunk külön figyelmet, ez az, ami az adott probléma megoldása során konkrét szellemi erőfeszítést kíván, ezért kialakul az az illúzió, mintha „logikusan gondolkodva” jutnánk el a felismeréshez, az ötlethez, a frappáns válaszhoz, egy vita eldöntéséhez, tehát mintha a „logika” lenne az elsődleges hatótényező. Holott az csak a már előbb létrejött felismerésünk igazolásához szükséges.

A pszichológusok számára alapkérdés, hogy fejleszthető-e a kreatív gondolkodás. *Torrance* következtetése szerint bizonyítottnak látszik, hogy a tanítás megváltoztatja a kreativitást. Azok a megközelítések tűnnek a legsikeresebbnek, amelyek mind a kognitív, mind az emocionális működést bevonják, megfelelő struktúrát és motivációs keretet biztosítanak, és lehetőséget adnak a bevonódásra, gyakorlatra és az interakcióra. A motiváló és facilitáló feltételek vitathatatlanul változást okoznak a kreatív működésben, de a legnagyobb és leginkább megjósolható különbséget a tudatos képzés jelenti. *Sanders* A kreativitás tanítása metaforákkal című könyvében leírja az agyféltekék specializálódását, valamint azt, hogy miként segítik a mindkét agyféltekét használó oktatási stratégiák a kreativitást. Mint ismeretes, a bal agyfélteke főleg a logikai, analitikus és verbális tevékenységekkel foglalkozik, ez kontrollálja a nyelvet, a megismerést és az időérzékletet a legtöbb embernél. A jobb félteke ezzel szemben intuitív, fogalmi és nonverbális: a térbeli kapcsolatokat, az intuitív gondolkodást és a képzeletet irányítja. Az olyan rendszerek, amelyek túlzottan nagy hangsúlyt fektetnek a tényekre, részletekre, memóriára és előre meghatározott válaszokra, bal agyféltekei dominanciát erősítenek, ez a jobb féltekei kreativitás és fogalmi képességek fejlődésének hiányát eredményezheti. Sok tudós az Egyesült Államokban és Japánban úgy véli, a japán oktatási rendszer ezzel a szemléletmóddal működik. Az irodalom számos oktatási stratégiát is javasol a kreativitás fokozására, amelyek nem kötődnek közvetlenül a jobb/bal agyfélteke kérdéséhez.

A BELSŐ ÉS KÜLSŐ TÉNYEZŐK ÖSSZEFÜGGÉSE AZ EGYÉNI KREATIVITÁSSAL

A kutatás más irányai a kreativitás egyéni jellemzőivel és ezek környezeti összefüggéseivel foglalkoznak. Az ilyen jellegű kutatások értékes segítséget nyújtanak az egyéneknek, hogy kreatívabbakká váljanak, és használhatók a kreatív kapacitás megítéléséhez is.

Történtek kísérletek mind az egyén, mind a környezete kreatív teljesítményére vonatkozó általános hipotézisek megfogalmazására. Az egyik kísérlet *Rogersé*, aki feltételezi, hogy az egyén kreativitásának fő motívuma az *önmegvalósítás*. Állítja, hogy mindenkinek ez a törekvése, bár ez többé-kevésbé *elfojtható*. Szerinte főképp az új tapasztalatokkal szemben nyitott egyéniségeknél várható, hogy az általunk is használt, pozitív értelmű kreativitással találkozunk. Maga Rogers különbséget tesz jó és rossz kreativitás között, és feltételezi, hogy a tapasztalás fontos szakaszainak elnyomása vezet az eltorzult, azaz *romboló* kreativitásra.

Rogers egy sor általános hipotézist fogalmaz meg az egyének belső pszichológiai jellemzőiről és a kreativitás összefüggéseiről. Úgy véli, hogy a kreativitás (a jelentős, új és eredeti alkotások számával mérve) növekszik, ha az egyén

1. nagyobb nyitottságot mutat a tapasztalatok irányában;
2. az értékelés erősebb belső központjával rendelkezik;
3. képessége nagyobb ahhoz, hogy „játsszon” a fogalmakkal és az alkotóelemekkel.

A tapasztalat iránti nyitottságon a fogalmak, meggyőződések, felfogások és hipotézisek merevségének hiányát érti Rogers, a többértelműség elfogadását az ellentétes információk felhasználásában a helyzet erőltetett lezárása nélkül.

Az értékelés belső központja azt jelenti, hogy az egyén önmaga határozza meg a kreativitás eredményének értékét, és nem befolyásolja mások kritikája vagy dicsérete. Az alkotóelemekkel és fogalmakkal (eszmék, színek, formák, kapcsolatok) „játszadozás” képességét a másik két tényezőnél kevésbé fontosnak, de szükséges feltételnek tekinti.

Az előbbi hipotézisek egybevetethetők a kreatív folyamatról korábban általunk elmondottakkal. Az első követelmény – a tapasztalattal szembeni nyitottság – különösképpen fontos lehet az előkészületi szakasz folyamán a vizsgálati kör bővítésében. A második – az értékelés belső központja – és a harmadik – játék az alkotóelemekkel és fogalmakkal – döntő lehet az érlelődési és felismerési szakaszban. A konvenciómentes gondolkodás és a játékos beállítottság kedvező feltételeket teremthet új felismerések felszínre hozásához, növelve a spontán kölcsönhatást az alkotóelemek, valamint ama hajlam között, hogy valaki örömet lel új és szokatlan eszmékben.

Az agykémia is egy körülmény a kreativitás megközelítésében, mivel a képesség, hogy egyidejűleg alakuljon ki aktivitás az agy több részében, előmozdítja az áthidalódást, a fogalmak közötti társítást, ami a (kreatív) gondolkodás alapja. Minél nagyobb számú ilyen kapcsolat képes kialakulni, minél nagyobb tehát az egyén asszociációs hajlandósága, annál nagyobb az esély a kreativitásra. Azt is régen felismerték már, hogy a bipoláris avagy a má-

niás depresszióban szenvedő egyének majdnem rutinszerűen kreatívak, ami kimagaslóan aktív mentális kapacitásaiknak egyik következménye.

A kreativitás számára kedvező külső környezeti feltételeket tekintve Rogers szerint az egyéni kreativitás várhatóan akkor növekszik, ha az egyén

1. nagyobb pszichikai biztonságot él meg (bizonytalan helyzetben, labilis lelkiállapotban nem alakul ki a kellő „lezserség”);
2. nagyobb pszichológiai szabadságot tapasztal.

A nagyobb pszichikai biztonság három úton érhető el. Először is azzal, hogy az egyént olyannak fogadjuk el, amilyen. Másodszor olyan légkör biztosításával, amelytől távol tartjuk a külső értékelést, megelőzve ezzel a védekezés szükségességét, ami mindig a tapasztalatokról adott tájékoztatások csökkentéséhez vezet. Harmadszor hangsúlyozottan kiemelandó, hogy az egyént saját nézőpontjából ítéljük meg. Ez – a másik két tényezővel együtt – a pszichikai biztonság maximumát eredményezi.

A kreativitást befolyásoló két környezeti tényező közül a második, a pszichológiai szabadság az egyén szimbolikus értelemben vett szabadságát jelenti abban, hogy személyiségét gondolatokban és érzésekben kifejezze. Ez nem azonos azzal a lehetőséggel, hogy mindezt cselekvésben realizálhassa, mivel a társadalom a cselekvést korlátozhatja, sőt, kell is korlátoznia. Jelenti azonban azt a szabadságot, hogy az egyén felkutathassa a számára nyitott lehetőségeket.

Úgy tűnik, Rogers feltevései általában megegyeznek azzal, amit az empirikus vizsgálatok mutatnak. A kreatív egyéniségek például nyilvánvalóan előnyben részesítik az összetett, szembetűnően kiegyensúlyozatlan, vizuális közlési módot, aminek helyes megítéléséhez nyitott és előítéletek nélküli gondolkodásra van szükség. A kevésbé kreatív személyiségek jobban szeretik a szimmetrikusabb, egyértelműbb képeket. Ez úgy tűnik, alátámasztja a tapasztalat Rogers által hangsúlyozott nyitottságának jelentőségét a kreativitásban. A kognitív jellegű kutatások hasonlóképpen azt jelzik, hogy a nagymértékben kreatív egyéniségek nyitottabb, míg a kevésbé kreatívak korlátozottabb módszerek felé hajlanak a valóság felfogásában és felépítésében.

Számos tanulmány támasztja alá Rogersnek azt a feltételezését, hogy a kreatív egyének belső értékelőközponttal rendelkeznek, azaz függetlenebbek a külső tekintélytől, és kevésbé hajlanak annak elfogadására. Roe például arra a végső következtetésre jutott 64 tudósra kiterjedő vizsgálata során, hogy ez a függetlenség valószínűleg a kreatív sikerben szerepet játszó legerősebb egyedi tényező.

Rogers szerint ezek a képességek akkor alakulnak ki egy kisgyermekben, ha lélektanilag biztonságos környezetben nevelkedik. Igen ám, csak hogy igen sok híres, elismerten kreatív ember életrajzából tudjuk: korántsem ilyen idillikus, meleg, biztonságos családi környezetben nőttek föl. Egyebek között ez indította arra *Richard Koestnert*, a kanadai McGill Egyetem kutatóját és munkatársait, hogy megvizsgálják: a kora gyermekkori környezet hogyan hat hosszú távon az alkotóképességre? A felmérést az tette lehetővé, hogy (más kutatók)

még 1957-ben több száz – kétszülős családban élő – óvodáskorú gyermek édesanyját kérdezték ki részletesen családi életükről és nevelési szokásaikról. Amikor az egykori kutatásban érintett gyermekek 31 évesek lettek, hetvenötüket újra megkeresték, és két kreativitástesztet vettek fel velük. Az első teszt során képek alapján történeteket kellett kitalálniuk, a másik önjellemzésükből állt.

Amikor az eredményeket összevetették a családi környezetre vonatkozó régi adatokkal, egy eléggé különös összefüggés vált világossá: mindkét tesztben azok a felnőttek teljesítettek a legjobban, akiknek gyermekkorában a szülők között konfliktus volt a gyermeknevelés dolgában vagy egyéb téren. Ez ellentmondani látszik Rogers elméletének, ám Koestner és munkatársai szerint nem minden szempontból. Elgondolásuk szerint ugyanis az alkotóképességhez nélkülözhetetlen belső mérce kialakulását segítheti az, ha a környezetből nem érkezik egységes ítélet. Ilyenkor a gyermek kénytelen önállóan ítéletet alkotni, hiszen szüleitől minduntalan ellentmondó véleményeket hall. Ugyanez a körülmény segítheti azt is, hogy a gyerek hozzászokjon: egyidejűleg többféle nézőpont is létezhet, és lassacskán megtanulja ezeket együtt kezelni. S miként Rogers is állítja, ez a képesség ugyancsak előfeltétele az alkotóképességnek.

A játékoságot más kutatók is mint a kreativitás fontos feltételét hangsúlyozzák. Arra is van példa, hogy épp ezt tekintik – az eszmék gazdagságával együtt – a kreativitás legfontosabb meghatározójának.

Visszatérve Rogers feltevéséhez, a kreativitást befolyásoló külső környezeti tényezőket illetően, ugyancsak lelhetünk némi empirikus alátámasztást. Ami a pszichikai biztonságot illeti például, a kísérletek arra mutattak, hogy az alkotási folyamat korai szakasza során a külső értékelés hiánya (elhalasztott megítélés) szignifikánsan növeli az ötletek felszínre kerülését. A pszichológiai szabadsággal kapcsolatban vannak olyan eredmények, amelyek arra utalnak, hogy a kreatív egyéniségek kevésbé fegyelmezett gondolkodásúak, inkább hajlanak gondolataik szabad kifejtésére, de valószínűleg elfogadják ugyanezt a viselkedési módot másoktól is. (Probléma akkor adódik, ha ezeknek az egyéneknek nem kreatív munkát kell végezniük, hanem olyant, amelynek feltételei erősen körbehatároltak, szabályokkal meghatározottak, mert akkor a lezserség, fegyelmezetlenség áttevődik a produktumra.) Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy ezek a következtetések elsősorban a kreatív folyamat korai szakaszaira illenek. Mint az előbbiekből már kiderült, a későbbi szakaszokban a sikerhez egészen más előfeltételek szükségesek. Ilyenkor a kérdés inkább a zártság elérése a kreatív folyamatban, semmint a nyitottság. Ez viszont egészen más pszichológiai és szervezeti követelményeket támaszt, és rugalmasságot tesz szükségessé a kreativitásnak megfelelő feltételek megtervezésében.

CSOPORTKÖLCÖNKHATÁS ÉS KREATIVITÁS

Egy szervezet kreativitásának vizsgálatához mindenekelőtt érdemes áttekinteni a csoportkölcönhatást az alkotás folyamatában. Ez az egyéni és szervezeti (vállalati) kreativitás közötti közbenső tényezőnek tekinthető.

Ebben az összefüggésben kiváltképp a kis csoport a vizsgálat szempontjából releváns csoporttípus. Ez egy problém sorozat konstruktív megoldásában egyaránt érdekelt, spontán kölcsönhatásban álló egyedek formális csoportja. A valamely nagyobb szervezethez tartozó kis csoportok érdekesek a nagyobb szervezeti egység kreativitásának vizsgálatához, akár elismerik formálisan létezésüket, akár nem.

Minthogy a csoportkölcsönhatás a vállalati kreativitást és innovációt meghatározó egyik tényező, meg kell kísérelni viszonylagos fontosságának megállapítását. Minden szervezet számára ajánlatos, hogy aktivizálja és ellenőrizze a csoportfolyamatokat – például szervezeti struktúrájának megválasztása révén –, ami egyébként a vállalati stratégia egyik fontos szempontja. A mátrixszervezetet például úgy tervezték, hogy serkentse és segítse a nem formális csoportok tevékenységét az általános vállalati célok elérése érdekében.

Mi jellemzi hát a csoportkölcsönhatást, és mi különbözteti meg az egyéni problémamegoldástól? A szakirodalom segítségével a következő általános tételeket állíthatjuk fel.

1. A különböző szakképzettséggel és ismeretekkel rendelkező embereket összefűző csoportok rendszerint az egyes egyedeknél tágabb körű hozzáértést és érdeklődési kört képviselnek.
2. A különböző nézőpontok egybevetése és ütközése könnyebben kap helyet a csoportos, mint az egyéni agyműködésben.
3. A megoldások elfogadásához a csoportok rendszerint kevésbé rögzített és összetettebb kritériumokkal rendelkeznek, mint az egyének.
4. A csoportban történő problémamegoldás során a tagok közötti információáramlás érdekében az elképzeléseket világosabban kell megfogalmazni és kifejezni, mint egyéni problémamegoldáskor.

Az első pontot vizsgálva, annak pozitív befolyása nyilvánvaló az alkotási folyamat korai szakaszában. A nézeteknek a második pontban jelzett ütköztetésével és egybevetésével együtt a gondolatok cseréjének a csoportban elérhető tág és változatos folyama az egyéni problémamegoldáshoz mértén kedvezőbb kezdeti feltételeket biztosít a kreativitásnak. Az egyén bizonyos mértékig – sokkal korlátozottabb körben – mások írásainak olvasásával ellensúlyozhatja ezt. Így azonban a különböző nézőpontok ütközése a legtöbb esetben valószínűleg kevésbé lesz éles, és kevésbé közvetlenül vonatkozik a specifikus témára ahhoz képest, ami a csoportkölcsönhatás révén érhető el.

A harmadik pont ugyancsak előnyös csoportkölcsönhatásra utal az alkotási folyamat korai szakaszában. Az egyénihez képest több szempont és sokvetületű kritérium alkalmazása a megoldások értékelésében az elemzési idő lezárása ellen hat. A tudatosan alternatív kritériumok megkönnyíthetik azt, hogy a csoport tagjai elfogadják az alkotási folyamat elején a bizonytalanságot, a nyilvánvaló ellentmondásokat és az értékelés elhalasztását, amelyek – mint korábban említettük – kivétel nélkül kívánatos jellemzők a problémamegoldás korai szakaszában.

Amennyiben azonban a negyedik pontot mérlegeljük, a csoportkölcsönhatás negatív hatást is gyakorolhat a kreativitásra. Ennek az a magyarázata, hogy a csoport kommunikációja

az egyéni gondolkodás folyamatánál zártabb, kevésbé nyitott módja az elképzelések kidolgozásának. Egymás kölcsönös megértése érdekében a csoport keretében a tagok intuitív elképzeléseiket nem fejezhetik ki annyira közvetlenül és kötetlenül, mint amikor önmagukban dolgozzák fel a problémát.

E tekintetben az egyéni gondolkodási folyamat jobban illik az új eszmék kezeléséhez, mint a csoportkölcsönhatások. Az intuitív határozatlanság – amint visszaemlékezünk az alkotási folyamatról elmondottakra – konstruktív a kreatív folyamat korai szakaszában, ugyanakkor az eszmék információáramlási célokból történő világos kifejtése azt kívánja meg, hogy ez a határozatlanság kiküszöbölődjön.

Az igazolási szakaszban azonban az eredmények világos megfogalmazását és közlését is magával hozó analitikus zártság lényeges a sikerhez. A csoportkölcsönhatás ezt szükségessé teszi és megkönnyíti, végül is tehát elősegíti a kreativitást.

A csoportkölcsönhatásról és kreativitásról eddig elmondottakat összegezve arra a végső következtetésre juthatunk, hogy a csoportkölcsönhatások a kreativitásra igen korai szakaszaiban a legkedvezőbbek, amikor lényeges a vizsgálati kör tágítása, valamint a késői szakaszokban, amikor az eredmények bizonyításához világos fogalmazás és közlés szükséges. A közbülső és legdöntőbb szakaszokban, amikor korábban összefüggéstelen gondolatokat kapcsolnak össze új, konstruktív megoldássá, valószínűleg az egyéni gondolkodási folyamat jelentősége az uralkodó.

Minél inkább szükségesek számunkra a radikális megoldások, annál kifejezettebb a független egyéni gondolkodás iránti igény. A kreatív egyének által indítványozott szélsőséges és divergens nézetek könnyen módosulnak vagy kiküszöbölődnek, ha a csoport közös munkája során értékelik ezeket (főleg, ha ellenérdekeltség is van). Ezért, amennyiben a vállalatok és egyéb nagyobb szervezeti egységek innovatívabbakká kívánnak válni, érdemes lehet arra törekedni, hogy inkább az egyéni, mint a csoportban történő problémamegoldás kapjon nagyobb hangsúlyt. Kisebb vállalkozások gyakran állítják: innovatívabbak a nagyvállalatoknál, s bár ezt nehéz bizonyítani, ennek egyik oka az lehet, hogy a kisvállalatoknál inkább hangsúlyozzák az egyéni problémamegoldást és döntést, mint a nagyobb cégeknél.

A kreativitás befolyásolásának másik útja, amelyet a csoportkölcsönhatások összefüggésében kell megemlíteni, az érdekeltségi hatás. A csoportkohézió és a csoport homogenitása két érdekes tényező e kérdés tárgyalásában. A csoportkohézió a csoport tagjainak összetartó erejét mutatja. Amennyiben ez az összetartó erő nagy, a tagok vonzódnak egymáshoz, és a csoport hajlik arra, hogy ellenálljon a felbomlásra irányuló nyomásnak. A homogenitás a csoporttagok hasonlóságát, a csoport egyöntetűségét fejezi ki, például tapasztalatokban, iskolázottságban, értékfelfogásban.

A csoport egyöntetűségének egyes vonatkozásai befolyásolják a csoport összetartó erejét. Úgy látszik, a nagy összetartó erő viszont összefügg a nagyobb pszichológiai biztonsággal, az önmegvalósítással és a csoporttagok hajlandóságával arra, hogy elfogadják a csoport közös céljait és más csoporttagok befolyását. A csoport szempontjából az összetartó erő nyil-

vánvalóan arra irányul, hogy a csoporttagok mind egyöntetűbb reakcióira, s közöttük egyre mélyebb információáramlásra vezessen, mint az előbbiekből már kiderült.

Ez viszont a kreatív csoportlétkör megteremtésében problémát okoz. Egyfelől ugyanis kívánatos a csoport nagy összetartó ereje, mivel ez várhatóan közvetlenül motiválja a csoporttagokat arra, hogy minél kreatívabbak legyenek, fokozva pszichológiai biztonságérzésüket és önmegvalósításukat. Ha az összetartó erő nagy, az egyén magától értetődően közvetlenebbül azonosul azzal, amit a csoport tesz, és teljesebb megelégedésére szolgál a csoport tevékenysége. Ugyanakkor nem egyedül felelős az esetleges tévedésekért, ami ismét csak megnyugtatója.

Másfelől az erős összetartás egyik fontos tényezője – a csoport egyöntetűsége – a sokféleség korlátozásával önmagában valószínűleg csökkenti a csoportkreativitás valószínűségét. A kreativitáshoz ugyanis közvetlenül kedvezőbb lehet a sokféleség, mint az egyöntetűség, mivel invenciózusabbá teheti a csoportot, másrészt viszont az egyöntetűség közvetett motivációs hatása kívánatos lehet, amikor összetartóbbá teszi a csoportot.

További probléma az, hogy a csoport kölcsönhatásait és összetartó erejét közvetlenül elősegítik a világos célok és kérdésfeltevések, amelyek viszont – mint előbb említettük – oda vezetnek, hogy csökkentik az új megoldások felismerésének valószínűségét. A csoport összetartó ereje eszerint éppúgy létrehoz kreatívabb csoportlétkör irányába mutató tendenciákat – kedvező motivációs feltételek megteremtésével –, mint kevésbé kreatív légkör felétartókat a látóker korlátozásával.

E probléma megoldásához nélkülözhetetlen a kreativitásért folyó csoportkölcsönhatások jelentőségének differenciált és a feltételeket figyelembe vevő szemlélete. A csoport összetételének változnia kell az idők folyamán, a csoport jellemzőinek pedig attól kell függniük, hogy az alkotási folyamat melyik szakaszáról van szó. *A folyamat kezdetén lazán egybefogott, időleges jellegű, a probléma szempontjából heterogén csoportok* lehetnek a legkedvezőbbek. Ezek biztosíthatják mind a rugalmasságot a problémamegoldásban, mind a szemlélet sokféleségét, amelyek – mint láttuk – lényegesek a sikerhez az előkészítés menetében. Később, *az igazolási szakaszban az egyöntetű, összetartó erejű csoportok* lehetnek a megfelelőbbek azáltal, hogy könnyebbé teszik az összpontosítást a megoldásokra, azok kritikus kipróbálását és sikeres megvalósítását illetően. *A sorsdöntő közbenső felismerési szakaszban* azonban a legvalószínűbb, hogy az *egyéni erőfeszítések* vezetnek eredményre.

A kreativitás előmozdításához a csoport vezetésének pluralisztikus felfogása is szükséges. A demokratikus vezetés a problémamegoldás korai szakaszaiban spontán módon cserélődő vezetőikkel biztosíthatja a helyzet követelményeinek való megfeleléshez szükséges rugalmasságot.

Inkább a valós, mint a formális képzettség határozhatja meg azután, hogy milyen hatáskör tartozik az egyes speciális feladatok ellátásához. Az igazolási szakasz folyamán, továbbá az elfogadott megoldások megvalósításakor és előbbre vitelekor viszont állandóbb és a tekintélyi elvhez inkább ragaszkodó vezetés szükséges a folyamatosság és az erőfeszítések összpontosításának biztosítására.

Irodalom

- Csikszentmihályi Mihály*: Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention. Harper Perennial, New York, 1997
- J.P. Guilford*: The Nature of Human Intelligence. McGraw-Hill, 1971
- Arthur Koestler*: The act of creation. Hutchinson, London, 1964; magyarul *Arthur Koestler*: A teremtés. Európa Könyvkiadó, 1998
- Clark Moustakas*: Creativity and Conformity. Van Nostrand, 1967
- Harry Nyström*: Creativity and Innovation. John Wiley and Sons, New York, 1979
- Harry Nyström*: Technological and Market Innovation. John Wiley and Sons, New York, 1991
- George Prince*: The Practice of Creativity: A Manual for Dynamic Group Problem-Solving. Collier, 1972
- Carl R. Rogers*: Towards a Theory of Creativity, in H. H. Andersson: Creativity and its Cultivation. Harper and Row, New York, 1959
- Donald Sanders*: Teaching Creativity Through Metaphor: An Integrated Brain Approach. Longman, 1984
- E. Paul Torrance*: Making the Creative Leap Beyond... Creative Education Foundation Press, 1999
- Robert W. Weisberg*: Creativity. Beyond the Myth of Genius. W. H. Freeman and Company, New York, 1993
- Max Wertheimer*: Productive Thinking. Phoenix, Chicago, 1982
- Richard Koestner* kapcsán: <http://www.psych.mcgill.ca/faculty/koestner.html>
- Nyelvészeti kifejezések szótára, <http://dali.lib.jgytf.u-szeged.hu/nemet/termabc.ph>

KÖZÖSSÉGI VÉDJEGY – JOGÉRVÉNYESÍTÉS

A közösségi védjegyről, annak bejegyzéséről, az ezzel kapcsolatos anyagi jogi és eljárásjogi rendelkezésekről és joggyakorlatról az elmúlt években számos tanulmány¹ jelent meg, ugyanakkor a közösségi védjeggyel kapcsolatos jogérvényesítésről nálunk eddig nem jelent meg írás. Holott a gyakorlatban ennek mind aktív (felperesi), mind passzív (alperesi) vonatkozásban hasonló a jelentősége, mint a jogszerzéssel kapcsolatos kérdéseknek.

Tudvalevő, hogy a közösségi védjegy az EU 25 tagállamára kiterjedő egységes oltalmat biztosít, ugyanakkor a valamennyi tagállamra kiterjedő jogérvényesítés ritkaságszámba megy. Persze talán nem is fordult még elő ilyen volumenű védjegybitorlás. De még a több országra kiterjedő jogérvényesítés is ritka, amint azt a legújabb német kommentárban² Knaak³ mondja. Szerinte: „A közösségi védjegy országhatárokon átnyúló jogérvényesítésével kapcsolatosan alig vannak tapasztalatok. A közösségi védjegyek jogosultjai rendkívül óvatosak, és a bitorlási pereket általában a nemzeti védjegyek alapján indítják, s rendszerint csak kiegészítőleg, párhuzamosan hivatkoznak az analóg közösségi védjegy jogellenes használatára. A per ilyen esetekben az eljáró bíróság országára korlátozódik. A bíróságok pedig ilyen esetben a nemzeti védjegy használatának jogellenességét vizsgálják.”

Nem különbözik ettől a hazai helyzet sem: közösségi védjegy alapján nálunk is alig indult még bitorlási per. Persze ami késik, az nem múlik.

I. ANYAGI JOG: A KÖZÖSSÉGI VÉDJEGYOLTALOM TARTALMA

A közösségi védjegyrendelet⁴ 9. cikk 1. bekezdésének első mondata a védjegyjog egyik alapelvét juttatja kifejezésre, amikor azt mondja, hogy „a közösségi védjegyoltalom a jogosult számára kizárólagos jogokat biztosít”.

1. JOGELLENES HASZNÁLAT

E kizárólagos jog alapján a védjegyjogosult felléphet a védjegynek az ő engedélye nélküli használatával szemben, ha a használat a közösségi védjegy árujegyzékében szereplő áruk-

* Jogtanácsos, Danubia Szabadlámi és Védjegy Iroda, Budapest

¹ Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, Védjegyvilág, Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület Közleményei

² Schricker–Bastian–Knaak: Gemeinschaftsmarke und Recht der EU-Mitgliedstaaten. München, 2006, p. 665 (a továbbiakban: Knaak GMV)

³ Knaak GMV, 342. széljegy

⁴ A közösségi védjegyről szóló 40/94 EK rendelet hatályos szövege magyarul: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/sita/hu/consleg/1994/R/01994ROO40-20041227-hu.pdf>

kal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban történik [rendelet, 9. cikk (1) bekezdés]. A joggyakorlatban a „kapcsolatban” szó értelmezése vetett fel néhány problémát. Így például a BMW-ügyben a holland alperes – használt – BMW gépkocsik forgalmazását, valamint ilyenek javítását, karbantartását hirdette. A hirdetés szövegében „BMW-szakemberek”, valamint „BMW-re szakosodott” kifejezések is szerepeltek. Az Európai Bíróság⁵ előzetes döntésében azt mondta, hogy „az alperes a BMW védjegy használatával a szolgáltatásának alapját képező áruk eredetét határozza meg, az azonos szolgáltatásoktól való megkülönböztetés érdekében. ... a védjegy ebben az esetben is azoknak az áruknak az eredetét jelzi, amelyek a szolgáltatás tárgyai”.

Más aspektusból, nevezetesen a védjegy funkciója oldaláról vetődött fel az ARSENAL (futballcsapat) védjegyének pólókon és emléktárgyakon történő használata, ahol is az alperes azzal védekezett, hogy a használat nem védjegyként történt, hanem az ARSENAL futballcsapat iránti hűség, szimpátia kifejezéseként. Az Európai Bíróság⁶ ezzel szemben azt mondta, hogy ez a magatartás is sérti a védjegyre való kizárólagos használat jogát, valamint ebben az előzetes döntésében elvontan is kifejtette a *védjegy alapvető funkciójáról* szóló nézetét, amelynek lényege, hogy a védjegy csak akkor tudja feladatát a versenyben betölteni, ha biztosítja, hogy azon termékek, amelyeknek megkülönböztetésére szolgál, ugyanattól a vállaltól származnak, vagy pedig egyetlen vállalat ellenőrzése alatt hozták azokat létre, illetve forgalmazták azokat, s ez a vállalat az áruk minőségéért felel.

A használat jogi relevanciájának megítélése persze az eset körülményeitől is függ: nevezetesen, hogy a *közönség* a védjegyet milyen mértékben tartja az áru származására utalónak. A védjegy széles körű ismertsége (az adott ügyben a három csikból álló ADIDAS védjegyé) ellensúlyozhatja azt, hogy a védjegy dekorációs célokat is szolgált. Ebben az ügyben az Európai Bíróság⁷ azt mondta, hogy minél ismertebb a felperesi védjegy, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a közönség egy hasonló megjelölésnél a korábbi, ismert védjegyre gondol. Az ún. erős védjegyet ezért akkor is megilleti az oltalom, ha eredendően gyenge megkülönböztetőképességgel rendelkezett. A közönség felfogása persze országonként változhat, így előfordulhat, hogy az ilyen közösségi védjegy engedély nélküli használatát az egyik tagállamban a nemzeti bíróság eltiltja majd, a másikban pedig nem.

Közösségi védjegynek harmadik személy által annak cégszövegben, engedély nélkül történő használata az Európai Bíróság gyakorlata szerint alapvetően nem esik a közösségi védjegyrendelet tiltó rendelkezése alá. Ilyen esetben azonban könnyen előfordulhat, hogy az egyes tagállamok nemzeti joga alapján ezt a magatartást valamelyik nemzeti bíróság mégis szankcionálja, például ha az ilyen védjegyhasználat a rendelet 9. cikk 1. bekezdésének c) pontjába ütközik, nevezetesen, ha ezzel a fajta használattal a közösségi védjegy jó hírneve sérül, vagy azt tisztességtelenül kihasználják.

⁵ C-63/97 ügyszám

⁶ C-206/01 ügyszám

⁷ C-408/01 ügyszám

2. ÖSSZETÉVESZTHETŐSÉG

A későbbi megjelölésnek a korábbi közösségi védjeggyel való összetéveszthetősége vizsgálatánál az Európai Bíróság különös súlyt helyez a felperes védjegye *megkülönböztető erejének* vizsgálatára, amint azt az egyik leggyakrabban hivatkozott ítéletében, a PUMA/SABEL-ügyben⁸ kimondotta. Ez a megkülönböztető erő lehet eredendő vagy a bejegyzést követően megszerzett, amit a használat ideje, mértéke, a piaci részesedés eredményezhet – amint azt az Európai Bíróság az ugyancsak gyakran idézett Lloyd-ügyben mondotta. A közösségi védjegy egységességének elvére⁹ tekintettel Knaak¹⁰ azon a véleményen van, hogy egy adott védjegy megkülönböztető erejét az EU egésze vonatkozásában egységesen kellene elbírálni, szerinte nem elegendő tehát, ha a megkülönböztető erő csak egyetlen tagállamban bizonyított. Ugyanakkor azonban korrektül azt is hozzáteszi, hogy ennek a kérdésnek (egységes vagy országonkénti elbírálás) megnyugtató eldöntése az Európai Bíróságra vár.

Különösen olyan esetekben, amikor az vitatott, hogy a későbbi megjelölés (szó vagy szó és ábra kombinációja) összetéveszthető-e a korábbi közösségi védjeggyel, komoly szerepe lehet a *nyelvnek*, amelyet abban (azokban) az ország(ok)ban használnak, ahol az alperes a kifogásolt magatartását folytatja. A közösségi védjegy bíróságok által eddig lefolytatott ügyekből az a tapasztalat szűrhető le, hogy ezt a kérdést a bíróságok általában úgy bírálják el, mint a nemzeti védjegy jogok megsértése esetén.¹¹ Ennek persze az is lehet az oka, hogy az alperesek nem védekeztek azzal, hogy az összetéveszthetőség más nyelvterületen nem áll fenn. Úgy véljük, ebben a kérdésben is az Európai Bíróság foglal majd állást, ha ilyen kérdést intéznek hozzá, márpedig figyelemmel arra, hogy az Európai Uniónak húsz hivatalos nyelve van, nem valószínű, hogy sokáig vártna magára az ilyen kérdésfeltevés.

3. A VÉDJEgyOLTALOM KORLÁTAI

A közösségi védjegyrendelet 12. cikk c) pontja bizonyos megszorításokkal lehetővé teszi más védjegyének használatát a *saját áru vagy szolgáltatás jelzésére*. Az Európai Bíróság¹² a GILLETTE-ügyben (a reklám szövege magyar fordításban „Ez a penge mind a Perason, mind a Gillette Sensor készülékekhez használható”) példálódzóan felsorolta, hogy mely tényálások nem esnek e rendelkezés hatálya alá. Tilos először is az üzleti kapcsolatok látszatát keltetni, másodsor a hivatkozott védjegy megkülönböztető képességét vagy a hozzá fűződő

⁸ C-251/95 ügyszám

⁹ Bővebben Gonda Imre: A közösségi és tagállami védjegy jog kapcsolata az Európai Unióban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 109. évf., 2. sz., 2004, április, p. 31.

¹⁰ Knaak GMV, 177. széljegy; hasonlóan Ch. Rohnke: Gemeinschaftsmarken oder nationale Marken? GRUR Int., 2002, p. 979

¹¹ Knaak GMV, 192. széljegy

¹² C-228/03 ügyszám

értékítéletet hátrányosan befolyásolni, harmadszor becsmérelni a hivatkozott védjegyet, negyedszer a használt idegen védjeggyel az eredeti termék utánzatát forgalmazni.

A saját árunál vagy szolgáltatásnál más védjegyre való utalásnak persze nem ez a tipikus esete, hanem az, amikor valaki tartozékokat vagy alkatrészeket épít be saját termékébe, s a végtermék reklámozásánál a beépített tartozék vagy alkatrész védjegyére is hivatkozik.

A *védjegyoltalom kimerüléséről* a közösségi védjegyrendelet 13. cikk (1) bekezdése rendelkezik, amikor azt mondja, hogy a közösségi védjegy jogosultja „nem tilthatja meg a védjegy használatát olyan árukkal kapcsolatban, amelyeket ő hozott forgalomba, vagy amelyeket az ő kifejezett hozzájárulásával hoztak forgalomba a közösség piacán”. Ezzel a rendelkezéssel kapcsolatosan az Európai Bíróság az „átcsomagolási” (Bristol-Myers-Squibb),¹³ „átcímkezési” (Loenderslot v. Ballantines),¹⁴ „más védjeggyel történő forgalomba hozatalról” (SEBAGO,¹⁵ DAVIDOFF és LEVI-STRAUSS¹⁶) szóló ítéletei elég pontosan meghatározták, hogy a parallel import mely eseteit kell a védjegytulajdonosnak eltűrnie.

II. ELJÁRÁS

A rendelet 90. cikk (1) bekezdése alapvetően a joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló 1968. évi Brüsszeli Egyezmény alkalmazását írja elő. Ennek helyébe a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001 EK rendelet (2000. december 22.) lépett, amely az uniós csatlakozás következtében nálunk automatikusan hatályossá vált.

A közösségi védjegy bíróság (Magyarországon) a Vt. 76/H § (1) bekezdése szerint a Fővárosi Bíróság, amelynek határozatai ellen a Vt. 76/H § (2) bekezdése szerint a Fővárosi Ítéltáblához van fellebbezésnek helye. A tagállamokban működő közösségi védjegy bíróságok jegyzékét a Belső Piaci Harmonizációs hivatal (OHIM) honlapja¹⁷ tartalmazza.

1. KIZÁRÓLAGOS JOGHATÓSÁG VÉDJEGYBITORLÁSI ÜGYEKBE

A közösségi védjegyrendelet 92. cikkének rendelkezése értelmében a közösségi védjegy bíróság kizárólagos hatáskörébe tartoznak

- a közösségi védjegy bitorlásával összefüggő ügyek,
- kártérítés a közösségi védjegybejelentés meghirdetését követő egyes cselekmények miatt (tehát a közösségi védjegy bejegyzése előtti időben elkövetett események),
- a közösségi védjegy törlésének vagy oltalmának megszüntetésére irányuló viszontkereset.

¹³ C-427/93, C-429/93 és C-463/93 egyesített ügyek

¹⁴ C-349/95 ügyszám

¹⁵ C-173/98 ügyszám

¹⁶ C-414/99, C-415 és C-416/99 egyesített ügyek

¹⁷ www.oami.eu.int.ctmcourts

Védjegybitorlási ügyek tekintetében a rendelet 94. cikk (2) bekezdése a közösségi védjegy bíróság hatáskörét oly módon korlátozza, hogy az csak az abban a tagállamban elkövetett védjegybitorlási cselekményekre terjed ki, ahol a bíróság székhelye van. Példával megvilágítva: a Magyarországon elkövetett védjegybitorlás szankcionálására csak a Magyarországon működő közösségi védjegy bíróságoknak van hatásköre. *Knaak*¹⁸ az ilyen joghatóságot „forum delicti”-nek nevezi és helytállóan jegyzi meg, hogy ilyen ügyekben a közösségi védjegy bíróság hatásköre területiálisan korlátozott.

Más lapra tartozik, hogy törlési, illetve oltalommegszüntetési ügyekben a közösségi védjegy bíróság hatásköre a közösségi védjegyrendelet 96. cikk (5) bekezdése értelmében valamennyi tagállamra kiterjed. Az előbbi példánál maradva: ha a Magyarországon működő közösségi védjegy bíróság az alperesi viszontkereset sikerére tekintettel a felperes közösségi védjegyét törli vagy oltalmának megszűnését állapítja meg, akkor az ilyen ítélet hatálya valamennyi tagállamra kiterjed.

2. NEMZETKÖZI ILLETÉKESÉG

Az egyes tagállamokban felállított közösségi védjegy bíróságok illetékességének szabályait a rendelet 93. cikke a következőképpen állapítja meg. *Általában* illetékes:

- az alperes lakóhelye vagy székhelye szerinti közösségi védjegy bíróság (például magyar védjegy jogosult és szlovákiai bitorló);
- ha azonban az alperesnek sem lakóhelye, sem székhelye nincs a közösség tagállamában, akkor a felperes lakóhelye vagy székhelye szerinti közösségi védjegy bíróság (például magyar védjegy jogosult és romániai bitorló);
- ha pedig sem az alperesnek, sem a felperesnek nincs a tagállamokban sem lakóhelye (például amerikai védjegy jogosult, szerbiai bitorló), akkor a Spanyolországban működő közösségi védjegy bíróság.

Bitorlási ügyben *különös illetékességi szabályt* tartalmaz a közösségi védjegyrendelet 93. cikk (5) bekezdése, eszerint

- bitorlás esetén az elkövetési hely szerinti közösségi védjegy bíróság (például magyar védjegy jogosult és törökországi bitorló) előtt is indítható per.

3. A JOGÉRVÉNYESÍTÉS AKADÁLYA: HASZNÁLATTÓL VALÓ ELTILTÁS

A rendelet 106. cikke által lehetővé tett, a közösségi védjegy használatától való eltiltásának intézménye nálunk [valamint a többi kilenc „új” tagállamban, figyelemmel a rendelet 159a cikk (5) bekezdésének rendelkezésére] azt eredményezi, hogy ha a magyarországi (nemzeti vagy nemzetközi) védjegy elsőbbségének időpontja korábbi, mint 2004. május 1. (azaz a

¹⁸ *Knaak* GMV, 248. széljegy

csatlakozás időpontja), akkor a magyarországi védjegy jogosultja kérheti, hogy a közösségi védjegy használatát a bíróság tiltsa meg.

Ilyen kérelem előterjesztésének persze csak akkor van helye, ha a felperes vagy az igényeit peren kívül érvényesítő védjegyjogosult a közösségi védjegyet Magyarországon használja.

Ez a rendelkezés a közösségi védjegy jogosultja számára ugyanakkor implicite a jogérvényesítés akadályát is jelenti.

4. IDEIGLENES INTÉZKEDÉS

A közösségi védjegyrendelet 99. cikke szerint ideiglenes intézkedés mind a tagállami nemzeti bíróságtól, mind az illetékes közösségi védjegy bíróságtól kérhető, e vonatkozásban tehát nincs kizárólagos joghatóság.

A nemzeti bíróság igénybevételének lehetőségét biztosító rendelkezés – nálunk – csak akkor nyerhet gyakorlati jelentőséget, ha az ideiglenes intézkedést a keresetlevél benyújtását megelőzően, tehát peren kívüli eljárás keretében kérik [Vt. 95. § (4) bekezdés].

Az ideiglenes intézkedéssel kapcsolatos joggyakorlatból figyelemre méltó a Fővárosi Ítéltábla által a T-POINT-ügyben hozott határozat.¹⁹ Ebben az ügyben a felperes ideiglenes intézkedés elrendelését is kérte, egyrészt közösségi védjegyének, másrészt Magyarországon is oltalom alatt álló nemzetközi védjegyének jogellenes használata miatt. Az első fokon eljáró Fővárosi Bíróság az ideiglenes intézkedést elrendelte. Fellebbezés folytán a Fővárosi Ítéltábla a nemzetközi védjegyre alapított ideiglenes intézkedést elrendelő végzést érdemben elbírálta és megváltoztatta (= elutasította), az elsőfokú végzésnek a közösségi védjegyre alapozott ideiglenes intézkedést elrendelő részét pedig elválasztotta, és az ügynek ezt a részét a Fővárosi Bírósághoz mint közösségi védjegy bírósághoz tette át, s azt mondta, hogy a két kérelem tárgyában a Fővárosi Bíróság más-más hatáskörű bíróságként jár el. E sorok szerzőjének véleménye szerint eljárásjogilag már a felperesi kereset is hibás volt: közösségi védjegy bitorlása miatti kereseti kérelmet a közösségi védjegyrendelet rendelkezéseire kell alapozni, s a bíróságnak is annak alapján kell elbírálnia, nem pedig a Vt. rendelkezései alapján, még akkor is, ha a rendelet rendelkezései azonosak a magyar jog előírásaival. Sajnálatos, hogy a Fővárosi Ítéltábla határozata erre nem tér ki.

Ugyanakkor megkérdőjelezhető az, a jogászai közvéleményben – a másodfokú határozat alapján – terjedő vélemény, hogy a kétfajta jogcímre és a kétfajta jogi normára alapított igényt ne lehetne egyetlen keresetben érvényesíteni: a közösségi védjegyrendelet 99. cikke értelmében ideiglenes intézkedést mind a tagállami bíróságok, mind a közösségi védjegy bíróságok elrendelhetnek. Ebből pedig az is következik, hogy közösségi védjegy bitorlása miatti ideiglenes intézkedést a magyar bíróság akkor is elrendelheti, ha nem közösségi védjegy bíróságként jár el.

¹⁹ Ismerteti Mikófalvi Gábor in: Védjegyvilág, 2006, 1–2. sz. p. 55

5. AZ ALPERES ÉRDEMI VÉDEKEZÉSE

A közösségi védjegyrendelet 95. cikk (1) bekezdése szerint a közösségi védjegy bíróság a (bejegyzett) közösségi védjegy oltalmát mindaddig érvényesnek tekinti, amíg a bitorlási per alperese azt vitássá nem teszi. Ugyanezen jogszabályhely szerint erre az alperesnek kétféle lehetősége van: kéri az oltalom megszűnésének vagy a közösségi védjegy érvénytelenségének megállapítását, a magyar terminológia szerint annak „törlését”.

A rendelet 95. cikk (3) bekezdése értelmében a nem viszontkereset formájában előterjesztett kifogás csak arra alapítható, hogy a közösségi védjegy használat hiánya miatti megszűnése megállapítható, vagy hogy helye van a közösségi védjegy törlésének egy, az alperest megillető korábbi jog alapján. (Más szóval abszolút lajstromozást gátló okra „kifogás formájában” nem lehet hivatkozni – mondja *Knaak*.²⁰) Kérdéses ugyanakkor, hogy a különös illetékességgel bíró közösségi védjegy bíróság előtt a bitorlási ügyben védekezés előterjeszthető-e azon az alapon, hogy az eredendően fennálló relatív lajstromozási akadály egy másik tagállamban áll fenn.

Minthogy e kérdésben a közösségi védjegyrendelet nem ad eligazítást, ennek a kérdésnek a megválaszolása ugyancsak az Európai Bíróságra vár.

Egyébként a pusztán „kifogás”-nak a védjegybitorlási eljárásban nincs különösebb jelentősége, az ilyen kifogás alapján a közösségi védjegy bíróság nem köteles az eljárást felfüggeszteni.

Helytállóan állapította meg például a „csokoládényszüzi”-ügyben az osztrák Legfelsőbb Bíróság,²¹ hogy a rendelet 95. cikk (3) bekezdése alapján előterjesztett érvénytelenségi kifogásnak az ideiglenes intézkedés iránti eljárásban nincs helye. A szerző véleménye szerint az alperes eljárásjogilag akkor járt volna el helyesen, ha az érvénytelenség megállapítása iránt külön eljárást indít, a védjegy oltalomképtelenségének megállapítása iránt (például a háromdimenziós védjegy oltalomképtelenségének problematikus volta). Persze az ideiglenes intézkedést elrendelő másodfokú bírósági határozat kézhezvétele után indított ilyen eljárás enyhén szólva kicsit későn is lett volna.

6. VISZONTKERESET

A közösségi védjegyrendelet 96. cikk (1) bekezdése értelmében a bitorlási per alperese a védjegy oltalmának megszüntetése vagy a védjegy törlése iránt viszontkeresetet terjeszthet elő. A viszontkeresetet mind az eredetileg fennálló feltétlen kizáró okra (a rendelet 9. cikke), mind az eredetileg fennálló viszonylagos, azaz relatív lajstromozást kizáró okra (a rendelet 8. cikke) lehet alapítani. Más szóval – akárcsak a tagállamok nemzeti jogában – ami lajstro-

²⁰ *Knaak* GMV, 260. széljegy

²¹ *Vida Sándor*: Viszontkereset, ill. annak korlátai közösségi védjegy bitorlása miatti eljárásban. *Védjegyvilág*, 2005, 1–2. szám, p. 23

mozást kizáró ok lett volna, azt törlési okként lehet érvényesíteni. Az utóbbi vonatkozásában mindenesetre a rendelet 53. cikkében meghatározott belenyugvási szabály is figyelembe veendő, miszerint relatív lajstromozást gátló ok miatt csak öt évig lehet törlési eljárást indítani, feltéve, hogy az alperesnek tudomása volt róla, hogy a felperes védjegyét használja.

A viszonylagos kizáró okokról rendelkező 8. cikk nem korlátozza a korábbi jogosultak körét a közösségi védjegyek tulajdonosaira, törlési igénnyel a tagállamokban érvényes korábbi nemzeti védjegyek tulajdonosai is felléphetnek.

Magyar vonatkozásban (ez vonatkozik persze a többi kilenc „új” tagállamra is) a közösségi védjegyrendelet 159a cikk (4) bekezdésére tekintettel a viszontkeresetben relatív érvénytelenségi okot azonban csak olyan, korábbi nemzeti vagy nemzetközi védjegyre lehet alapítani, amelyet 2004. május 1. előtt lajstromoztak, jelentettek be vagy szereztek meg. A belenyugvás szabályát a felperes persze ilyen esetben is felhozhatja, bírói mérlegelés tárgya lesz, hogy ez a felperesi ellenkérelem mennyiben vezet majd sikerre.

Viszontkereset esetén a rendelet 96. cikk (7) bekezdése értelmében a közösségi védjegy-bíróság a bitorlás miatt folyó eljárást felfüggesztheti.

A bitorlási perben előterjeszthető viszontkereset a magyar (német, osztrák stb.) eljárásban új eszköz, a hatályos magyar jog külön közigazgatási (a Magyar Szabadalmi Hivatal előtt indítandó törlési) eljárást és a per felfüggesztését irányozza elő. A közösségi védjegy-jogban a viszontkereset valójában a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (OHIM) által hozott bejegyzési határozatnak valamely közösségi védjegybíróság (észti, máltai stb.) általi felülbírálatának lehetőségét nyitja meg. Az ilyen felülbírálat pedig mind a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal, mind az Európai Bíróság joggyakorlatának alapos ismeretét kívánja meg. Ezért az ilyen viszontkereset – mind a peres felek jogi képviselői, mind a közösségi védjegybírószámára – komoly kihívást jelent majd. Nem tekinthető véletlennek, hogy ilyen tárgyú viszontkeresetokről a többi tagállamból is csak ritkán lehet hallani.

E körülményekre tekintettel ha az alperest jelen sorok szerzője maga képviselné, s még ha az utóbbinak kedvező volna is a perbeli pozíciója, viszontkereset helyett inkább a Közöségi Védjegy hivatalnál indítana érvénytelenítési eljárást. A szórványos külföldi gyakorlat alapján arra lehet következtetni, hogy mások is inkább így járnak el.

III. VÉGREHAJTÁS

A jogérvényesítés végső eszköze a végrehajtás, amelyről a jogszabályalkotás rendszertanára tekintettel a közösségi védjegyrendelet nem szól.

E vonatkozásban a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 33/2001 EK sz. (2000. december 22.) rendelet előírásai irányadóak.

E rendelet 33. cikke főszabályként azt mondja, hogy a valamely tagállamban hozott határozatot más tagállamban külön eljárás nélkül elismerik. A kivételekről, például a közrend,

az eljárás szabálytalansága, a 34. és a 35. cikk rendelkezik, a végrehajtás tekintetében pedig a 38–56. cikk előírásai irányadóak.

Védjegyügyekben a hangsúly persze az abbahagyáson van, s minthogy a 44/2001 EK. sz. rendelet ilyen mélységig – érthetően – nem megy, e vonatkozásban a tagállamok nemzeti joga irányadó. Ez azt jelenti, hogy ha más tagállam bírósága akár ideiglenes intézkedéssel, akár ítélettel jogerősen eltiltást rendelt el, akkor nálunk a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény a szellemi jogok megsértése miatti perben hozott határozat végrehajtásáról szóló – a 2005. évben korszerűsített – 84/A §-ának rendelkezései irányadóak. Jelen sorok szerzője ilyen ügygel eddig csak tanácsadás szintjén találkozott.

A Magyarországon működő közösségi védjegy bíróság határozatainak végrehajtása vonatkozásában ugyancsak a fentiek irányadóak, persze azzal az eltéréssel, hogy meghatározott végrehajtási cselekmény fogatosítására az adott ország nemzeti joga lesz irányadó.

ZÁRSZÓ

Amint az az ismételt hivatkozásokból látható, a téma olyan gazdag, hogy arról akár könyvet is lehetne írni. Reméljük, hogy ennek ellenére sikerült – a dolgok jelenlegi állását figyelembe véve – ebben a rövid tanulmányban a gyakorlat számára legfontosabb kérdésekre összpontosítani.

A TERMÉSZET TALÁL MÁNYAI – A BOGÁNC S ÉS A TÉPŐZÁR

Kolonializációs törekvések a természetben is léteznek. Minden egyed igyekszik a faj életterét minél jobban kiterjeszteni, saját utódait minél távolabbra eljuttatni. A növények nagyon változatos módon gondoskodnak arról, hogy termésük minél messzebbre jusson, a faj minél nagyobb területet hódítson meg.

Autochor – önterjesztő – növények azok, amelyek külső segítség igénybevétele nélkül gondoskodnak utódaikról. A tenger és szárazföld határán élő mangrovénak például az árapály változásához kell igazodnia. Magvai az érést követően nem hullanak le, hanem az anyanövényen maradva csíráznak ki. A mogyorónyi mag 30-60 cm hosszú, ültetőfa alakú gyökeret fejleszt, és az anyanövényről – többnyire apály idején – leszakadva az iszapba fúródik, azaz mintegy elülteti önmagát.

Az idegen segítséggel terjedő allochor növények között vannak olyanok, amelyek a vízre (hydrochor), amelyek a szélre (anemochor) és végül amelyek állatokra vagy emberre (zoochor) bízák terméseik terjesztését.

Az égerfa termésén a mentőövhez hasonló, vastag pararéteg fejlődik, amelynek segítségével nagy távolságokat megtéve akár több napig is úszhat a vizen.

A mindannyiunk által jól ismert gyermekláncfű és a védett leánykökösrsin a légáramra bízta termését, amelyek csepp kis ejtőernyőkként lebegnek, szállnak a szélben.

Az ibolya, a hóvirág és egyes sásfélék magvain apró függelékek vannak. Ezeket megragadva cipelik a hangyák a magokat egyik helyről a másikra. A függelékek belseje tele van a hangyák által kedvelt tápanyagokkal, míg a magvak héját erős állkapcsuk sem tudja megkezdni. Egy hangyaboly tagjai a tenyészdőszak alatt több mint harminchatezer magot szállítottak el maximálisan hét méter távolságra az anyanövénytől.

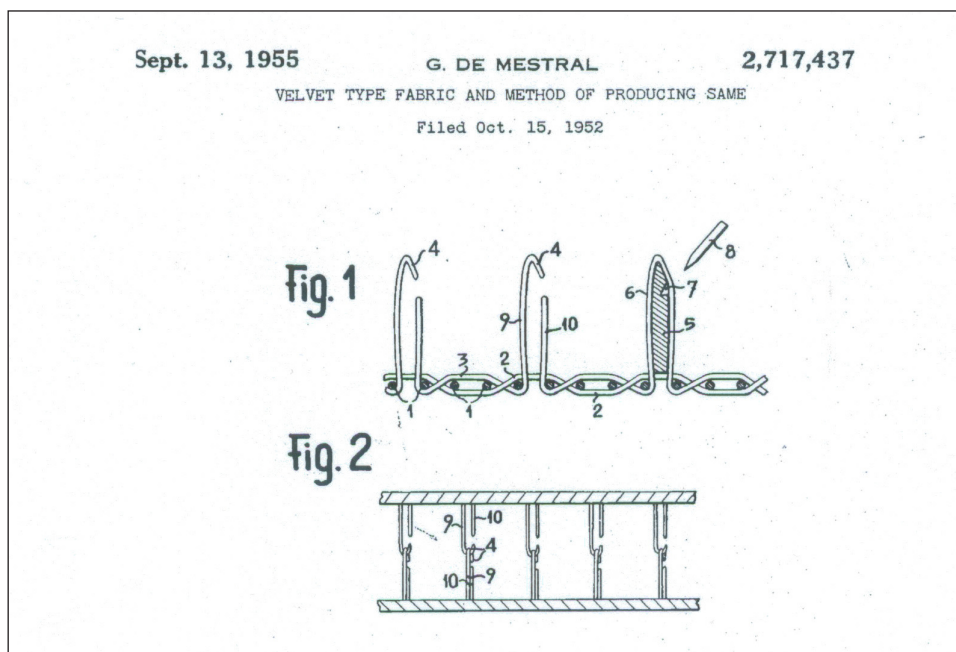
Az erdei szamóca és a többi, környezettől elütő színű, tápláló termésű növény állatok gyomrában utaztatja termését. Az állatok e terméseket ürülékükkel terjesztik el. Az élőködő fagyöngy emésztőcsatornából kijutó termését – külön biztonsági intézkedésként – egy ragadós külső réteg tapasztja szorosan a következő gazdanövény ágához, megakadályozva, hogy a mag a földre hulljon.

A bogáncs-, a bojtörján- és a szerbtövisfélék – sok más fajjal együtt – a növényvilág stopposai. Termésük sok-sok apró horoggal kapaszkodik az állatok bundájába és az óvatlan természetjárók ruházatába. Hogy közülük melyik és mikor, 1941-ben, 1948-ban vagy 1951-ben adta a tépőzár feltalálójának az ötletet, ma már kideríthetetlen. Maradjunk az alcímben és az irodalmi forrásokban leggyakrabban szereplő bogáncsnál.

Georg de Mestral 1907-ben született Svájcban. Tehetségére már korán fény derült: gyermekkorában játékreplőt szerkesztett, később megalkotott egy gépi hajtású ekét. A középis-

kola elvégzését követően alkalmi munkákból finanszírozta villamosmérnöki tanulmányait. Sokoldalú érdeklődése és feltalálói kedve élete végéig, 1990-ig elkísérte. Neve alatt harminckilenc nagyon különböző tárgyú szabadalmat találhatunk. Oltalmat kapott többek között higrométerre, spárgahámózó késre, füstszűrőre, de hajsütő vasra és fogkefére is.

Egy erdei sétát követően bosszúsán vette észre, hogy nemcsak kutyája szőre, hanem saját ruházata is tele lett bogáncssal. Mikroszkóp alatt vizsgálva felfedezte, hogy a bogáncsot borító képletek tulajdonképpen apró horgok, melyek szorosan belekapaszkodnak a gyapjuszálak alkotta hurkokba, ezért olyan nehéz eltávolítani őket. Ekkor vetődött fel benne a horgokból és hurkokból álló, oldható kötés létrehozásának gondolata, amit környezete először mulatságosnak talált. Sok nehézség árán, többévi kitartó munkával, francia és svájci textilipari szakemberek segítségével sikerült az ötletet találmánnyá fejleszteni, és kidolgozni az előállítására szolgáló eljárást. Az első, eredeti megoldás látható az 1951. október 22-ei svájci elsőbbségű US 2717437 lajstromszámú szabadalom ábráján.

Az eredeti bejelentésnek nincs magyar megfelelője. Ismertetés céljából álljon itt egy továbbfejlesztett változatának, a HU 162017 lajstromszámú, „Hőre lágyuló műanyagból készült horgokkal kiképzett hajlékony szalag, továbbá eljárás és berendezés a szalag előállítására” című szabadalomnak a kivonata:

„A találmány tárgya szétbontható kapcsolattal létesített tárgyak előállításához alkalmas hajlékony szalag. A szalagon átmetszéssel hurkokból kialakított horgok, illetve szabad szarak vannak, melyek végén adott esetben vastagítások alakíthatók ki. Ezek a vastagítások növelik egy másik, megfelelő szervekkel kiképzett szalaggal való összeillesztés esetén a létesített kapcsolat szilárdságát.

A találmány tárgya továbbá eljárás a szalagokon a kapcsolat létesítésére szolgáló horgok, illetve vastagítások kialakítására, valamint az eljárás megvalósítására alkalmas berendezés is. A találmány szerinti eljárás során hőhatás létesítésével a hurkokat átmetsszük, az átmetszett végeket egymástól eltávolítjuk, és szükségszerűen az egyik vagy mindkét szabad végen vastagítást létesítünk.”

De Mestral magát a terméket a francia „velour” (bársony) és „crochet” (horog) szó összevonásával „velcro”-nak nevezte el. Megszületett a tépőzár. Gyártására létrehozott egy vállalatot, amely az ötvenes évek végére már több mint évi 50 millió méternyi terméket állított elő. A cég eladását követően számtalan fiatal feltalálónak segített találmánya szabadalmaztatásában.

A Velcro SA – később Velcro International – az azóta eltelt mintegy ötven év alatt jelentős iparjogvédelmi portfólióval rendelkező világcéggé vált. Az első szabadalmat és az első védjegyet még számtalan követte világszerte. A tépőzárat valamennyien ismerjük és használjuk. Kedveljük, mert tartós, könnyen, biztonságosan és sokoldalúan felhasználható akár merev, akár hajlékony felületeken, akár több ezerszer nyitható és ismét összezárható, s mert a nyitásakor keletkező jellegzetes hang megnehezíti a tolvajok dolgát. Néha-néha bosszankodunk, mert hosszabb használat után a horgok haját, szőrt gyűjtenek magukba, esetleg megnyúlnak vagy eltörnek, s ha nem kezeljük elkülönítve a tépőzárral ellátott holmikat, néha értékes textíliákat is megrongálhatnak.

A folyamatos termékfejlesztés következtében ma már csaknem mindenütt megtalálható: helyettesítheti a gombot, cipzárt, cipőfűzőt; az előadók ezzel rögzítik a szemléltető eszközöket, az úrsíkló utasa a súlytalanság állapotában a különböző tárgyakat vagy akár saját magát;

létezik tépőzárás dart és strandtenisz; használják az egészségügyben pólyák és gyógyászati segédeszközök rögzítésére, de a Jarvik elnevezésű műszív egyes alkatrészeit is tépőzárral erősítették egymáshoz. Gyártják felvarrható és felvasalható változatban, és dolgoznak a nagy teherbírású, a repülőgyártásban a szegecselés helyettesítésére szánt változat fejlesztésén is.

A ZZ Top nevű amerikai együttes 1984-ben kiadott „Afterburner” című albumának valamikori harmadik legnépszerűbb nótája a „Velcro Fly” címet viselte. A tépőzár megjelent a mozivásznon is. Az 1997-ben készült „Men in Black” című filmben, valamint a „Dream Team” és a „The Powerpuff Girls” című sorozatban földönkívüliek találmányaként mutatják be. Népszerűségét mi sem jelzi jobban, mint az, hogy – mint annyi minden másnak – a tépőzárnak, pontosabban a tépőzárás cipőknek is van rajongótábora, saját honlappal, de az interneten böngészve rátalálhatunk a Velcro-viccek oldalára is.

Rajongunk érte vagy sem, tény, hogy nap mint nap használjuk.

Felhasznált irodalom

Dömötör Csaba: Természeti motiváció a műszaki gyakorlatban. Előadás. XI. Nemzetközi Gépész Találkozó, Kolozsvár, 2003. május 8.

Dr. Greguss Pál: A növények csodálatos élete. Franklin Társulat, Budapest, 1932

Lissák György: A formáról. Láng Kiadó és Holding Rt., Budapest, 1998

<http://dwb.unl.edu>

<http://en.wikipedia.org>

<http://members.tripod.com>

<http://v3.espacenet.com>

<http://www.invent.org>

<http://www.last.fm>

<http://waynesword.palomar.edu>

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) A *Liquid Dynamics Corp.* (Dynamics) v. *Vaughan Company, Inc.* (Vaughan)-ügyben a Szövetségi Fellebbezési Bíróság (CAFC) 2006. június 1-jei döntése megerősítette a körzeti bíróság bitorlást kimondó döntését.

A Dynamics szabadalma olyan szivattyúrendszerre vonatkozik, amely szilárd anyagok és folyadékok nagy tartályokban való keverését teszi lehetővé. A Dynamics 2000 júniusában szándékos bitorlásért beperelte a Vaughant. Ekkor az alperes egy szabadalmi szakértővel tanácskozott, akinek átadott két olyan folyadékdinamikai tanulmányt, amelyek saját tartályaiban az áramlási viszonyokat elemezték. Keresetének alátámasztása céljából a Dynamics bizonyítékot szolgáltatott egyrészt arra, hogy a Vaughan rossz tanácsot kapott szakértőjétől, másrészt arra, hogy az alperes közvetlenül lemásolta a Dynamics műszaki rajzait annak révén, hogy olyan mérnököt alkalmazott, akinek korábban a Dynamics-szal volt munkaviszonya.

A CAFC megerősítette a körzeti bíróság szándékos bitorlásra vonatkozó döntését, és megállapította, hogy a Vaughan szabadalmi szakértőjének véleménye nem bizonyította a Vaughan olyan értelmű jóhiszeműségét, hogy nem bitorolta a Dynamics szabadalmi jogait. A szakvéleményben leírt tények is arra engedtek következtetni, hogy a Vaughan lemásolta a Dynamics rajzait.

A CAFC elutasította a Vaughan kísérletét arra, hogy a tervezésbeli különbségekkel hitel-telenítse a másolásra vonatkozó bizonyítékot, és megállapította, hogy az alsófokú bíróság esküdtszéke ésszerűen következtetett másolásra, mert a módosítások a szabadalmazott tanulmányhoz viszonyítva lényegtelenek voltak.

A CAFC döntése szerint a Vaughan által a szabadalmi szakértőnek átadott folyadékdinamikai tanulmányok a másolásra vonatkozó bizonyítékkal együtt megalapozták a körzeti bíróság szándékos bitorlást kimondó és kártérítés fizetésére kötelező döntését.

B) A CAFC a *Falco-Gunter Falkner et al.* (Falkner) v. *Stephen Inglis et al.* (Inglis)-ügyben 2006. május 26-án hozott döntése megerősítette az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (PTO) Fellebbezési és Interferenciatanácsának határozatát.

A Falkner szabadalma himlővírusvektorból készített vakcinára vonatkozott, és az Inglis hasonló tárgyú szabadalmi bejelentést nyújtott be. Mindkét vakcina inaktivált esszenciális géneket tartalmazott, amelyek csökkentik a fertőzés kockázatát.

* Danubia Szabadalmi és Védjegy Iroda Kft.

A két fél között megindított interferenciaeljárásban a tanács elismerte az Inglis 1990. szeptember 25-től kezdve benyújtott, több korábbi bejelentésének elsőbbségét, míg a Falkner szabadalmának 1994. április 29-i elsőbbségét ismerte el, és több igénypontját érvénytelennek nyilvánította.

A Falkner a Fellebbezési és Interferenciatanács határozata ellen a CAFC-hez fellebbezett, és azzal érvelt, hogy a tanács határozata téves volt, mert az Inglis elsőbbséget megalapozó bejelentései nem írták le a himlővíruson alapuló vakcinát, és szakember számára nem tették lehetővé annak használatát; ezért az Inglis jogtalanul igényelte az 1990. évi elsőbbséget.

A CAFC az ügy áttekintése alapján megállapította, hogy bár az Inglis korábbi bejelentései részletes példát szolgáltatottak herpeszvírusos kiviteli alakra, azonban nem vonatkoztak a himlővírusra; viszont a herpeszvírusok és a himlővírusok közötti különbségek elég jól ismertek voltak ahhoz, hogy egy szakembert túlzott mértékű kísérletezés nélkül hozzásegítsenek himlővírus-vakcinák előállításához. A CAFC azt is megjegyezte, hogy a legkorábbi Inglis-bejelentés benyújtásának idején könnyen hozzáférhető szakfolyóiratok publikációi már kinyilvánították a himlővírus genomjának DNS-szekvenciáját a „lényeges régiók” helyével együtt, aminek következtében nem okozott nehézséget a különbségek megállapítása.

A CAFC a leírással kapcsolatban rámutatott, hogy az Inglis által benyújtott bejelentésekben foglalt kitanítás a himlővírusra vonatkozó példák hiánya ellenére kielégítőnek nyilvánítható, és egyetértett a Fellebbezési és Interferenciatanáccsal abban, hogy bár az Inglis elmulasztotta leírni a himlővírus-vakcina előállítását, azt nem kell olyan hiányosságnak tekinteni, amely akadályozta volna a találmánynak a leírás alapján való gyakorlatbavételét.

Végül a CAFC megállapította, hogy ha a hozzáférhető irodalmi források a szóban forgó időpontban világosan leírták a géneket és azok nukleotidszekvenciáját (a vizsgált esetben a himlővírus „lényeges génjeit”), nem volt szükség ilyen génekre és szekvenciákra vonatkozó kimondott utalásra sem.

A fentiek alapján a CAFC kimondta, hogy nincs olyan szabály, amely előírná, hogy egy biológiai makromolekulára vonatkozó találmányi bejelentés leírásának tartalmaznia kell egy ismert szerkezet ismertetését.

Ausztrália

A) 2006. szeptember 14-én hatályba lépett a módosított szellemi tulajdon-védelmi törvény, amely tágítja a szabadalmi oltalom alóli ún. Bolar-kivételt.

A korábbi törvény szerinti kivétel csupán a gyógyászati készítmény tárgyú szabadalmak oltalmi idejének meghosszabbított időszakára vonatkozott. Ilyen hosszabbítást, legfeljebb öt évre, akkor lehetett kapni, ha a forgalombahozatali engedély megadása jelentős késedelmet szenvedett.

A módosított törvény szerint a kivétel a szabadalom oltalmi ideje alatt bármikor végzett tevékenységre vonatkozik. Emellett bővítették a „gyógyszerezés szabadalma” meghatározását is,

mert az nemcsak a gyógyszerhatóanyagra és gyógyászati módszerekre vonatkozó szabadalmakra érvényes, hanem a gyógyszerhatóanyagok alkalmazására, továbbá a kezelési módszerekre, a gyártási eljárásokra, valamint a nyersanyagokra, elővegyületekre és metabolitokra vonatkozó szabadalmakra is.

A törvénymódosítás célja az volt, hogy a generikusgyógyszer-gyártók számára lehetővé tegyék a szabadalmazott gyógyszerek gyártására való felkészülést az ehhez szükséges valamennyi tevékenység területén.

Az oltalom alóli kivétel nem vonatkozik az orvosi készülékekkel kapcsolatos, valamint a gyógyszertermékek Ausztráliából való exportjára irányuló tevékenységekre.

A törvénymódosítás nem terjed ki az agrokémiai és az állatgyógyászati termékekre vonatkozó szabadalmakra, bár a kormány számára több szervezet javasolta a Bolar-kivétel ilyen területekre való kiterjesztését is.

B) Ausztráliában a Szövetségi Bíróság semmisnek minősített azonos bejelentők számára engedélyezett két olyan szabadalmat, amelyek mindegyikében öt feltalálót neveztek meg, azonban egyik szabadalom esetében sem tudták a bírósági eljárás során igazolni, hogy jogos volt valamennyi feltaláló ilyen minőségben való feltüntetése.

A szabadalmasokra nézve kedvezőtlen döntés elkerülhető lett volna, ha a feltalálók jogosultságát még a szabadalom engedélyezése előtt tisztázzák, amire lett volna törvényes lehetőség.

C) A *Cadbury Schweppes Pty Ltd (Cadbury) v. Darrel Lea Chocolate Shops Pty Ltd (Darrel)*-ügyben a Szövetségi Bíróság (Federal Court) elutasította a Cadbury kérelmét, amelyben a Darrel eltiltását kérte csokoládékkal kapcsolatban a lila szín használatától.

A Cadbury bizonyítani tudta a lila szín széles körű használatát. A bíróság azonban megállapította, hogy a Cadbury nem kizárólag használja csokoládékkal kapcsolatban a lila színt; ezért a Darrel is jogosult ezt a színt használni mindaddig, amíg egy átlagfogyasztó nem gondolja azt, hogy termékei valamilyen összefüggésben állnak a Cadburyvel.

Ilyen okok miatt a bíróság elutasította a Cadbury kérelmét, ami annyit is jelent, hogy Ausztráliában igen nehezen lehet tiszta színeket védjegyzetetni.

Bahrein

2006. május 31-én új védjegy törvény lépett hatályba, amelynek legfontosabb új rendelkezéseit az alábbiakban foglaljuk össze.

- Lajstromozhatók a hangok, az illatok, a színek és a színkombinációk.
- Kollektív és bizonylati védjegyeket is lehet lajstromoztatni.
- Uniós elsőbbség hat hónapon belül igényelhető.
- A Madridi Jegyzőkönyv szerint lehet benyújtani nemzetközi védjegybejelentéseket.

Dél-Korea

A Dél-koreai Szabadalmi Hivatal ombudsman-rendszer bevezetését tervezi az ügyfelek panaszainak kezelésére. A hivatal további terve, hogy mintául szolgáló leírásokat publikál abból a célból, hogy a bejelentők számára megkönnyítse szabályszerű szabadalmi leírások benyújtását.

Etiópia

2006. július 7-én hatályba lépett a védjegylajstromozásra és -oltalomra vonatkozó, 501/2006 sz. rendelet, amelynek főbb pontjait az alábbiakban foglaljuk össze.

- Kollektív védjegyek és szolgáltatási védjegyek is lajstromozhatók. A színes védjegyek oltalma színekombinációkra van korlátozva.
- Nem lajstromozhatók a hang- és az illatvédjegyek, továbbá a közt félrevezető, valamint az Etiópiában közismert védjegyekhez megtévesztően hasonló védjegyek.
- A közismert nemzetközi védjegyek akkor védhetők Etiópiában, ha ott is közismertek.
- Elsőbbség hat hónapon belül igényelhető. Be kell nyújtani az elsőbbségi irat hiteles másolatát.
- A védjegy hivatal mind alaki, mind érdemi vizsgálatot végez.
- A hivatal a lajstromozásra elfogadott védjegyeket a bejelentő költségén a Szellemitulajdon-védelmi Közlönyben publikálja felszólalás céljából. A felszólalás határidejét később szabályozzák.
- A lajstromozott védjegyet három éven belül gyakorlatba kell venni. Az e követelményt nem teljesítő védjegyek ellen érdekelt személy törlési keresetet nyújthat be.

Európai Bíróság

Az Európai Bíróság (European Court of Justice, ECJ) 2006. július 13-án két ügyben [*Gesellschaft für Antriebstechnik (GAT) v. Lamellen und Kupplungsbau Beteiligungs KG (LuK)*; *Roche Nederland (Roche) v. Frederick Primus & Milton Goldenburg (Primus)*] hozott ítélete szerint szabadalombitorlási ügyekben nem megengedett a határokon átívelő (cross-border) ítélkezés, mert az európai szabadalmak nemzeti jogok, amelyeket nemzeti kereteken belül kell érvényesíteni.

A *GAT v. LuK*-ügyben a GAT mechanikus torziós lengéscsillapítók szállítását vállalta a kölni Ford cégnek. A LuK állítása szerint ez francia és német szabadalmainak bitorlását jelentette. A GAT a düsseldorfi körzeti bíróságnál nemleges megállapítási keresetet nyújtott be, és egyúttal azt állította, hogy a LuK francia szabadalmait érvénytelenek. Az elsőfokú bíróság elutasította a keresetet megállapítva, hogy a szabadalmak érvényesek, és azokat a GAT bitorolta.

A GAT által benyújtott fellebbezés alapján a másodfokú düsseldorfi felsőbíróság szüneteltette az eljárást, és előzetes döntés céljából az alábbi kérdést intézte az ECJ-hez:

„A Brüsszeli Egyezmény 16(4) szakaszát úgy kell-e értelmezni, hogy az a kizárólagos illetékesség, amelyet ez a szabályozás ad azon szerződő államnak a bíróságai számára, amelyben egy nemzetközi egyezmény alapján benyújtottak egy szabadalmi bejelentést, csupán akkor alkalmazható, ha a keresetben a szabadalmat érvénytelenné kívánják nyilvánítani, vagy pedig akkor is, ha az alperes egy szabadalombitorlási perben vagy a kérelmező egy nemleges megállapítási ügyben azt állítja, hogy a szabadalom érvénytelen, és emiatt nem forog fenn szabadalombitorlás, függetlenül attól, hogy az eljáró bíróság a keresetet megalapozottnak vagy megalapozatlannak tartja, és attól, hogy mikor indították az eljárást?”

A kérdés tehát arra vonatkozott, hogy a 22(4) szakasz szerinti kizárólagos illetékesség csupán érvényességi kérdésekre, vagy pedig olyan szabadalombitorlási ügyekre is vonatkozik-e, amelyekben a per alapját képező szabadalom érvényességét is vitatják.

Az európai törvény általánosságban azt mondja ki, hogy annak a bíróságnak van illetékessége, amelyik az alperes országában működik, de a 16(4) szakasz annak a bíróságnak, amelyik a szabadalmat engedélyező országban működik, kizárólagos illetékességet biztosít szellemi tulajdon-jogok érvényességének megállapításával kapcsolatos perekben.

Az elmúlt év szeptemberében az ECJ főjelentéstevője olyan véleményt adott, hogy ha egy bitorlási perben kétségbe vonják a per alapját képező szabadalom érvényességét, a bíróság az egész ügyet azon ország bíróságához utalhatja, amelyben a szabadalmat lajstromozták; a bíróság azonban felfüggesztheti az eljárást, de arra is joga van, hogy ítéلkezzen az ügyben, ha az alperes rosszhiszeműen járt el.

Most azonban az ECJ világossá tette, hogy annak az országnak a bírósága rendelkezik kizárólagos illetékességgel, ahol a szellemi tulajdon-jogot lajstromozták, olyan ügyekben, ahol kétségbe vonják a szabadalom érvényességét. A német bíróság tehát nem dönthet egy francia szabadalom érvényességéről.

Az ECJ azt is megállapította, hogy a 16(4) szakasz helyes értelmezése szerint az abban lefektetett, a kizárólagos illetékességre vonatkozó szabály minden olyan eljárásra vonatkozik, amely egy szabadalom lajstromozását vagy érvényességét érinti, függetlenül attól, hogy az eldöntendő kérdés milyen perben merült fel.

A *Roche v. Primus*-ügy 1997-re nyúlik vissza, amikor az amerikai Primus és Goldenburg cég bitorlási pert indított Hágában a hollandiai Roche és e cég további nyolc (amerikai, angol, belga, francia, német, osztrák, svájci és svéd) leányvállalata ellen.

A holland Legfelsőbb Bíróság azt kérdezte az ECJ-től, hogy a Brüsszeli Egyezmény 6(1) szakasza megengedi-e az európai szabadalmak tulajdonosainak, hogy egyetlen bíróságon indítsanak bitorlási keresetet különböző külföldi alperesek ellen, vagy pedig külön kell pereskedniük minden egyes nemzeti bíróságon. A 6(1) szakasz szerint olyan ügyben, ahol több alperes ellen indítanak pert, az alperesek egyikének lakhelye szerinti ország bírósága az illetékes.

Az ECJ szerint a 6(1) szakaszt úgy kell értelmezni, hogy az nem alkalmazható különböző szerződő államokban alapított több cég európai szabadalmi kapcsán egy vagy több szerződő államban elkövetett bitorlási cselekmények vonatkozásában, még ha a cégek, amelyek azonos csoporthoz tartoznak, azonos vagy hasonló módon jártak is el az egyikőjük által kidolgozott közös gyakorlat szerint.

Ez a döntés véget vet az ún. „pók a hálóban” megközelítésnek, amely korlátozott mértékben alkalmazza a határokon átvívelő pereskedést, amit egyébként a szabadalomtulajdonosok majdnem tíz éven át folytattak.

Az ECJ fenti két döntéséből az a következtetés vonható le, hogy a szabadalomtulajdonosoknak gondosan meg kell fontolniuk, hogy melyik bíróság előtt indítják meg első bitorlási perüket. Ebből következik, hogy a „fórumvásárlás” (forum shopping) sem fog megszűnni, vagyis a szabadalomtulajdonosok a döntés várható időtartamának és költségeinek, valamint termékük piaci kilátásainak megfelelően fogják megválasztani a perindítás helyét.

A 22(4) szakasz szerint a szabadalmak, védjegyek, minták vagy egyéb hasonló jogok lajstromozásával vagy érvényességével kapcsolatos perekben az Európai Közösség tagországainak bíróságai, amelyekben kérték a szellemi tulajdon-jog megadását, kizárólagos hatáskörrel rendelkeznek.

Európai Unió

A szakemberek szerint az ECJ „Európai Bíróság” cím alatt fentebb ismertetett döntései valószínűleg növelni fogják az Európai Szabadalmi Bíraskodási Megállapodásra (European Patent Litigation Agreement, EPLA) vonatkozó terv támogatását, amely az aláíró európai uniós tagállamok számára központi szabadalmi bíróság létrehozását jelentené szabadalmak érvényességének és bitorlásának megállapítására vonatkozó eljárásokban.

Az említett döntéseket alig egy héttel azt követően hozta az ECJ, hogy az Európai Bizottság által szervezett, a jövőbeli európai szabadalompolitikáról 2006. július 12-én Brüsszelben tartott nyilvános meghallgatáson a résztvevők többsége sürgette a Bizottságot az EPLA létrehozására fordított erőfeszítések fokozására a közösségi szabadalom újraélesztésének erőltetése helyett.

A meghallgatást egy, a Bizottság által készített dokumentum alapján tartották. Ez a dokumentum viszont egy korábban kiadott kérdőívre érkezett 2515 válaszon alapult. A meghallgatás fő témája azzal volt kapcsolatos, hogy a szabadalmak érvényesítése Európában túlságosan bonyolult és rendkívül költséges, mert a megadott szabadalmak bíróság előtti érvényesítését minden egyes államban külön eljárásban kell lefolytatni.

A javasolt megoldások közül az „érdemi harmonizálást” gyakorlatilag elvetették, de további alternatív megoldásként megmaradt az EPLA, vagy pedig a közösségi szabadalom újbóli felélesztése, amelyek bármelyike jelentős mértékben megváltoztatná az európai szabadalmi helyzetet. A meghallgatáson kiderült, hogy a Bizottság az utóbbi megoldást részesítené előnyben. A közösségi szabadalom megvalósítását azonban gátolja, hogy egyetlen központi bíróság felállítását igényelné, és a fordítások kérdésében sem tudtak az érdekelt államok közös nevezőre jutni.

A McCreedy belső piaci biztos által a meghallgatáson tett nyilatkozatokból arra lehet következtetni, hogy a Bizottság hajlamos feladni a közösségi szabadalmat támogató álláspontját, mert mind az ipar képviselői, mind a szabadalmi szakemberek annak a nézetüknek adtak kifejezést, hogy a bírósági eljárással kapcsolatos kérdések megoldása fontosabb, mint a közösségi szabadalom tető alá hozása. Úgy tűnik, hogy az EPLA kielégíti ezt az igényt, mert elfogadása esetén olyan integrált bírói rendszert vezetnének be, amely központilag döntene az európai szabadalmak érvényessége és bitorlása terén. Így az EPLA a Londoni Egyezmény előbb-utóbb várható és az európai szabadalmak fordítási költségeinek csökkenését eredményező hatálybalépése után megoldhatja az európai szabadalmakkal kapcsolatban felmerült problémákat.

A meghallgatáson McCreedy kijelentette, hogy az EPLA „sokat ígérő út egy egységesebb jogalkotás felé”, és megígérte, hogy a tervet tovább fogják fejleszteni, de arra figyelmeztetett, hogy gyakorlati és jogi nehézségek támadhatnak: „Tisztában kell lennünk azzal, hogy több intézményi gátat kell leküzdenünk, ha az Európai Közösség részt kíván venni az EPLA-ra irányuló tervekben. Emellett a tagországok nem egyformán érdekeltek a központosítás mértékében és a helyi elsőfokú bíróságok kijelölésében.” Arra is kitért, hogy egyesek az EPLA keretében felállított bíróságok függetlenségét is kétségbe vonják.

A Bizottság az év vége előtt új javaslatokat tesz.

Grúzia

2006. március 1-jén módosított védjegy törvény lépett hatályba. Az új törvény szerint a megújítási kérelmet a lajstromozás utolsó éve alatt lehet kérni. Korábban ilyen kérelmet csak a lajstromozás napját megelőző hat hónapon belül lehetett benyújtani. Továbbra is érvényben van a hat hónapos türelmi idő. Ennek letelte után a megújítási kérelem benyújtásának elmulasztása a védjegy törléséhez vezet.

Guatemala

Guatemala 2006. július 14-én letétbe helyezte a Szabadalmi Együttműködési Szerződéshez, valamint a mikroorganizmusok szabadalmi eljárás céljából történő letétbehelyezésének nemzetközi elismerésére vonatkozó Budapesti Szerződéshez való csatlakozás okmányát. Ennek megfelelően mindkét nemzetközi egyezmény 2006. október 14-én lépett Guatemalában hatályba.

Hollandia

A Hágai Körzeti Bíróság 2005 júliusában, illetve októberében két olyan ügyben [*Sankyo Lifetech* (Sankyo) *v. Merial*; *Merial v. Sankyo Lifetech and Virbac SA*] ítélt, amely a kiegészítő oltalmi tanúsítvány (SPC) oltalmi körével volt kapcsolatos.

A Merial gyártja és árusítja a lovakban élősködő férgek ellen használt Eqvalan Duo terméket, amely két hatóanyagnak, a Praziquantelnek és az Ivermectinnek a racém elegyét tartalmazza. A Merial kérte a bíróságtól a Sankyo által gyártott Equimax termékre adott SPC megvonását. A Sankyónak ez a terméke szintén Praziquantelt és Ivermectint tartalmazott. A Merial egyrészt azzal érvelt, hogy az Equimax összetételét nem védte a vonatkozó szabadalom, másrészt azzal, hogy nem volt világos, mi értendő „Praziquantel” alatt a Sankyo SPC-jében, vagyis hogy az L-izomert, D-izomert vagy racém elegyet jelentett-e.

Azt követően, hogy a Merial megindította az eljárást, a Sankyo ellenkérelmet nyújtott be a bíróságnál arra hivatkozva, hogy a Merial bitorolta az ő (Sankyo) SPC-jét.

Az ellenkérelemre adott válaszként a Merial arra hivatkozott, hogy racém elegyet tartalmazó terméke nem bitorolta a Sankyo SPC-jét, mert a racém elegy eltér az abban védett L-izomer hatóanyagtól.

A bíróság elfogadta a Merialnak azt az érvelését, hogy az Equimax nem esik a vonatkozó szabadalom oltalmi köre alá. A bíróság szerint a szabadalom lényeges eleme annak szinergetikus hatása. A Merial által benyújtott bizonyíték alapján viszont a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az Equimax kereskedelmi termékben jelenlevő Ivermectin és Praziquantel kompozícióval nem érnek el szinergetikus hatást. Ezért az Equimaxra adott SPC olyan termékre vonatkozott, amely nem esett egy szabadalom oltalmi köre alá, és ezért az SPC-t érvénytelennek kell tekinteni.

Indonézia

A japán *Honda Motor Co. Ltd.* (Honda) Indonéziában szabadalmat kapott egy belső égésű motorra vonatkozó bejelentésére. A Honda ugyanezt a találmányt szabadalmaztatta számos országban, így Kínában is, a kínai bejelentést azonban ejtette. Egy *Motor Cina* (Mocin) nevű, Indonéziában székelő kínai cég Kínában hasonló technológiát alkalmazott, amivel – a Honda kínai bejelentésének megszűnése miatt – nem sértette a Honda jogait. Ezután azonban a Mocin Indonéziában is alkalmazni kezdte ezt a technológiát.

A Honda 2005-ben bitorlási pert indított Indonéziában a Mocin ellen. Az indonéz szabadalmi törvény előírja, hogy a szabadalmi bejelentések leírását indonéz nyelvre is le kell fordítani. Emellett az indonéz bíróságokon is indonéz a hivatalos nyelv. Ezért a bitorlási perben a bíróság a szabadalom indonéz fordítását használta.

A per tárgyalása során kiderült, hogy bár a Mocin a szabadalom angol nyelvű változata szerint bitorolta a Honda szabadalmát, az indonéz nyelvű szöveg alapján azonban nem bitorolt. A Honda főigénypontja ugyanis egy legalább egy hengerből, főtengelyből és a henger égésterébe benyúló szeleppel rendelkező négyütemű, belső égésű motor dekompressziós egységére vonatkozott, de az indonéz nyelvű 1. igénypont az angol főigénypont és a következő aligénypontok összevonásából származott, aminek folytán a bíróság a Mocint nem találta bitorlónak.

Az eset azt bizonyítja, hogy Indonéziában – de természetesen más országokban is – nagy súlyt kell helyezni az eredeti igénypontok fordítására.

Irán

Az 1990-ben Mario Motetti Polgeto által alapított olasz *GEOX SpA* cég lábbeliket gyárt, és számos országban lajstromoztatta a GEOX védjegyet. A cég honlapján olvasható, hogy a GEOX név a görög „GEO” (föld) szó és a technológiát szimbolizáló „X” betű kombinációja.

A szemüvegeket gyártó *Pars Optic Co.* iráni cég a 9. áruosztályban kérte a GEOX védjegy lajstromozását, ami ellen a GEOX felszólalt, arra hivatkozva, hogy azonos lajstromozott védjegye van többek között a 9. áruosztályban is. A felszólaló arra is hivatkozott, hogy a védjegyek azonossága a fogyasztók megtévesztését eredményezné.

A bíróság úgy döntött, hogy a GEOX védjegy korábbi használat miatt a GEOX-hoz tartozik, és emellett egy cég nevének a része is, ezért a *Pars Optic* bitorolja a védjegyet.

A fentiek alapján a bíróság elrendelte az iráni védjegybejelentés törlését.

Izrael

A tel-avivi körzeti bíróság egy új döntésében meghatározta, hogyan kell értelmezni az izraeli szabadalmi törvénynek a gyógyszer tárgyú szabadalmakkal kapcsolatos kísérleti használatra vonatkozó „biztos kikötő” (safe harbour) területét, vagyis a Bolar-kivételt.

A *Genzyme Corp.* (Genzyme) v. *Transkaryotic Therapies, Inc.* (TKT)-ügyben a Genzyme azt állította, hogy a TKT által a Gaucher-betegség kezelésével kapcsolatban Izraelben folytatott bizonyos klinikai próbákkal az alperes bitorolta egy olyan szabadalmát, amely a fenti betegség kezelésére használt rekombináns enzim gyártási eljárására vonatkozott. A bíróság elutasította a keresetet, mert megállapította, hogy a TKT által Izraelben folytatott klinikai próbák nem eredményeztek szabadalom bitorlást.

A felek közötti vita az izraeli szabadalmi törvény 1(2)(2) és 54A szakaszának értelmezése körül forgott: e szakaszok az Izraelben végzett kísérletezés „biztos kikötőjére” vonatkoznak. A perben a Genzyme e törvényszakaszok szűk értelmezése mellett érvelt. Szerinte az 54A szakasz engedélyezi egy szabadalmazott termék vagy eljárás kísérleti használatát annak érdekében, hogy hivatalos engedélyt kapjanak a termék forgalmazására a szabadalom oltalmi idejének lejárta után. Álláspontja szerint viszont ez a szakasz csupán generikus gyógyszerekkel kapcsolatos kísérletekre vonatkozik, és a jogalkotó nem kívánta védeni az olyan kísérletezőt, aki a gyógyszert a szabadalom oltalmi idejének lejárta előtt szándékozik forgalomba hozni. Minthogy a TKT nem fejlesztett ki generikus gyógyszert, és gyógyszerét a Genzyme szabadalmi oltalmának a lejárta előtt szándékozta forgalomba hozni, ez a szakasz nem alkalmazható a TKT klinikai vizsgálataira.

A törvény 1(2)(2) szakasza kivételt határoz meg egy találmány meg nem engedett használata alól olyan kísérleti cselekedetekre, amelyeket a találmánnyal kapcsolatban azért végeznek, hogy azt javítsák, vagy pedig hogy egy másik találmányt dolgozzanak ki. E szakasszal kapcsolatban a Genzyme azzal érvelt, hogy a TKT klinikai kísérleteit nem lehet a kísérleti alkalmazásra vonatkozó kivétel alá esőnek tekinteni, mert a TKT nem végzett kísérleteket a Genzyme szabadalmazott eljárásával annak érdekében, hogy módosítsa vagy javítsa az eljárást; a TKT ugyanis a Genzyme szabadalmazott technológiáját arra használta fel, hogy az enzim saját változatát dolgozza ki.

A fentiekkel szemben a TKT azzal érvelt, hogy klinikai kísérletei az izraeli szabadalmi törvény „biztos kikötő” rendelkezései alá esnek, mert az 54A szakasz nem korlátozódik generikus gyógyszerekre, és emellett e szakasz szűk értelmezése nem egyeztethető össze a jogalkotónak azzal a szándékával, hogy megakadályozza a szabadalmak oltalmi idejének a meghosszabbítását azzal, hogy gátolja a lehetséges versenytársakat abban, hogy a szabadalom oltalmi ideje alatt előkészüljenek a szabadalmazott gyógyszer forgalombahozatalára az oltalmi idő letelte után.

A TKT azzal is érvelt, hogy a találmánnyal kapcsolatban általa Izraelben végzett klinikai próbák kísérleti felhasználásnak minősültek, mert azt célozták, hogy az 1(2)(2) szakasznak megfelelően javítsák a szabadalmazott találmányt, vagy egy másik találmányt dolgozzanak ki.

A körzeti bíróság a TKT javára döntött, megállapítva, hogy a szabadalmi törvény 1(2)(2) és 54A szakaszát tágan kell értelmezni, vagyis azok mindenfajta gyógyszer klinikai próbáira és nem csak generikus gyógyszerekre vonatkoznak. A bíróság azt is megállapította, hogy egy cég jövőbeli tervei nem képezhetik alapját annak, hogy megtagadják tőle az 54A szakasz szerinti védelmet mindaddig, amíg a cég jóhiszeműen jár el.

Izraeli bíróság első ízben ebben az ügyben értelmezte az 54A szakaszt a klinikai kísérletekkel kapcsolatban. Azzal, hogy az említett szakaszt úgy értelmezte, hogy az mind az innovatív, mind a generikus gyógyszerekkel kapcsolatban végzett klinikai kísérleteket megengedi, ha azokat forgalombahozatali engedély megszerzése céljából végzik, a bíróság az USA Legfelsőbb Bírósága által a *Merck v. Integra Lifescience I. Ltd.*-ügyben 2005-ben hozott döntése által megszabott utat követte. Az izraeli bíróság azt a végkövetkeztetést vonta le, hogy a TKT jövőbeni szándékai nem bírnak jelentőséggel a kísérleti használatra vonatkozó kizárás feltételei szempontjából.

Az izraeli bíróság által alkalmazott megközelítés szerint egy cég szabadon végezhet jóhiszemű kísérletezést; a gyógyszer kereskedelmi forgalomba hozatalakor azonban a bíróság újrazvizsgálhatja a bitorlás kérdését, és ha úgy találja, hogy a kísérletező bitorolja a szabadalmat, a szabadalmas jogosult a törvény által biztosított védelemre.

Ez a döntés megszünteti az izraeli szabadalmi törvény „biztos kikötőre” vonatkozó szakaszainak alkalmazásával kapcsolatos bizonytalanságokat, és világosan megadja, hogy mit kell szabadalom bitorlásnak tekinteni. Így a döntés szilárd alapot szolgáltat mind az innovatív, mind a generikus gyógyszereket gyártók számára fejlesztő- és kísérleti munkájukhoz.

Kína

2006 májusában az Állami Szellemtulajdon-védelmi Hivatal a vizsgálati irányelvek javított kiadását adta ki, amiről 2006-ban már írtunk. Most arról kaptunk hírt, hogy módosították a szabadalmi bejelentések elutasítására vonatkozó előírásokat is.

A korábbi irányelvek szerint egy bejelentést akkor lehetett elutasítani, ha a módosított leírás még mindig tartalmazott olyan hibákat, amelyeket a hivatal korábban már kifogásolt.

Az új irányelvek szerint egy bejelentést az első végzésben már közölt tények, okok és bizonyítékok alapján csak egy második hivatali végzésben lehet elutasítani, mégpedig akkor, ha a bejelentő nem szolgáltatott meggyőző érveket az első végzés megválaszolásakor, és a bejelentés iratait sem módosította. Az elővizsgáló tehát az első végzés után nem utasíthat el egy bejelentést.

Kolumbia

A spanyol *Editorial Planeta S.A.* (Planeta) cég kérte a FOCUS MILENIUM védjegy lajstromozását a 9. áruosztályban. Az amerikai *ADT Security Systems Inc.* (Security) cég felszólalt a lajstromozás ellen arra hivatkozva, hogy saját FOCUS védjegye a 9. áruosztályban 118 429 számmal már lajstromozva van.

A Planeta azt állította, hogy a két védjegy között nincs olyan hasonlóság, amely a vásárlóközönség megtévesztését okozná, és bár a FOCUS védjegyet korábban lajstromozták, a FOCUS MILENIUM védjegy megkülönböztetőképeséggel rendelkezik, illetve a két védjegy közötti különbségek elegendőek ahhoz, hogy a fogyasztók a két védjegyet meg tudják különböztetni egymástól.

A védjegyhivatal 2000. augusztus 28-án hozott határozata megtagadta a FOCUS MILENIUM védjegy lajstromozását azon az alapon, hogy az összetéveszthető a FOCUS védjeggyel. A Planeta e határozat ellen fellebbezést nyújtott be a hivatalnál, amit azonban az elutasított. A Planeta egy második fellebbezést is benyújtott, amelyet a hivatal ismét elutasított.

Ezután a Planeta az államtanácshoz folyamodott, amely 2006. augusztus 24-én megváltoztatta a hivatal negatív határozatait, és elrendelte a FOCUS MILENIUM védjegy lajstromozását a Planeta számára a 9. áruosztályban. A döntés megállapítja, hogy a FOCUS MILENIUM védjegy rendelkezik a törvény által megkívánt megkülönböztetőképeséggel, és nem áll fenn az összetévesztés veszélye a Security által lajstromozott FOCUS védjeggyel.

Koszovó

Az Egyesült Nemzetek főtitkáranak különleges koszovói képviselője jóváhagyta a régóta várt védjegy törvényt, amely 2006. június 28-án lépett hatályba.

Az új törvény – bár összhangban van a legtöbb nemzetközi előírással – nem teszi lehetővé a korábbi szerbiai védjegy-lajstromozások megújítását. A megalakítandó szabadalmi és védjegy hivatal Szerbiától teljes függetlenségre törekszik.

Minthogy Macedónia és Albánia – Szerbiától eltérően – szoros kapcsolatban áll Koszovóval, lehetséges, hogy Koszovó engedélyezni fogja az ebben a két államban lajstromozott védjegyek koszovói megújítását. Erre azonban csak a szabadalmi és védjegy hivatal megnyitása után lesz lehetőség.

Lengyelország

A) 2006. július 21-én a lengyel parlament elé terjesztették a módosított szellemi tulajdonvédelmi törvényt. A javasolt főbb változások a hivatal előtti *inter partes* eljárásokra vonatkoznak, és korlátozzák a bizonyítékok benyújtására vonatkozó határidőket.

A tervezett módosítások szerint a törlési vagy megsemmisítési keresetet benyújtó fél köteles a kereset benyújtásával egyidejűleg közölni összes bizonyítékát, kivéve azt az esetet, amikor a bizonyíték később keletkezett. Ugyanez a rendelkezés érvényes az ilyen keresetekre adott válaszokra is. Ezeknek az előírásoknak az a célja, hogy lerövidítsék a hivatal előtt folytatott *inter partes* eljárások elintézési idejét. A tervezett módosításokat jelenleg a képviselőház vizsgálja.

B) A Varsói Kerületi Közigazgatási Bíróság (VKKB) megerősítette a Lengyel Szabadalmi Hivatalnak azt az állásfoglalását, hogy egy szín önmagában nem bír megkülönböztető jelleggel, azonban ez a lajstromozási akadály kiküszöbölhető szerzett megkülönböztetőképeséggel.

Az ügy 1999-ben kezdődött, amikor a Solidarnosc a vörös szín egy világos árnyalatára (Pantone 485 C) nyújtott be védjegybejelentést a Lengyel Szabadalmi Hivatalnál a süteményekre, csokoládétermékekre és édességekre vonatkozó 30. áruosztályban.

A hivatal 2003. szeptember 27-én elutasította a lajstromozási kérelmet azzal érvelve, hogy egy színvédjegy *per se* nem teszi lehetővé egy szokásos fogyasztó számára, hogy megkülönböztesse egy vállalatnak a védjeggel ellátott áruit vagy szolgáltatásait egy másik vállalatétól, továbbá egyetlen szín oltalmára vonatkozó jog engedélyezése azt eredményezné, hogy ezt a színt egy vállalat sajátítaná ki, ami nem megengedhető.

A Solidarnosc újbóli vizsgálatra irányuló kérelmet nyújtott be a Lengyel Szabadalmi Hivatalnál. Kérelmét azzal indokolta, hogy a bejelentés egy sajátos színárnyalatra vonatkozik, és a hivatal nem magyarázta meg, hogy mit kíván mondani azzal az érveléssel, hogy „a színt egyetlen vállalat sajátítaná ki”.

A Lengyel Szabadalmi Hivatal a felülvizsgálat után 2004. június 25-i határozatában fenntartotta korábbi elutasító álláspontját, és az Európai Bíróság (European Court of Justice, ECJ) döntéseire hivatkozva határozott úgy, hogy egyetlen szín *per se* nem rendelkezik kezdeti megkülönböztető jelleggel. A határozat megállapítja azonban, hogy el lehet

ismerni szerzett megkülönböztető jelleg létezését a következő körülmények fennforgása esetén:

- egy színt egy társaság széles körben használt;
- az árukat a kérdéses színnel kapcsolatban széles körben hirdették;
- a fogyasztók széles köre tudja társítani az árukhoz kapcsolódó sajátos színt az áruk gyártójával;
- a színt hosszú ideje használják a vonatkozó árukkal kapcsolatban.

A megszerzett megkülönböztető jelleg bizonyításának terhére a bejelentőnek kell viselnie. Bizonyításra a következőket lehet felhasználni:

- közvéleménykutatási eredmények azzal kapcsolatban, hogy a sajátos színt a fogyasztók azzal az áruval társítják, amelyen szerepel;
- kereskedelmi bizonyítékok (például számlák);
- mindenfajta hirdetés;
- a védjegy használatának időtartama;
- a terület nagysága, amelyen a fogyasztók a védjegyet felismerik.

A hivatal határozata szerint a bejelentő nem nyújtott be a fentieknek megfelelő bizonyítékokat.

Ezután a Solidarnosc a Lengyel Szabadalmi Hivatal határozata ellen a VKKB-nél nyújtott be fellebbezést, amelyben előadta, hogy a hivatal helytelenül gondolja, hogy a szín nem rendelkezik kezdeti megkülönböztető jelleggel, és hogy ezt a lajstromozási akadályt ki lehet küszöbölni szerzett megkülönböztetőképeséssel.

A Solidarnosc azt is előadta, hogy a hivatal nem határozta meg egyértelműen, hogy mi a bejelentés tárgya, mert nem vizsgálta a védjegy kezdeti megkülönböztető jellegét, és végül a tények ellenére abból a helytelen feltételezésből indult ki, hogy korlátozott a védjegyezéshez rendelkezésre álló különböző színek száma.

A VKKB is elutasította a fellebbezést, azzal érvelve, hogy a hivatal határozata nem ütközik törvénybe, mert a megkülönböztetőképeséget helyesen értékelte, és álláspontja megegyezik az ECJ jogi álláspontjával. Egyetlen szín önmagában (*per se*) nem képes egy vállalat áruit vagy szolgáltatásait megkülönböztetni más vállalatokéitól. Ilyen megkülönböztetőképeséget azonban a vonatkozó árukkal kapcsolatban szerezni lehet használat útján. Ezt a tényezőt figyelembe kell venni egy színnek védjegyként való lajstromozhatósága megítélésekor.

Lettország

2006. május 9-én a lett minisztertanács módosított a szellemitulajdon-védelemre vonatkozó több törvényt a jogérvényesítésre vonatkozó 2004/48/EC európai irányelv hatálybaléptetése érdekében.

A törvénymódosítás nemcsak a már megtörtént jogsértéseket, hanem a fenyegető jogsértést is szankcionálja, és kiegészíti a szellemitulajdon-jogok megsértésének körét, mert

lehetővé teszi a jogsértő áruk megsemmisítését vagy a kereskedelmi forgalomból való kivonását is. A kártérítési igény körét is kiterjeszti a jogtalan gazdagodásból származó haszon megtérítésére.

Az új törvény azt is lehetővé teszi, hogy a bíróság elrendelje az ítélet publikálását a bitorló költségén.

Litvánia

A) 2006. június 8-án a litván parlament jelentős változásokat hagyott jóvá a szellemi tulajdonjogokra vonatkozó törvényben annak érdekében, hogy hatályba lehessen léptetni a jogérvényesítésre vonatkozó 2004/48/EK európai irányelvet. A törvénymódosítás a szabadalmi, a védjegy- és a mintatörvényt összhangba hozta az európai irányelvvel. A módosított törvények 2006. június 28-án léptek hatályba.

B) 2006. június 27-én a vilniuszi Kerületi Bíróság döntése megváltoztatta a szabadalmi hivatal fellebbezési osztályának határozatát.

A litván *Vilniaus Prekyba Ltd.* (Vilniaus), amely korábban lajstromoztatta a VP védjegyet, kérte a bíróságtól, hogy változtassa meg a hivatal fellebbezési osztályának a VP FINANCE védjegy lajstromozását engedélyező határozatát. A fellebbezés indokolásaként arra hivatkozott, hogy a VP FINANCE védjegy hasonló a saját VP védjegyéhez, és a két védjegy által fedett áruosztályok (35. osztály, illetve 36. osztály) is hasonlóak, ezért fennforog a védjegyek összetévesztésének veszélye.

A bíróság elfogadta azt az érvelést, hogy mindkét védjegy fő elemét a „VP” betűk képezik, ezért a védjegyeket hasonlóknak ítélte. Ezenkívül megállapította, hogy a védjegyeknek megfelelő szolgáltatások is hasonlóak voltak, jóllehet nem tartoztak azonos áruosztályba. A bíróság ezt a véleményt arra alapozta, hogy bár a 35. osztályba az üzleti tevékenység tartozik, az valójában különböző funkciók területeket fed, így például a gyártást, a számlázást, az értékesítést; az üzleti tevékenység ellenőrzése viszont rokon a 36. osztályba tartozó pénzügyi ellenőrzés és értékelés tevékenységgel.

Ilyen okok miatt a bíróság helyt adott a fellebbezésnek, és utasította a fellebbezési osztályt a VP FINANCE védjegy törlésére.

Malajzia

2006. augusztus 16-án módosították a malajziai szabadalmi törvényt. A módosítás szerint Malajziában a nemzetközi bejelentés benyújtási napjától számított *négy éven belül* kell megindítani a nemzetközi (PCT-) bejelentések alapján benyújtott nemzeti bejelentések érdemi vizsgálatára vonatkozó kérelmet.

Németország

A) Nemrég megváltoztatták a német szabadalmi törvénynek a felszólalási eljárásra vonatkozó több szabályát.

A Német Szabadalmi Hivatalnál a felszólalási ügyek intézésében keletkezett hátralék csökkentése érdekében 2002-ben átmeneti rendelkezéseket vezettek be, amelyek értelmében a német szabadalmak ellen benyújtott felszólalásokat 2006 júliusáig a hivatal helyett a Szövetségi Szabadalmi Bíróságnak (Bundespatentgericht) kellett tárgyalnia. Ezeket a szabályokat most eltörölték, úgyhogy a 2006. július 1-je után benyújtott felszólalásokat elsőfokon ismét a Német Szabadalmi Hivatal kezeli.

Az új szabályok szerint azonban a Szövetségi Szabadalmi Bíróság egyik tanácsa továbbra is kezelhet felszólalásokat, ha az egyik fél a felszólalási eljárás meggyorsítása érdekében erre irányuló kérelmet nyújt be, és a másik fél ezt két hónapon belül nem kifogásolja. Ilyen kérelmet bármelyik fél benyújthat a felszólalási határidő lejárta után 15 hónapon belül a másik fél beleegyezése nélkül is, ha 300 EUR póttilletéket fizet. Így a fél viszonylag gyors döntésre számíthat a német szabadalmak ellen benyújtott elsőfokú felszólalási eljárásban, ha hajlandó fizetni a gyors ügyintézésért.

A törvénymódosítás eltörölte a német szabadalmi törvénynek azt az egyedülálló rendelkezését, hogy a felszólalási eljárásban meg lehetett osztani egy megadott szabadalmat. Erre 2006. július 1-jéig volt lehetőség; a szabadalmas a felszólalási eljárás végéig megoszthatta szabadalmát, és három hónapon belül benyújthatott megfelelő megosztott bejelentést, ami kedvező eszköz volt számára jogainak megőrzése terén, például olyan esetekben, amikor a felszólalás formai okok miatt eredményes volt. Ez a lehetőség most megszűnt.

B) A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság egy tejgyűjtő berendezésben alkalmazott levegőszeperatorra vonatkozó szabadalom kapcsán hozott döntése megállapítja, hogy a célra, hatásra vagy funkcióra vonatkozó jellemzőket fel lehet használni egy eszközígénypont elhatárolására korábban ismert megoldásoktól, ha a szóban forgó elem úgy van kialakítva, hogy az eszközt alkalmassá teszi ennek a hatásnak vagy funkciónak az elérésére.

Hasonló módon nincs bitorlás, ha a megtámadott eszköz nem fejt ki az eszközígénypontban említett hatást vagy funkciót.

C) A LOTTO szóvédjegyet a Német Szabadalmi Hivatal eredetileg használat révén szerzett megkülönböztetőképesség alapján lajstromozta a *Deutscher Lottoblock* – egy nyilvános lottószervező társaság – számára. A *Lotto Team Partnership Service GmbH* (LTPS) – egy lottószervező magáncég – kérésére a Szövetségi Szabadalmi Bíróság a lajstromozást érvénytelennek nyilvánította.

A védjegytulajdonos által benyújtott fellebbezés után a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság helybenhagyta az alsófokú bíróság döntését, megállapítva, hogy a LOTTO védjegy a lottójátékok szempontjából egyértelműen leíró jellegű, és ezért a köz számára szabadon kell hagy-

ni. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság továbbá azt sem ismerte el, hogy a védjegy az érintett fogyasztók körében használat útján megkülönböztető jellegre tett szert.

A bíróság döntése szerint annak következtében, hogy a LOTTO védjegy csupán leíró jellegű, ahhoz, hogy használat útján megkülönböztető jelleget lehessen feltételezni, annak bizonyítására lenne szükség, hogy a fogyasztók 50%-ánál jóval nagyobb hányada azonosítja a LOTTO védjeggyel forgalmazott lottójátékokat egy adott vállalkozáshoz tartozóval. A Deutscher Lottoblock azonban nem nyújtott be ilyen bizonyítékot.

Nicaragua

Nicaraguában 2006. június 15-én hatályba lépett az eredetmegjelölések oltalmára vonatkozó Lisszaboni Megállapodás.

Olaszország

A) Az olasz versenyjogi hatóság 2005 májusában egy közbenső döntést hozott a *Merck & Co. Inc.* (Merck) ellen, arra kötelezve az amerikai gyógyszeróriást, hogy adjon használati engedélyt Imipenem Cilastatina nevű antibiotikumának gyártására.

A Mercknek erre az antibiotikumra, amely alkalmas súlyos fertőzések kezelésére, Olaszországban kiegészítő oltalmi tanúsítványa (Supplementary Protection Certificate, SPC) van, azonban már egyetlen más európai országban sincs szabadalmi joga vagy kiegészítő oltalmi tanúsítványa erre a termékre.

Ismeretes, hogy az SPC-rendszert Olaszországban 1991-ben hozták létre a 349/1991 sz. törvénnyel, amely az alapszabadalom lejártától számítva legfeljebb 18 év oltalmi időt biztosít. Egy 1992-ben hatályba lépett rendelet szerint azonban az SPC oltalmi ideje nem haladhatja meg az alapszabadalom lejártától számított öt évet. E rendelet 20. szakasza előírja, hogy rendelkezései nem vonatkoznak a rendelet hatálybalépése előtt engedélyezett SPC-kre. Így jelentős hézag van a rendelet és az olasz törvény szerinti SPC-szabályok között.

A 2002-ben hatályba lépett, 63/2002 sz. olasz rendelet részlegesen és fokozatosan szűkítette ezt a hézagot, kimondva, hogy 2004 januárjától kezdve az olasz SPC-k fennmaradó oltalmi ideje minden évben hat hónappal csökken.

A generikus gyógyszereket gyártó *ACS Dobfar SpA* (Dobfar) az olasz kereskedelmi és iparügyi minisztériumon keresztül nem kizárólagos használati engedélyt kért a Merck-től fenti hatóanyagának gyártására és Olaszországban való tárolására abból a célból, hogy a terméket exportálja. A Merck elutasította a licencadási kérelmet. A kereskedelmi és iparügyi minisztérium az ügyet az olasz versenyjogi hatósághoz továbbította.

Ez megállapította, hogy a kérelemnek a Merck általi elutasítása mind az olasz nemzeti SPC-szabályok, mind az Európai Közösség versenyjogi törvénye alapján megalapozatlan volt, és ezért arra kötelezte Mercket, hogy adjon a Dobfar részére használati engedélyt.

B) 1993-ban az Európai Közösség és Magyarország megállapodást kötött a bornevek kölcsönös oltalmáról és ellenőrzéséről. A megállapodás szerint 2007 márciusától kezdve a „tokaji” magyar földrajzi árujelző nem használható a Velencétől keletre elterülő Friuli körzet boraival kapcsolatban.

Ez ellen a Friuli körzet fellebbezést nyújtott be az Európai Bíróságnál (European Court of Justice, ECJ), amelynek 2005 májusában hozott döntése szerint az egyezmény érvényes. A döntés megállapítja, hogy olyan esetben, amikor egy földrajzi árujelző és egy bor nevére vonatkozó megnevezés egyforma, a földrajzi árujelző bír nagyobb jelentőséggel. Ezért 2007-től kizárólag Magyarország jogosult használni a *tokaji bor* megnevezést. Ennek megfelelően az olasz Mezőgazdasági és Erdőügyi Minisztérium 2006 októberében olyan határozatot közölt az olasz hivatalos közlönyben, amely elrendeli, hogy az olasz Tocai bort Friuli megjelöléssel kell forgalmazni, és ezt a megjelölést kizárólag a Friuli körzet bortermelői használhatják. Más olasz körzetek bortermelőinek az ilyen borfajták forgalmazásánál egyéb, új megjelölést kell használniuk.

Románia

A) Romániában az Európai Unióhoz való csatlakozás napján, vagyis 2007. január 1-jén lép hatályba a kiegészítő oltalmi tanúsítványra (SPC) vonatkozó rendelet, amely a gyógyszertermékek kiegészítő oltalmi tanúsítványára vonatkozó 1768/92 sz. Európa tanácsi rendelkezésen, valamint a növényvédő termékek kiegészítő oltalmi tanúsítványára vonatkozó, 1610/96 sz. Európa tanácsi rendelkezésen alapszik.

SPC-t Romániában a szabadalommal védett termékekre lehet kapni azt követően, hogy a termékre mint gyógyszerre vagy növényvédő szerre adminisztratív eljárással forgalombahozatali engedélyt adtak.

Az SPC-kérelem benyújtásához a következőket kell mellékelni:

- kérelem;
- a kérelmező azonosítására alkalmas adatok;
- az alapszabadalom adatai;
- a román piacon való első forgalombahozatali engedély adatai és az engedély hiteles másolata.

Az SPC-t engedélyezik, ha a kérelem a fenti követelményeket kielégíti, feltéve, hogy a kérelem benyújtásának napján

- a) a terméket Romániában hatályos alapszabadalom védi;
- b) Romániában engedélyezték a termék forgalombahozatalát;
- c) a termék még nem képezte SPC tárgyát.

A fenti b) pont alatti engedélynek az első forgalombahozatali engedélynek kell lennie Romániában vagy az Európai Közösségben.

Gyógyszertermékekre vonatkozó kiegészítő oltalmi tanúsítvány egy gyógyszertermék hatóanyagára vagy hatóanyagok kombinációjára adható. A „hatóanyag” kifejezés felöleli a

közeli származékokat is, különösen a sókat vagy észtereket, amelyekre forgalombahozatali engedélyt adtak, és amelyeket az alapszabadalom véd, kivéve azt az esetet, amikor a származékot új hatóanyagnak lehet tekinteni.

Eltekintve a származékok esetétől, a bizonylat csupán egyetlen termékre vonatkozhat.

A kiegészítő oltalmi tanúsítvány engedélyezésére vonatkozó kérelmet a Romániában vagy egy európai közösségbeli államban kiadott első forgalombahozatali engedély keltétől számított hat hónapon belül kell benyújtani.

Olyan termékek esetén, amelyekre Romániában az első forgalombahozatali engedélyt 2001. január 1-jét követően adták ki, az SPC-re vonatkozó kérelmet hat hónapon belül kell benyújtani azt az időpontot követően, amikor a 1768/92 sz. és a 1610/96 sz. Európa tanácsi rendelet hatályba lép.

B) 2006. március 5-én a 87/54/EEC tanácsi irányelvvel összhangban módosították az integrált áramkörök topográfiájának oltalmára vonatkozó, 1995. évi román törvényt.

Spanyolország

Spanyolországban 2006. július 27-i hatállyal módosították a szabadalmi törvény 52.1 szakaszát, amely a szabadalmi oltalom alóli ún. Bolar-kivételre vonatkozik.

A módosított törvény szerint a szabadalmi oltalom nem terjed ki egy szabadalmazott találmány tárgyára vonatkozó kísérleti cselekményekre, különösen olyan tanulmányokra és próbákra, amelyeket abból a célból folytatnak, hogy generikus gyógyszertermékekre kapjanak forgalombahozatali engedélyt Spanyolországban; a szabadalmi oltalom nem terjed ki a hatóanyagnak ilyen célokra történő előállítására és felhasználására.

Tajvan

2006. május 29-én a tajvani parlament első olvasásban elfogadta a szellemitulajdon-védelmi bíróság szervezésére vonatkozó törvényt, amely előreláthatólag 2007 márciusában lép hatályba, és ennek megfelelően az új bíróság ekkor kezdi meg működését.

A törvénytervezet szerint az elsőfokú eljárásban egy, míg másodfokon három bíróból álló tanács fog dönteni.

Mínthogy a szellemitulajdon-védelmi ügyek általában műszaki és tudományos kérdések eldöntését igénylik, az új bíróság „műszaki felügyelő tisztviselőket” is fog alkalmazni, akik majd segítik a bírókat a műszaki kérdések megítélésében.

Törökország

Előző tájékoztatónkban ismertettük az ankarai Szellemtulajdon-védelmi Polgári Bíróság egyik döntését, amely megállapította, hogy a prada és a prasa kifejezések mind alaki, mind

fonetikai szempontból hasonló, és emellett a PRADA védjegy az egész világon közismert. Ezért a bíróság törölte a PRASA védjegyet.

Ennek kapcsán olyan kérdést kaptunk, hogy a török szellemitulajdon-védelmi törvény hogyan rendelkezik a közismert védjegyekről.

A török védjegy törvény nem tesz különbséget a jó hírű és a közismert védjegyek között, és csupán közismert védjegyeket említ, amelyeket azonban két kategóriába sorol: mindenki számára közismert védjegyeket és sajátos területeken közismert védjegyeket különböztet meg. Az előbbi csoportba tartozó védjegyek valamennyi védjegyesztályban oltalmazhatók, míg az utóbbiba tartozók csak a vonatkozó osztályokban.

Egy védjegy hivatalosan két módon szerezhethet közismert jelleget: perben hozott döntéssel, vagy pedig a Török Szabadalmi Hivatalhoz benyújtott kérelem alapján.

A közismert védjegyként való minősítés a Török Szabadalmi Hivatal által kinyilvánított 17 tényező függvényében megállapított fokozattól függ; ilyen tényező például a használat időtartama, a védjegy ismertsége, hirdetettsége és a védjegynek tulajdonított kereskedelmi érték.

A közismertség mértékétől függően a hivatal egy védjegyre az összes osztályban, vagy pedig csak a sajátos, vonatkozó osztályokban engedélyez oltalmat.

Új-Zéland

A) Az Új-zélandi Szellemtulajdon-védelmi Hivatal (Intellectual Property Office of New Zealand) honlapján irányelveket tett közzé arról, hogyan kell megszövegezni kezelési mód-szerekre vonatkozó és svájci típusú igénypontokat.

Az új irányelvek szerint engedélyezhetők igénypontok kozmetikai kezelésekre, higiéniai módszerekre, fogamzásgátló módszerekre és egyes diagnosztikai módszerekre.

Az irányelvek leszögezik, hogy nem biztosítható a találmány újdonsága és feltalálói jellege olyan, svájci típusú igénypontok esetén, amelyek a hatóanyag adagolási módszerére vagy sajátos dozírozási rendszer előírására vonatkoznak.

B) Már beszámoltunk arról, hogy Új-Zéland gazdaságfejlesztési minisztériuma közrea-dott egy tervezetet, amelyben körvonalazta saját felfogását a Bolar-típusú kivétel meghatá-rozásáról, és véleményt kért az érdekelt felektől.

Most arról kaptunk hírt, hogy az új-zélandi kormány olyan törvénytervezetet fogadott el, amely lehetővé tenné kutatók számára, hogy szabadalmazott találmányokkal kapcsolatban kísérletezhessenek anélkül, hogy bitorlást követnének el.

A törvénytervezetet 2006 vége előtt szándékoznak a parlament elé terjeszteni.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

MUNKAVISZONYBAN ALKOTOTT BANKJEGYKÉP ÁTDOLGOZÁSA ÉS PÉNZKIBOCSÁTÁS SORÁN VALÓ FELHASZNÁLÁSA

SZJSZT-16/06

A Pénzjegynyomda Rt. megkeresése

A Pénzjegynyomda Rt. által feltett kérdések

1. Munkaviszonyban alkotott mű (bankjegy) munkáltató által – a kibocsátó megrendelésére – történő átdolgozása során melyik az a követendő eljárás, amelynek alkalmazásával nem sértjük az átdolgozás alapjául szolgáló mű szerzőjének jogait?
2. Ha az átdolgozás alapjául szolgáló mű szerzője nem nyilatkozik nevének feltüntetése kérdésében, akkor milyen impresszummal bocsátható ki a bankjegy?
3. Eljárhat-e a Pénzjegynyomda Zrt. mint a bankjegy gyártója, valamint a szerző munkáltatója a szerzői jogi nyilatkozatok beszerzésében, ha a bankjegy kibocsátója és megrendelője az MNB, valamint a 3. sz. mellékletként csatolt szerződés szerint az MNB és a Pénzjegynyomda 2005. április 29-én szerződést kötött a bankjegyen elhelyezett szerzői alkotáshoz kapcsolódó vagyoni jogok, valamint a bankjegy előállításához és többszörözéséhez szükséges eszközök tulajdonjogának átruházásáról, és azok az MNB-t illetik.
4. A forgalomban lévő 500 Ft-os bankjegy átdolgozása az egyszeri – 2006. október 23-ai dátumú, többmilliós darabszámú – kibocsátásra sérti-e az Szjt. 13. §-át?
5. Az emlékbankjegyen megjelenített, 1946-ban kibocsátott és a Pénzjegynyomda által nyomtatott százmillió pengős bankjegyen szereplő Országház-ábrázolás korlátozások nélkül felhasználható-e?

Az eljáró tanács válasza

I. Általános megállapítások

Figyelemmel arra, hogy a bankjegykép szerzői jogi védelméről szóló korábbi SZJSZT-vélemény (SZJSZT-09/01) tárgya összefügg a jelen megkeresés tárgyával, az alábbiakban rögzíti az eljáró tanács, hogy mely korábbi megállapításokból, azok mely módosításából és milyen tényállásból kell a most feltett kérdések megválaszolásához kiindulni.

1.1. A bankjegygrafika szerzői mű, amelynek átdolgozása valósul meg a megbízás tárgyát képező felhasználás során.

Az 500 Ft-os bankjegy képeit (grafikáját) a Pénzjegynyomdával munkaviszonyban álló grafikusművészek tervezték. A tényállásba az eljáró tanács beleérti, hogy

- a bankjegyképek az 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 1. § (2) bekezdés *h*) pontban meghatározott képzőművészeti alkotások, amelyek rendelkeznek az Szt. 1. § (3) bekezdés szerinti egyéni-eredeti jelleggel, ezért szerzői műnek minősülnek,
- a munkaviszonyban álló grafikusművészek munkaköri kötelezettségei közé tartozik a bankjegyképek megalkotása (ún. szolgálati mű¹).

A jelen megkeresés szerint nem vitatott tényállási elem, hogy az 500 Ft-os bankjegy eredeti grafikája szerzői jogi értelemben átdolgozásra kerül, vagyis az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából kibocsátandó emlékbankjegyen rögzített eredeti (átdolgozott) műre és az átdolgozásra nézve is megvalósul a szerzői mű minősítéshez szükséges egyéni-eredeti jelleg követelménye.² Az átdolgozás az előoldalra terjed ki. A hátoldalon más szerző művét kívánja a pénzkibocsátó felhasználni.

1.2. A pénzkibocsátás teljes folyamata során megvalósított felhasználás az Szt. 1. § (4) bekezdése hatálya alá tartozik, tehát arra a szerzői jogi védelem nem terjed ki.

A pénz kibocsátása kifejezett jogszabályi formát ölt (változás az SZJSZT 09/01. sz., korábbi szakvéleményhez képest!). A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2001. évi LVIII. törvény (MNBtv.) 4. § (2) bekezdése alapján az MNB kizárólagosan jogosult bankjegy kibocsátására. Az MNB által kibocsátott bankjegy – ideértve az emlékbankjegyet és emlékérmét is – a Magyar Köztársaság törvényes fizetőeszköze.

Az MNBtv. 31. § (1) bekezdése alapján a bankjegyek kibocsátását, címletét és külső kiállítását, valamint bevonását az MNB elnöke rendeletben hirdeti ki.

Az MNBtv. 34. § (1) bekezdése alapján forgalomban lévő törvényes fizetőeszközről, valamint az euróról utánzatot készíteni vagy készíttetni bármely célra (színházi előadásra, televízió- vagy filmfelvételnél való felhasználásra, oktatásra stb.) csak az MNB engedélyével, illetve az MNB elnökének rendeletében meghatározottak szerint szabad.

A (2) bekezdés szerint az utánzatok előállítását, nyilvántartását, őrzését, megsemmisítését tekintetében az MNB elnökének rendeletében meghatározottak szerint kell eljárni.

Az MNBtv. 60. § (1) bekezdése szerint a Magyar Nemzeti Bank elnöke a jogalkotásról szóló törvényben (1987. évi XI. törvény, a továbbiakban: Jat.) meghatározottak szerint rendelkezik rendeletalkotási hatáskörrel.

A jogalkotásról szóló törvény az állami irányítás egyéb jogi eszközeiről szóló fejezete az MNB-t feljogosítja ugyan normatív aktus kibocsátására, ez azonban jegybanki

¹ Szt. 31. §, 1969. évi III. tv. (rSzt.) 14. § és a 9/1969. (XII. 29.) MMr., a továbbiakban: rSztjtr. 11. és 12. §

² Szt. 4. § (2) bekezdés

rendelkezés,³ amely nem áll kapcsolatban a pénzkibocsátással. A Jat. rendelkezik a Magyar Köztársaság hivatalos lapjáról, felsorolja, hogy a hivatalos lap kötelezően mely normatív és egyedi aktusokat tartalmazza, továbbá kimondja, hogy „jogszabály ... a Magyar Közlönyben más közlemény közzétételét is elrendelheti.”⁴

A sajátos MNB-elnöki rendeletalkotási szabályokat (amelyek a nehézkesen módosítható Jat. szabályokat helyettesítik), maga az MNBtv. tartalmazza.⁵

E szabályhoz kapcsolódik az az MNBtv. 60. § szerinti szabály, amelynek alapján a pénzkibocsátásról szóló MNB rendeletet a hivatalos lapban ki kell hirdetni.⁶

Alappal lehet tehát állítani, hogy a pénzkibocsátásról szóló MNB rendelet, és annak tartalma hivatalos irat, amelyre az Szjt. 1. § (4) bekezdést kell alkalmazni, azaz „(4) *Nem tartoznak e törvény védelme alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések*”.

A pénzkibocsátási rendelet jogszabály, de még ha annak nem is lehetne tekinteni, akkor is jogszabályi formában közzétett „más hasonló rendelkezésként” minősül.

³ „51/A. § (1) A Magyar Nemzeti Bank elnöke a külön törvényben meghatározott körben jegybanki rendelkezésként a pénzügyi intézményekre és a pénzügyi intézménynek nem minősülő, kiegészítő pénzügyi szolgáltatást végző jogi személyekre, valamint a befektetési szolgáltatókra és az értékpapírok forgalomba hozataláról, a befektetési szolgáltatásokról és az értékpapírtőzsdéről szóló 1996. évi CXI. törvény 208. §-a szerint elszámolóházakra kötelező előírásokat adhat ki. A jegybanki rendelkezést a Pénzügyi Közlönyben közzé kell tenni.

(2) A jegybanki rendelkezés a pénzforgalom tekintetében a jogi személyekre, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságokra és természetes személyekre is kiterjed. Az ilyen jegybanki rendelkezést az igazságügy-miniszterrel egyetértésben kell kiadni, és a Magyar Közlönyben kell közzétenni.”

⁴ „57. § (1) A Magyar Köztársaság hivatalos lapja a Magyar Közlöny.

(2) A Magyar Közlöny tartalmazza a jogszabályokat, a nemzetközi szerződéseket, az Országgyűlés és a Kormány határozatait és jogi iránymutatásait, a Legfelsőbb Bíróság irányelveit és elvi döntéseit, valamint a személyi kérdésekben hozott döntéseket, ideértve a Kormány által adományozott kitüntetéseket is.

(3) Jogszabály, illetőleg a Miniszterelnök a Magyar Közlönyben más közlemény közzétételét is elrendelheti.”

⁵ MNBtv. „60. §

(2) Az MNB elnökének rendelete esetében a véleményezési határidő öt munkanapnál, átfogó vagy nagy terjedelmű szabályozás esetén tíz munkanapnál nem lehet kevesebb.

(3) Az MNB elnökének rendelete esetében az igazságügy-miniszter véleményezési jogkörét kizárólag a rendelet alkotmányosságának, jogrendszerbe illeszthetőségének és a jogalkotási szakmai követelmények teljesülésének szempontja alapján gyakorolja. Ha az igazságügy-miniszter a véleményezésre adott határidőn belül nem nyilatkozik, azt úgy kell tekinteni, hogy a tervezetben foglaltakkal egyetért.

(4) A jegybanki alapkamatról és a kötelező tartalékrata mértékéről szóló rendeletek tervezetéről és a kapcsolódó szakmai indoklásról az igazságügy-miniszter véleményét nem kell kikérni.

(5) Az alapkamat meghatározott időponttól hatályos mértékét az MNB az általa bérelt elektronikus hírugynökségi oldalon, valamint honlapján hirdeti ki.

(6) Rendkívüli esetben a kötelező tartalék mértékét az MNB a kötelező tartalékképzés hatálya alá tartozó szervezetek részére küldött elektronikus üzenet formájában hirdeti ki.

(7) Az (1) bekezdés c) pontja alapján kiadott rendeletet annak hatálybalépése előtt 15 nappal kell kihirdetni.

(8) Az (5) és (6) bekezdésben foglalt különleges kihirdetési formákat követően a rendeleteket a jogszabályok kihirdetésére vonatkozó általános szabályoknak megfelelően is közzé kell tenni.”

⁶ MNBtv. „60. § (1) A Magyar Nemzeti Bank elnöke a jogalkotásról szóló törvényben meghatározottak szerint rendeletben szabályozza ... d) a bankjegyek és az érmék (ideértve az emlékbankjegyeket és az emlékérméket is) kibocsátását, címletét, külső kiállítását, bevonását”, és a (8) bekezdésből és a JAT-ra utalásból következik a kihirdetés. Pl. 5/2006. (III. 23.) MNB rendelet új biztonsági elemekkel ellátott 1000 forintos címletű bankjegy kibocsátásáról.

Mivel a kibocsátásra kerülő bankjegy közérdekű megismertetésének funkciója az MNB rendelete esetében maradéktalanul teljesül, állítható, hogy a rendelet hivatalos lapi közzététele vonatkozásában a bankjegy grafikai képe nem tekintendő szerzői jogilag védettnek. A bankjegy hivatalos lapban történő közzététele átfogja a bankjegy mint mű többszörözését és terjesztését, vagyis kétségtől felhasználás az Szjt. 16. és 17. §-a alapján, azonban e felhasználás tekintetében a bankjegymű ki van véve a szerzői jogi védelem alól.

A pénzkibocsátás azonban nemcsak a közzétételből, hanem egyéb cselekményekből is áll. Az állam mint a piacgazdaság stabilitásáért felelős tulajdonos tulajdonjogának részjogosítványát, a pénzkibocsátás jogát törvénnyel a jegybankra telepítette.⁷ A Pénzjegynyomda Zrt. a jegybank teljesítési segédje e folyamatban. Ez kétségtől a pénzkibocsátás körében megvalósuló többszörözés (a grafikai mű pénzkibocsátási célú rögzítése és másolása) sajátos, minden szerzőimű-felhasználástól eltérő vonása. E többszörözés a pénzkibocsátás MNB rendelet által megalapozott „hivatalos irat” funkció határain belül marad.⁸

A pénzkibocsátás második lépése a többszörözött bankjegyek fizetőeszközként való „terjesztése”. (Ezt is az MNB végzi.) A pénzkibocsátás során történő bankjegy- (pénzérme-) terjesztés a szerzői jogi terjesztés fogalmának nem felel meg. Sajátos, leginkább közigazgatási jellegű „tulajdonátruházásnak” kell minősíteni a bankjegyek fizetőeszközként való terjesztését. E sajátosságot alátámasztják az MNBtv. azon rendelkezései, amelyek a kötelező névértéken való elfogadásról, a hamis, hamisított, csonka bankjegyek és érmék elfogadásának tilalmáról, az „elhasznált” bankjegyek és pénzérme át váltásra elfogadásáról és a megsemmisülés jogkövetkezményéről rendelkeznek.

1.3. A Pénzjegynyomda Zrt. szerzői jogi jogállása a bankjegygrafikákra nézve

Az 1999. szeptember 1. előtt a Pénzjegynyomdának, mint munkáltatónak átadott művekre nézve az rSzjt. szabályait kell alkalmazni [Szjt. 107. § (1) bekezdés]. Az rSzjt. 14. § (1) bekezdése alapján a munkaköri kötelezettség körében alkotott művekre, ha a munkáltató a munkaviszony tartalma alapján a mű felhasználására volt jogosult, a mű átadásával a szerző hozzájárult a mű nyilvánosságra hozatalához, és a felhasználás joga átszállt a munkáltatóra. A munkáltató ezt a felhasználási jogot a munkaviszony tartalma és működési (értsd: tevékenységi) köre által meghatározott terjedelemben szerezte meg és gyakorolhatta. (E körön kívül a szerzőnél maradt a felhasználási jog, amelyet a munkáltató hozzájárulásával gyakorolhatott. Ez a hozzájárulás csak alapos okból volt megtagadható.)

A Pénzjegynyomda Zrt. nevének tevékenységi köre utaló eleme is arra utal, hogy tevékenységi köre nyilvánvalóan a munkavállalói által (és esetleg külső harmadik személyek által) alkotott szerzői művek pénzkibocsátás körében való felhasználására terjed ki. Ezért

⁷ MNBtv. 4. § (2) bekezdés

⁸ Az SZJSZT gyakorlatában műfajára tekintet nélkül töretlenül érvényesül, hogy a hivatalos irati funkció kizárja a szerzői jogi védelem érvényesülését (SZJSZT-19/02, -27/01, -36/02, -25/03).

lehet megállapítani, hogy valamennyi, a munkavállalók által munkaköri kötelezettség alapján készített, bankjegyhez (vagy pénzérméhez) felhasznált műre nézve a Pénzjegynyomda mint munkáltató az átadással felhasználási jogot szerzett, és e felhasználási jog terjedelme a Pénzjegynyomda tevékenységi körében korlátok nélkül gyakorolható (volt).

Ebben az esetben a pénzkibocsátás („a munkáltató működési körén belüli joggyakorlás”) tekintetében a jogi helyzet alapján véve megegyezik a hatályos Szjt. szerinti munkáltatói jogszerzés eredményével.

A lényegtelen különbség egyrészt abban áll, hogy a munkáltató „csak” a felhasználás jogát, nem pedig a teljes vagyoni jogot szerezte meg, azonban ezzel is szabadon rendelkezhetett, amely a teljes megszerzett felhasználási jog harmadik személynek történő átengedését lehetővé tette. Másrészt pedig a korábbi törvény alapján nem lehetett érvényesen kizárni a szerző díjazását arra az esetre, ha a munkáltató harmadik személlyel felhasználási szerződést kötött. Azonban abban az esetben, ha a munkáltató feladatkörébe tartozott a felhasználási szerződés kötése, a díjat a törvény végrehajtási rendeletében meghatározott százalékos mértéknél (a munkáltatóhoz befolyt díj 60%-a) alacsonyabb mértékben is meg lehetett állapítani.⁹

A hatályos Szjt. szerint az Szjt. 30. § (1) bekezdése alapján a munkaviszonyból folyó köteletség teljesítéseképpen alkotott műre a vagyoni jogok a törvény erejénél fogva a munkáltatóra szállnak át. A jogátszállást kiváltó jogi tény a mű átadása a munkáltatónak.¹⁰ Az átadás csak munkajogi és nem szerzői jogi alapon követelhető. A munkaviszony létrejötté, illetve a szolgálati kötelezettség létezése önmagában még nem telepíti a munkáltatóra a szolgálati művekre nézve a szerzői vagyoni jogokat. A munkavállaló a munkáltatóval kötött írásbeli szerződéssel kizárhatja az említett jogátszállást, illetve annak terjedelmét vagy tartamát korlátozhatja.

Ilyen ellenkező megállapodás hiányában a vagyoni jogok jogosultja a munkáltató, amely e jogával az Szjt. 9. § (6) bekezdése alapján szabadon rendelkezhet.¹¹

Ha a Pénzjegynyomda pénzkibocsátási célra enged át felhasználási jogot (ruház át vagyoni jogot) az MNB-re, a pénzkibocsátás, mivel a szerzői jogi védelem alól kivett cselekménysornak tekintendő, semmilyen körülmények között nem alapozhatja a meg a munkavállaló szerzők díjigényét.

A megkeresés 3. melléklete szerinti szerződés alapján az MNB szerzői jogi szempontból is fel van jogosítva a Pénzjegynyomdának mind az rSzjt., mind az Szjt. szerinti munkáltatói jogszerzése alapján az „utátnatok” készítésének engedélyezésére. (A pénzkibocsátáshoz erre a szerzői jogosításra azért nincs kifejezetten szükség, mert az törvény alapján, a szerzői jogi védelem alól kivéve történik.)

⁹ 9/1969. (XII. 29.) MMr. 12. § (2) bekezdés

¹⁰ A szolgálati jelleg jogkövetkezményeire nézve hasonlóan: SZJSZT-09/01, -14/02

¹¹ „A jogszerző ... a vagyoni jogokkal a továbbiakban rendelkezhet.”

II. Egyes megállapítások

2.1. Válasz az 1. kérdésre

Figyelemmel arra, hogy a pénzkibocsátás teljes folyamatára igaz, hogy abban a szerzői jogi törvény szabályait a bankjegyeken rögzített szerzői művekre a hivatalos irati funkció miatt nem lehet alkalmazni [Szjt. 1. § (4) bekezdés], ezért a bankjegykép (grafika) szerzője nem rendelkezne az emlékbankjeggyé történő átdolgozással összefüggésben engedélyezési jogokkal még akkor sem, ha az eredeti 500 Ft-os bankjegy grafikáját nem munkaviszonyban alkotta volna.

Mivel azonban a szóban forgó bankjegyképek szolgálati (munkaviszonyban alkotott) művek, a szerzői átdolgozási jog egyébként sem gyakorolható. Mivel az átdolgozás 2006-ban történik, ezért e megállapítást a hatályos Szjt. alapján kell megítélni. Az Szjt. 30. § (5) bekezdésének második mondata alapján „mellőzni kell a szerző kérésére nevének feltüntetését akkor is, ha a művön a munkáltató a munkaviszonyból eredő jogaival élve változtat, de a változtatással a szerző nem ért egyet”.

Még ha a pénzkibocsátás során megvalósított többszörözés és terjesztés szerzői jogi felhasználás lenne is, a munkáltató (= a Pénzjegynyomda) saját felhasználásaként minősülne a szóban forgó esetben a pénzkibocsátás teljes, szerzői jogi felhasználásnak minősíthető folyamata. Sőt, a pénzkibocsátás sajátos jellegére, a folyamatban részt vevő jegybank és Pénzjegynyomda szerepére tekintettel a saját jelleget nem érinti az a tény, hogy a pénzkibocsátás többszörözési és „terjesztési” elemeit nemcsak a munkáltató maga, hanem a munkáltató és az MNB együtt valósítják meg.

[A bankjegykép (grafika) szerzőjének jogai a pénzkibocsátási funkcióba kerülés előtt vagy akkor lennének gyakorolhatók, ha a grafikát nem pénzkibocsátás keretében használnák fel. Ekkor is érvényesülnek azonban a szolgálati jellegből adódó korlátok.]

2.2. Válasz a 2. kérdésre

Ami a szerző személyhez fűződő jogai közül a névjogot illeti, az Szjt. 12. § (1) és 30. § (5) bekezdése, valamint a leírt sajátos felhasználási körülmények együttes tekintetbe vétele alapján a felhasználás jellegéhez igazodónak minősíthető az a mód, ahogy a bankjegyek a megkereséshez csatolt 1. és 2. mellékletben jelenleg feltüntetik a szerzőket.

Ha tehát az emlékbankjegy előlapja tartalmazza az eredeti szerző művét és az átdolgozást, azon mind az eredeti szerző, mind az átdolgozó nevét fel kell tüntetni. Ha a hátoldalra „új mű” kerül, azon csak az „új mű” szerzőjének nevét kell feltüntetni. Az sem kifogásolható azonban, ha az előlapon felhasznált grafika szerzője nevét is feltünteti a hátoldal.

Ha az eredeti mű szerzője írásba foglalt¹² nyilatkozatot tesz arról, hogy az átdolgozással (változtatással) nem ért egyet, és ezt kéri, nevének feltüntetését mellőzni kell. Ilyen nyilatkozat hiányában a szerző nevét a fentiek szerint fel kell tüntetni.

A szerző neve feltüntetésének mellőzését – szintén írásban – a változtatásra utalás nélkül is jogszerűen kérheti.

2.3. Válasz a 3. kérdésre

A 3. sz. melléklet szerinti szerződés alapján – figyelemmel egyrészt az rSzt. 14. §-ára, illetve az Szt. 9. § (6) bekezdésére, 55. §-ára és 106. § (1) bekezdésére¹³ – a bankjegyekéhez fűződő felhasználási/vagyoni jogok tekintetében a Pénzjegynyomda helyébe az MNB lépett (különös jogutódlás).

Ebből első látásra az következne, hogy a szolgálati művek szerzőivel csak az MNB állna jogviszonyban, tehát a szerzők igényt minden esetben csak az MNB-vel szemben érvényesíthetnének.

Ez a következtetés mégsem helytálló, mert szolgálati művekről van szó. A szolgálati mű szerzőjének csak a munkáltatójával (volt munkáltatójával) szemben állnak fenn igényei a szolgálati művel és az ezzel összefüggő felhasználással összefüggésben.¹⁴ Emiatt erre vonatkozó külön megállapodás nélkül is jogszerűen tehet a Pénzjegynyomda a szolgálati művel összefüggő nyilatkozatot a szerzőnek. Ezt erősíti az a tény is, hogy a Pénzjegynyomda Zrt. az MNB törvényes közreműködője a pénzkibocsátásban.

Az MNB-vel vagy más harmadik személlyel szemben akkor léphet fel közvetlenül a szerző, ha harmadik személy úgy használ fel egy szolgálati művet, hogy az a szolgálati mű szerzőjével szemben szerzőijog-sértést valósít meg. Erre példa lehet, ha a munkáltató nem szerzi meg a szolgálati műre a teljes vagyoni jogot, mert a felek ekként szerződnek, és a harmadik személy olyan jogot gyakorol akár a munkáltatóval való szerződés alapján, akár azt megszegve, amelyet a munkáltató nem szerzett meg.

Hasonlóképpen ha egy szolgálati mű szerzője azt véli, hogy egy harmadik személy a munkáltatótól rendben megszerezte a vagyoni jogokat/a felhasználás jogát, de megsérti a szolgálati jelleg mellett is fennálló személyhez fűződő jogait (például névjogát), akkor közvetlenül felléphet a harmadik személlyel szemben.

¹² Szt. 30. § (6) bekezdés

¹³ Szt. „9. § (6) A vagyoni jogok a törvényben meghatározott esetekben és feltételekkel átruházhatók, illetve átszállnak. A jogszerző – a jogok átruházására irányuló szerződés eltérő kikötése hiányában – a vagyoni jogokkal a továbbiakban rendelkezhet.”

„55. § A felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell a szerzői vagyoni jogok átruházására irányuló szerződésekre, valamint az előadóművészi teljesítmények felhasználására vonatkozó szerződésekre is.”

„106. § (1) Ahol e törvény szerzőt említ, azon megfelelően érteni kell a szerző jogutódját, illetve a szerzői jog más jogosultját is.”

¹⁴ BH1990. 333.I. Szolgálati (munka-) viszonyban alkotott mű szerzője a szerzői díj iránti igényét csak a munkáltatójával szemben érvényesítheti.

2.4. Válasz a 4. kérdésre

Az átdolgozás több okból sem sérti a szerző Szjt. 13. § szerinti jogait.

A jelen esetben a szerzői jogi felhasználást – mint ezt fent az eljáró tanács már megállapította – magában foglalja, pontosabban felülírja a pénzkibocsátás közjogi/hivatalos jellege. Ez pedig azzal jár, hogy az Szjt. 1. § (4) bekezdése nyelvtani értelmezése alapján: „nem tartoznak a törvény védelme alá [a hivatalos iratok]” sem vagyoni, sem személyhez fűződő jogok, köztük az Szjt. 13. §-a szerinti jog sem gyakorolható a hivatalos irati-pénzkibocsátási funkció betöltése során. Más szóval a szerző nem hivatkozhat az Szjt. 13. §-ára az emlékbankjegy kibocsátásával kapcsolatban, függetlenül annak példányszámától.

A fenti határozott megállapításnak az eljáró tanács tudomása szerint csak közvetett joggyakorlati, jogirodalmi előzménye van a korábbi, e tárgyú szakvéleményekben és törvény-magyarázatokban.¹⁵ A közvetettség azt jelenti, hogy az előzmények kifejezetten nem foglalkoztak az integritáshoz való jog fennállásával, illetve gyakorolhatóságával.

Ezért arra az esetre, ha a megállapítást egy esetleges jogsértési ügyben eljáró bíróság nem fogadná el, az eljáró tanács megvizsgálta, hogy a 3. melléklet szerinti bankjegyképet létrehozó átdolgozás alkalmas lehet-e a 2. sz. melléklet szerinti bankjegykép szerzőjének Szjt. 13. § alapján fennálló, a mű sérthetetlenségéhez fűződő joga megsértésére.

Az Szjt. 13. § szerinti személyhez fűződő jogot a mű szolgálati jellege általában véve nem oltja ki, hiszen ez a jog nem átruházható, arról nem lehet lemondani, az megmarad a szerzőnél. A jog gyakorlását azonban a munkáltató mint a vagyoni jogok megszerzésére feljogosított befektető gyakorlatilag korlátlan változtatási/átdolgozási joga¹⁶ jelentősen korlátozza.¹⁷ Az olyan változtatás azonban – a személyhez fűződő jogok jellegére tekintettel – amely a mű eltorzítását, csonkítását, vagy más olyan megváltoztatását vagy csorbítását jelenti, ami a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes, az Szjt.-be ütközik. Emellett a munkáltató széles változtatási joga sem gyakorolható a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményeibe ütköző módon.¹⁸

Az utóbbi elvet alátámasztja az rSzjt. bírói gyakorlata is,¹⁹ és következik az Szjt. 3. § utaló szabályából is.

Az előző megállapítást – azzal, hogy a bírói gyakorlat fogja kialakítani a szerzői becsület-, illetve hírnevsértés megvalósulásának feltételeit – alátámasztja az SZJSZT gyakorlata.²⁰ E

¹⁵ Az SZJSZT gyakorlatában műfajára tekintet nélkül töretlenül érvényesül, hogy a hivatalos irati funkció kizárja a szerzői jogi védelem érvényesülését (SZJSZT-19/02, -27/01, -36/02, -25/03); A szerzői jogi törvény magyarázata (szerk: Gyertyánfy Péter). KJK-Kerszöv, Bp., 2000, 29, 30. o.

¹⁶ Szjt. 30. § (5) bekezdés, BH1997. 19.I. A munkaviszony keretében, munkaköri kötelezettségként alkotott szerzői művet a munkáltató felhasználási jogánál fogva a szerző engedélye nélkül jogosult megváltoztatni.

¹⁷ A szerzői jogi törvény magyarázata (szerk: Gyertyánfy Péter). KJK-Kerszöv, Bp., 2000, 173, 174. o.

¹⁸ Hasonlóan a német szerzői jogban is. Vö. Wandtke/Bullinger: UrhR, Praxiskommentar zum Urheberrecht, Verlag C. H. Beck, München, 2002, a 43. §-hoz fűzött 84–86., és 99–103. széljegyzet; Schrick: Urheberrecht, Kommentar, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 1999, a 43. §-hoz fűzött 83–87. széljegyzet.

¹⁹ BH1989. 57. A munkaviszonyban alkotott szerzői művet a munkáltató a működési körén belül alkotott más műben is jogosult felhasználni. Ezt a jogát azonban csak társadalmi rendeltetésének megfelelő módon gyakorolhatja.

²⁰ SZJSZT-02/01, -35/02.

gyakorlat építészeti művek (tervek) esetében jelentős változtatás mellett sem állapította meg az integritási jog sérelmét.

Ennek több, valós indoka is volt. Egyrészt funkcionális művekről²¹ volt szó, tehát egy épület funkciójának változása erősen indokolja a lényeges mértékű változtatást is. Másrészt az épület tulajdonosának tulajdonjoga a szerző (tervező) jogával azonos rangú magánjog, amelynek gyakorlását indokolatlanul, visszaélésszerűen nem akadályozhatja meg a szerző. Harmadrészt középületek esetében a változtatás megengedését indokolhatja például a politikai rendszerváltozás, amely szükségszerűen kihat az épített környezet alakítására is. Egy középület homlokzatának, egész külső alakjának tervgazdaságban támogatott megvalósítási módja és ennek terve – hacsak közjogi eszközökkel a kulturális örökség körébe nem sorolják – megváltozott körülmények között általában megváltoztatható.

Ezért igen ritka esetekben lehet csak funkcionális művek esetében arra a megállapításra jutni, hogy a munkáltató változtatási joga ellenére is megvalósul az integritási jog sérelme.

A jelen esetben is funkcionális művekről van szó, és ez eleve korlátozza az integritási jog sérelmének lehetőségét. Másrészt a változtatást érdemben is vizsgálva nyilvánvaló, hogy nem valósul meg a szerző becsületére, hírnevére sérelmes változtatás.

A 2. sz. melléklet szerinti bankjegykép előoldala annyiban változik meg, hogy a kép mintegy ötödét kitevő különálló grafikai elemek (MNB, sorszám) helyébe más grafika kerül.

Ez a változtatás az új (emlék-) funkció által megkívánt, és nem tekinthető sem a mű lényegét érintőnek, sem pedig nem lehet alkalmas a szerző becsületének, hírnevének sérelmére, sőt hírnévfokozó hatású. Az emlékbankjegy kifejezetten alkalmas a grafikusok szerzői megbecsülésének fokozására. (Az eljáró tanács – mivel megbízás alapján jár el, és erre kérdés nem vonatkozott – nem vizsgálja az emlékbankjegyet esztétikai szempontból.)

Összefoglalva az eljáró tanács megállapítja, hogy az Szjt. 1. § (4) bekezdése – a szerzői jogi védelem alóli kivétel – kizárja az Szjt. 13. §-ára való hivatkozást. E megállapítás vitatása esetén is leszögezhető, hogy az emlékbankjegyen megvalósuló átdolgozás nem alkalmas a szerző műve integritásához fűződő személyiségi joga megsértésére.

2.5. Válasz az 5. kérdésre

Az eljáró tanács abból indul ki, hogy a pengőbankjegyen felhasznált grafikákra nézve a védelmi idő még nem telt el. (Ha a védelmi idő eltelt volna, akkor a kérdés fel sem vetődik.)

A Pénzjegynyomda közvetett (1946-ban létezett) jogelődjének a pengőbankjegyen felhasznált grafikákra vonatkozó jogszerzésére (1946) eredetileg a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk vonatkozott, amelynek alapján az megszerezte az eredeti grafikai művekre vonatkozó vagyoni jogot. Az a törvény ugyanis a megbízás alapján készült művekre is

²¹ A 18. lábjegyzetben hivatkozott német gyakorlat is hangsúlyozza, hogy műfaj- és „branch”, tehát kulturális ipari ágazat szerint, specifikusan kell szemlélni a személyhez fűződő jogok érvényesülését. Funkciótlan művészeti alkotások esetén szélesebb körben gyakorolható az integritáshoz való jog.

lehetővé tette a szerzői jog átruházását (3. §), és képzőművészeti alkotások esetében még azt a rendelkezést is tartalmazta, hogy ha a szerző valamely művét más tulajdonába bocsátja, ezzel a szerzői jog átengedettnek minősül (63. §). Az egyszerűen életszerűtlen feltételezés, hogy a Pénzjegynyomda jogelődje ne szerzett volna szerzői jogokat is, amikor az átadás alapján tulajdonjogot szerzett a grafikák eredeti műpéldányaira.

Ez azt jelenti, hogy az államosítás idején a Pénzjegynyomda közvetett jogelődjének vagyonába tartoztak a szóban forgó grafikákra vonatkozó szerzői vagyoni jogok.²² (E megállapítás szükségtelen, ha a Pénzjegynyomda közvetett jogelődje is állami tulajdonban állt.)

E jogok az államosítással átszálltak a Pénzjegynyomda közvetlen jogelődjére, majd a Pénzjegynyomdára.²³

Az rSzt. 56. § (1) bekezdése alapján annak rendelkezéseit alkalmazni kell hatálybalépésének időpontjában a korábbi jogszabályok szerint szerzői jogi védelem alatt álló művekre is. A törvény nem érinti a hatálybalépése előtt létrejött felhasználási szerződéseket. Az Szt. 107. § (1) bekezdése alapján az 1999. szeptember 1-jét követő felhasználási cselekményekre – ide nem értve a korábbi szerződéseket – az Szt.-t kell alkalmazni. Ebből két megállapítás következik:

- sem az rSzt., sem az Szt. nem érintette a Pénzjegynyomda szerzői jogi jogállását a pengőbankjegyek grafikáira nézve,
- a pénzkibocsátásra az Szt.-t kell alkalmazni.

A fentiek alapján korlátozás nélkül felhasználhatja a Pénzjegynyomda az 1946-os bankjegykép grafikáját pénzkibocsátási célra. Ez a megállapítás csak akkor nem helytálló, ha a Pénzjegynyomda közvetett, 1946-ban létezett jogelődje olyan korlátozott jogátruházási/felhasználási szerződést kötött a szerzőkkel, amely kizárta a százmillió pengős bankjegyben való feltüntetésétől eltérő felhasználást.

Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács elnöke
Dr. Faludi Gábor, a tanács előadó tagja
Sárkány Győző, a tanács szavazó tagja

²² 1948. évi XXV. tv. 6. § (1) bek.

²³ Vö.: BH1997. 476.

AZ SZJT. HATÁLYÁNAK KEZDETE A FILMELŐÁLLÍTÓI SZOMSZÉDOS JOGI TELJESÍTMÉNYEKRE ÉS AZ ILYEN SZOMSZÉDOS JOGOK ÁTRUHÁZHATÓSÁGA*SZJSZT-20/06**A MOKÉP Rt. megkeresése**A MOKÉP Rt. által feltett kérdések*

1. A hatályos Szjt. 82. §-a szerinti szomszédos jogi védelem hatálya mely filmekre nézve lépett hatályba, fennáll-e ez a védelem az 1999. szeptember 1-jét megelőzően forgalomba hozott, illetve elkészített filmalkotásokkal kapcsolatban?
2. Az Szjt. 82. §-a szerinti szomszédos jogok elsődleges alanya mely szervezet vagy személy lehet? Érthető-e ez alatt olyan szervezet is, amely ugyan nem gyártotta a filmet, nem is kezdeményezte, illetve nem szervezte meg a film megvalósítását, ugyancsak nem gondoskodott a filmgyártás anyagi és egyéb feltételeiről (sőt a film készítésének időpontjában nem is létezett, és a film gyártója e szervezetnek cégjogi értelemben nem is jogelődje), de amely szervezet az adott filmre vonatkozó szerzői vagyoni jogokat meghatározott jogátszállási láncolat útján jogátruházással megszerezte?
3. Az 1964. január 1-jével létrejött Magyar Filmgyártó Vállalat (MAFILM) jogelődjei által, illetve a MAFILM által gyártott filmekkel kapcsolatban megilletetik-e a Dialóg Filmstúdió Kft.-t filmelőállítói szomszédos jogok akár alanyi jogon, akár a fentiekben leírt jogátruházások folytán? A filmelőállítói szomszédos jog egyáltalán átruházható-e?
4. Megilletnek-e egy olyan szervezetet filmelőállítói szomszédos jogok a hatályos Szjt. hatálybalépését megelőzően létrejött filmalkotások tekintetében, amely e filmek tekintetében teljes körűen megszerezte ugyan a szerzői vagyoni jogokat, de amely a szóban forgó filmek eredeti előállítójától különböző jogalany, és amely nem cégjogi jogutódja az eredeti filmelőállítónak figyelembe véve azt a körülményt is, hogy a filmek előállítója 1999. szeptember 1. napját megelőzően jogutód nélkül megszűnt.

A kérdésekre adott válaszok

Ad 1. Az 1999. évi LXXVI. számú szerzői jogi törvény (a továbbiakban: Szjt.) az 1999. szeptember 1-jei hatálybalépése előtt első ízben forgalomba hozott, illetve elkészített filmekre is hatályba lépett, feltéve, hogy az Szjt. 84. §-a szerint számított 50 év akkor még nem telt el.

1.1. Az Szjt. szerint a jogilag védett szomszédos jogi teljesítmények, így a filmelőállítói teljesítmények *védelmének idejét* az Szjt. 84. §-a szabályozza abban a tekintetben, hogy

- a védelem milyen időponttól és
- mennyi ideig áll fenn.

„84. § (1) Az e fejezetben szabályozott jogok a következő időtartamokban részesülnek védelemben:

...

d) a filmek az első forgalomba hozatalt követő év első napjától számított ötven évig, illetve a film elkészítését követő év első napjától számított ötven évig, ha ezalatt nem hozták forgalomba a filmet.

...

(3) Ha a film nyilvánossághoz közvetítése megelőzi a forgalomba hozatalt, az (1) bekezdés d) pontjában szabályozott időtartamot az első forgalomba hozatalt követő év helyett az első ízben a nyilvánossághoz történő közvetítést követő évet alapul véve kell számítani.”

Az Szjt. hatálybalépése előtt korábban már védett, de 1999. szeptember 1-jére már a korábban irányadó védelmi idő elteltével a védelemből kikerült szomszédos jogi teljesítményeknek a védelemben való visszakерüléséről az Szjt. 84. § (2) bekezdése szól:

„(2) Az előadóművészeket, a hangfelvételek előállítóit, a rádió- és televízió-szervezeteket, valamint a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz átvivőket az e törvényben meghatározott jogok akkor is megilletik, ha a 84. §-ban – rájuk vonatkozóan – említett év végétől számított húsz év az 1994. évi VII. törvény hatálybalépéséig már eltelt.”

Mindezekről különböző kérdés az, hogy az Szjt. szerinti szomszédos jogi teljesítmény fogalmának megfelelő, de a törvény hatálybalépte előtt létrejött és az előtt soha szerzői jogi szabályok szerint védelemben nem részesült magyar filmelőállítói teljesítményekre vonatkozik-e az Szjt.?

1.2. Az Szjt. nem tartalmaz kifejezett szabályt átmeneti rendelkezései között arról az esetről, hogy szabályai alkalmazhatók-e a hatálybalépése előtt keletkezett – ezért korábban szerzői jogi típusú védelem alatt nem állott – filmelőállítói teljesítményekre.

A 108. § (1) és (2) bekezdéseiből az nyilvánvaló, hogy az Szjt. nem vonatkozik azokra a művekre és teljesítményekre, amelyek védelmi ideje az Szjt. előtt hatályos szabályok szerint már lejárt, kivéve, ha fennállnak az e bekezdésekben leírt feltételek. E szabály értelmezéséhez figyelembe kell venni az európai közösségi jogi szabályokat is. Az Szjt.-vel a filmelőállítói teljesítmények védelme tekintetében is átültetett 92/100/EGK „bérletirányelv” 13.1. cikke első fordulata szerint az irányelvet alkalmazni kell mindazon teljesítményekre, köztük filmekre is, amelyek 1994. július 1-jén a tagállamok szerzői jogi törvényei szerint még védettek. Tekintettel arra, hogy a magyar jogban a filmelőállítói teljesítmények korábban egyáltalán nem álltak szerzői jogi típusú védelem alatt, az Szjt. 108. § (2) bekezdésének a filmek előállítói tekintetében nem is kellett átvennie ezt a szabályt.

A korábban szomszédos jogi védelem alatt soha nem állott filmelőállítói teljesítmények védelméről az említett irányelv 13.1. pont második fordulata rendelkezik, miszerint ezeket is védelem alá kell helyezni, ha megfelelnek a védelem tartalmi feltételeinek. Itt már helye lett volna az Szjt.-be való átültetésnek, ez azonban kifejezetten nem történt meg. (Megjegyzendő,

hogy a külföldi „régí” filmekre van az EU-szabályozásnak megfelelő magyar szabály: az Európai Gazdasági Térségből származó régebbi filmekre akkor is fennállnak az előállítói szomszédos jogok, ha Magyarországon soha nem voltak ilyen módon védettek (I. Sztj. 108/A §).

A szó szerint át nem vett szabályt azonban legkésőbb Magyarország 2004. május 1-jei csatlakozása után mégis alkalmazni kell a magyar filmekre is. Erre vonatkozóan az SZJSZT-29/04. számú szakvéleményét érdemes idézni:

„Az eljáró tanács szakvéleményét csak a hatályos magyar jogszabályokra alapíthatja, így ezek a megjegyzések a kérdésre adott válaszok érdemét alapvetően nem érintik. Ugyanakkor az Európai Bíróság a 14/83. (Von Colson és Kamann v. Land Nordrhein–Westfalen-) ügyben hozott ítélet 26. bekezdésében kimondta: a tagállamoknak az irányelvből származó azon kötelezettsége, hogy elérjék az irányelvben előírt eredményt és minden szükséges intézkedést meghozzanak e kötelezettség teljesítésének biztosítására, kötelező érvényű a tagállamok minden jogértelmezést végző szervére. Ezért az SZJSZT véleményének is figyelembe kell vennie az Infosoc-irányelv rendelkezéseit, és ahol a magyar jogszabály többféle értelmezést is enged, az irányelvi szabálynak leginkább megfelelő értelmezést kell elfogadnia. Az irányadó joganyag EK-jog szerinti értelmezésére vonatkozóan figyelemmel kell lenni az EU Bíróság 106/77 sz. („Simmenthal”-ügyben hozott) ítéletére is, amely szerint, ha a közösségi jogot érintő jogvita nemzeti bíróság elé kerül, annak a nemzeti jog bármely, a közösségi jog rendelkezéseibe ütköző szabályát hivatalból mellőznie kell, anélkül, hogy az ilyen jogszabály alkotmányos eszközzel való hatályon kívül helyezését be kellene várnia.”

Az Sztj. 113. §-ából is kitűnik, hogy az Sztj. az akkor hatályos EU-irányelvekkel való teljes összhang megteremtését célozta.

A korábban forgalomba hozott, illetve rögzített filmek védelmi idejére természetesen az Sztj. 84. §-ának (1) bekezdésében foglaltak vonatkoznak.

Ad 2. A filmelőállítói szomszédos jogok eredeti alanyának, a filmelőállítónak a fogalmát az Sztj. 64. § (3) bekezdése pontosan meghatározza: „az a természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki vagy amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről.” A jogátruházásról l. a következő választ.

Ad 3. A filmelőállítói jogok átruházhatók, így azokat az eredeti filmelőállítótól független személy is megszerezheti. Az indokok:

Az Sztj.-nek a szerzői jog tárgyát és tartalmát – és közelebbről a vagyoni jogokat – leíró általános szabályai közül közvetlenül csak a preambulum és az 1. § (8) bekezdés tekinthető a kapcsolódó és szomszédos jogok általános szabályának. Így a 9. § előírása, hogy a szerzői vagyoni jogok általában elidegeníthetetlenek, csak a szerzői jogokra vonatkozik. Az Sztj. 3. §-a világosan kijelöli azt a kapcsolatot a Ptk.-val, aminek folytán a kapcsolódó (szomszédos) vagyoni jogok (a kizárólagos felhasználási jog vagy a jogdíjhoz való jog) a polgári

jog általános szabályai szerint szabadon elidegeníthetők, átruházhatóak. Ott, ahol ennek mégis akadálya van, az Szjt. kifejezett szabállyal állít korlátot [például az előadóművészek bizonyos díjigényei esetében a 77. § (3) bekezdésében]. A filmelőállítók szomszédos jogai tekintetében nincs ilyen kifejezett tilalom.

Ad 4. Igen, olyan szervezet is megszerezhet filmelőállítói jogokat, amely nem általános jogutódja a film eredeti előállítójának, nevezetesen nem nevesített atipikus (elemeit tekintve a szerzői jogi felhasználási szerződéshez közel álló) polgári jogi szerződéssel.

Abban a kérdésben, hogy az utóbb, visszamenőleges hatállyal keletkező szomszédos jogok valóban átszálltak-e az 1999-et megelőzően kötött szerződésekre, ezeknek a szerződéseknek a konkrét tartalmát kell megvizsgálni.

Dr. Tomori Pál, a tanács elnöke
Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács előadó tagja
Dr. Kiss Zoltán, a tanács szavazó tagja

AZ SZJT. 74. § (2) BEKEZDÉSÉNEK ÉRTELMEZÉSE

A Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Irodájának megkeresése

SZJSZT-27/06

A megbízó beadványa és az abban feltett kérdések

A Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Iroda (EJI) képviseletében – az Szjt. 101. § (3) bekezdése, valamint a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet (SZJSZTr.) 1. § (1) bekezdése alapján – az alábbi megkereséssel fordulok a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testülethez.

A megkeresés indoka

A megkeresés indoka, hogy az előadóművészek közreműködésével készült televízióműsorok ismételt sugárzásának díjazásával kapcsolatban ellentétes értelmezés alakult ki az EJI, illetve egyes televíziós műsorszolgáltatók között az Szjt. 74. § (2) bekezdésének első fordulátát illetően. Ez a következőképpen rendelkezik:

„Az előadás sugárzás vagy a nyilvánossághoz történő átvitel céljára készült rögzítésének [26. § (6) bek.] díjazására ... a 27. § (3) bekezdésének rendelkezéseit az előadóművészek és közös jogkezelő szervezetük (85–93. §) esetében is megfelelően alkalmazni kell.”

a) Az EJI álláspontja szerint a 74. § (2) bekezdésének első fordulata egy sajátos díjmegállapítási módozatról rendelkezik kifejezetten azokra az esetekre vonatkozóan, amikor az előadást sugárzás vagy a nyilvánossághoz történő más átvitel céljára rögzítették. E díjmegállapítási módozat érvényesülése szempontjából tehát nem annak van jelentősége, hogy az előadást hogyan rögzítették (hang- és/vagy képfelvételre), hanem annak, hogy milyen célból.

Ha a sugárzás mint rögzítési cél fennáll – márpedig televízióműsorok esetében ez kétségtelenül így van – akkor e díjmegállapítási módozatnak érvényesülést kell engedni. Ennek nem akadálya a filmbe foglalt előadásokra [73. § (3) bekezdése] vonatkozó rendelkezés sem. A 74. § (2) bekezdésének első fordulata ugyanis – nézetünk szerint – nem a 73. § (1) bekezdése szerinti vagyoni jogot megállapító szabály, hanem a rögzítés ellenértékének díjmegállapítási módozatáról szóló rendelkezés azokra az esetekre, amikor az előadás rögzítése, ideértve az „audiovizuális” rögzítést is, kifejezetten sugárzás céljára történt.

A díjmegállapítás – a 26. § (6) és a 27. § (3) bekezdésére történő hivatkozásból következően – úgy történik, hogy ismételt sugárzást is lehetővé tevő rögzítés esetén a felvétel minden egyes felhasználásáért járó díjazást az előadóművészek közös jogkezelő szervezete érvényesíti. A 74. § (2), a 26. § (6) és a 27. § (3) bekezdés ilyen együttes alkalmazásának kötelezettsége a törvény végrehajtásának alapvető feltétele. Ezek a rendelkezések ugyanis együttesen írják elő azt a sajátos díjérvényesítési módot, amely során az előadás sugárzás vagy nyilvánossághoz történő átvitel céljára készült rögzítésére az előadóművész egyedileg ad engedélyt, hozzájárulásának, illetve a felhasználás jogszerűségének azonban feltétele, hogy az ismételt sugárzás díjazására vonatkozóan megállapodás szülessen a közös jogkezelő szervezet és a felhasználó között.

Véleményünk szerint az EJI álláspontját támasztják alá az alábbi tények:

i) Az egyes iparjogvédelmi és a szerzői jogi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. törvény pontosította a Szt. 74. § (2) bekezdésének szövegét annak érdekében, hogy annak első fordulata ne csak implicit visszautalást, hanem kifejezett hivatkozást tartalmazzon a 26. § (6) bekezdésének megfelelő alkalmazására. Az előterjesztő igazságügyi miniszter a módosításhoz fűzött indokolásában a 74. § (2) bekezdésének első fordulatában foglalt rendelkezés tartalmát minden tekintetben az EJI jelen megkeresésben ismertetett álláspontjával egyezően értelmezte.

ii) A nemzeti kulturális örökség minisztere a szerzői és a szomszédos jogok közös kezelését végző egyesületek nyilvántartásának szabályairól szóló 16/1999. (XI. 18.) NKÖM rendelet alapján az EJI-t az előadás sugárzás vagy a nyilvánossághoz történő közvetítés céljára készült rögzítésére tekintettel fennálló díjazás iránti igény [Szt. 74. § (2) bekezdése] közös kezelésére vonatkozóan is nyilvántartásba vette (NKÖM-közlemény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény szerint nyilvántartásba vett közös jogkezelő egyesületekről; IV. fejezet 5.10. pont; közzétéve a Magyar Közlöny 2000. évi 10. számában).

iii) A ii) pont szerinti nyilvántartásba vétel, valamint az Szjt. 90. § (1) bekezdése alapján az EJI a 2001. évtől kezdődően minden évben megállapította az Szjt. 74. § (2) bekezdésének első fordulata szerinti felhasználás jogdíját és egyéb feltételeit: „A Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Irodájának (MSZSZ-EJI) jogdíjközlője az előadás sugárzás vagy a nyilvánosságához történő átvitel céljára készült rögzítésének díjáról és a felhasználás egyéb feltételeiről”.

A miniszter a jogdíjközlőment az Szjt. 90. § (2) bekezdése alapján minden évben jóváhagyta. A Magyar Szabadalmi Hivatal elnöke – az Szjt. 90. § (2) bekezdése szerinti véleményezési jogával élve – szintén úgy ítélte meg, hogy a jogdíjközlőment minden tekintetben összhangban áll a vonatkozó jogszabályi előírásokkal.

b) A műsorszolgáltatók álláspontja a fentiekkel szemben az, hogy mivel a sugárzás céljára rögzített televízióműsort a 73. § (3) bekezdésének hatálya alá tartozó, filmbe foglalt előadásnak kell tekinteni, az előadóművészt – a rögzítést követően – további díjazás már nem illetheti meg. Nem lehet tehát jogosult a 74. § (2) bekezdése alapján a rögzített televízióműsor ismételt sugárzása utáni díjazásra sem.

A Szerzői Jogi Szakértő Testületnek feltett kérdések

1. Kérjük a Tisztelt Szakértő Testületet, adjon szakvéleményt, hogyan kell az Szjt. 74. § (2) bekezdésének első fordulatában foglalt rendelkezés tartalmát értelmezni a sugárzás céljára rögzített televízióműsorok esetében?

Az Szjt. 74. § (2) bekezdésében foglaltaknak tartalmilag megfelelő rendelkezést első ízben még az 1969. évi III. törvénynek az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény 18. §-ával megállapított új, 50. § (2) bekezdése tette a hazai szerzői jogi szabályozás részévé. Kérjük ezért a Tisztelt Szakértő Testületet, hogy az 1. számú kérdésre adott válaszát a szerzői jogi szabályozás 1994. július 1-jétől kezdődő időszakának egészét vizsgálva szíveskedjék megadni.

A Magyar Televízió megküldte számunkra a Szakértő Testületnek a Televíziós Műsorszolgáltatók Szövetségének megkeresésére kialakított, 06/01. számú szakvéleményét. Kérjük a Tisztelt Szakértő Testületet, hogy amennyiben az 1. számú kérdésre adott válasz szempontjából a 06/01. számú szakvélemény megállapításai jelentőséggel bírnak, akkor a két szakvélemény viszonyára, összefüggéseire is szíveskedjék rámutatni.

2. Kérjük a Tisztelt Szakértő Testületet, hogy adjon szakvéleményt arról, hogy a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Irodájának (MSZSZ-EJI) az előadás sugárzás vagy a nyilvánosságához történő átvitel céljára készült rögzítésének díjáról és a felhasználás egyéb feltételeiről szóló 2006. évi jogdíjközlője megfelel-e a hatályos szerzői jogi szabályoknak?

Az eljáró tanács szakértő véleménye

1. számú kérdés: „Kérjük a Tisztel Szakértő Testületet, adjon szakvéleményt, hogyan kell az Szjt. 74. § (2) bekezdésének első fordulatában foglalt rendelkezés tartalmát értelmezni a sugárzás céljára rögzített televízióműsorok esetében?”

1.1. A megbízó leveléből kitűnik, mit ért az Szjt. 74. §-a (2) bekezdésének első fordulatában foglalt rendelkezésen. Ezt az első fordulatot így idézi a levélben: *„Az előadás sugárzás vagy a nyilvánosságához történő átvitel céljára készült rögzítésének [26. § (6) bek.] díjazására ... a 27. § (3) bekezdésének rendelkezéseit az előadóművészek és közös jogkezelő szervezetük (85–93. §) esetében is megfelelően alkalmazni kell.”*

1.2. Mindenekelőtt a 74. § és az azzal szoros kapcsolatban levő 73. § összefüggésében szükséges megvizsgálni a (2) bekezdés e fordulatának jelentését, majd pedig az Szjt. hivatkozott két rendelkezését indokolt idézni és elemezni annak megállapítása végett, hogy ezekkel együtt mit jelent a 74. § (2) bekezdésének a szövege.

1.3. A 74. § két bekezdésből áll. Az (1) bekezdés így rendelkezik: *„Az előadóművészt a 73. § (1) bekezdésében említett felhasználásokért – ha e törvény másként nem rendelkezik – díjazás illeti meg.”* A 73. § (1) bekezdésének (a) pontja – a bekezdés bevezető soraival összeolvasva – így szól: *„Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, az előadóművész hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy... rögzítetlen előadását rögzítsék.”* A bekezdés (b) pontja, bár az előadás sugárzásáról vagy más módon a nyilvánosságához közvetítéséről rendelkezik, irreleváns a 74. § (2) bekezdése szempontjából, mivel *rögzítetlen* előadásokra vonatkozik.

E rendelkezések összevetéséből első megközelítésben úgy látszhat, hogy a 74. §-on belül a (2) bekezdés egyszerűen azt határozza meg részletesebben, hogy miként kell alkalmazni a díjazáshoz való jogról szóló (1) bekezdést az előadások sugárzás vagy a nyilvánosságához történő átvitel céljára történő rögzítése esetén. Azonban, mint ahogyan az a további releváns rendelkezések lenti elemzéséből kitűnik, nem ez a helyzet.

1.4. A 74. § (2) bekezdése zárójelben utal a 26. § (6) bekezdésére annak a díjigénynek az azonosítása végett, amiről szó van, s aminek érvényesítésére a 27. § (3) bekezdésének alkalmazását írja elő. A 26. § (6) bekezdése így szól: *„Az ismételt sugárzást lehetővé tevő rögzítéshez a szerző külön engedélye szükséges. A felvétel minden egyes felhasználásáért díjazás jár.”* Ez a bekezdés egyike a szerzői mű nyilvánosságához való közvetítésének jogáról szóló 26. § nyolc bekezdésének. Ezek közül a 74. § (2) bekezdésében foglalt hivatkozás és a megbízó által feltett kérdés szempontjából elsősorban az (1) és (7) bekezdésnek van még jelentősége. Az (1) bekezdés így szól: *„A szerző kizárólagos joga, hogy a művét sugárzással a nyilvánosságához közvetítse, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Sugárzás a mű érzelhetővé tétele távollévők számára, hangoknak, képeknek és hangoknak vagy technikai megjelenítésüknek vezeték vagy más hasonló eszközök nélkül megvalósuló átvitelével.”* A (7) bekezdés pedig úgy rendelkezik, hogy *„saját műsornak a nyilvánosságához vezeték útján vagy bármilyen más hasonló eszközökkel vagy módon történő közvetítésére a sugárzásra vonatkozó rendelkezéseket*

megfelelően alkalmazni kell”. A (2), (3), (4) és (5) bekezdés a sugárzás fogalmát tisztázza a műhold útján történő, illetve kódolt sugárzás esetében, a (8) bekezdés pedig a nyilvánosság-hoz közvetítésnek a sugárzáson kívüli eseteiről szól.

A 27. § (3) bekezdése, amit alkalmazni kell a 74. § (2) bekezdésében foglalt díjgényre is, a következőképpen rendelkezik: *„Az írók, a zeneszerzők és a szövegírók képviselőiben – a zenedrámai művek vagy jeleneteik, illetve keresztmetszeteik kivételével – a már nyilvánosságra hozott nem színpadi zeneművek és zeneszövegek, valamint az ilyen színpadi zeneművekből vett részletek tekintetében a 26. §-ban szabályozott egyéb – az (1) és (2) bekezdésben nem említett – felhasználások engedélyezésére és ennek fejében fizetendő díjak mértékére vonatkozóan az irodalmi és zenei művekkel kapcsolatos szerzői jogok közös kezelését végző szervezet köt szerződést a felhasználóval, kivéve, ha a szerző a 91. § (2) bekezdésében szabályozott nyilatkozatot tett.”*

A 26. § (1) és (2) bekezdése, amire a 27. § (3) bekezdése utal – a (7) bekezdés szerinti kiterjesztett alkalmazási körrel – a szerzők sugárzási jogáról szól. Erre a jogra, a 27. § (1) bekezdése – egyes műkategóriák tekintetében, a (2) bekezdésben foglalt, a műholdas sugárzásra vonatkozó egyes kivételekkel – kötelező hatályú közös jogkezelést ír elő. A 27. § (3) bekezdése viszont a nyilvánossághoz közvetítésnek a 26. §-ban említett egyéb eseteire vonatkozik, amelyekre nem kötelező, hanem „kiterjesztett” hatályú közös jogkezelést rendel. Ez utóbbi abban tér el a kötelező hatályú közös jogkezeléstől, hogy elvileg a jogosultak a 91. § (2) bekezdésében szabályozott nyilatkozattal – bár erre a gyakorlatban aligha kerül sor – kiléphetnek a közös jogkezelés rendszeréből.

1.5. Fontosnak látja az eljáró tanács rámutatni arra, hogy amikor a 74. § (2) bekezdése az előadás sugárzás vagy a nyilvánossághoz történő átvitel céljára készült rögzítésének *díjazására* alkalmazni rendeli a 27. § (3) bekezdésének a rendelkezését (az adott összefüggésben nyilván „értelemszerűen”, „*mutatis mutandis*” módon), és zárójelben utal a 26. § (6) bekezdésére, az nem azt jelenti, hogy a 26. § (6) bekezdésének egészét kellene vagy lehetne alkalmazni ilyen módon. Az utalás csupán a díjazásra vonatkozik.

A különbség a következőkben áll:

A szerzőknek a 26. § (1) bekezdése alapján kizárólagos joguk van arra, hogy műveiket a nyilvánossághoz közvetítsék, és hogy erre másnak engedélyt adjanak. Ez a jog kiterjed a rögzített művekre, és így – ellenkező rendelkezés hiányában – a sugárzás, illetve ismételt sugárzás céljára rögzített művekre is. Amikor a § (6) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az ismételt sugárzást lehetővé tevő rögzítéshez a szerző engedélye szükséges, és hogy a felvétel minden egyes felhasználásáért – vagyis minden egyes újabb sugárzásáért – díjazás jár, ez tartalmilag a szerzőknek erre a kizárólagos jogára épül. Bár a újrásugárzást lehetővé tevő rögzítés engedélyezéséről szól a bekezdés első mondata, a minden egyes felhasználásért járó díj már a rögzített mű minden egyes sugárzásáért járó díjat jelenti.

Az előadóművészek esetében eltérő a jogi helyzet. Mint ahogyan arra a fentiekben rámutatott az eljáró tanács, a 73. § (1) bekezdésében felsorolt kizárólagos jogok között csak

a rögzítetlen előadás sugárzásához vagy más módon a nyilvánossághoz közvetítéséhez való hozzájárulás joga szerepel (ami gyakorlatilag kizárólagos jogot jelent). A rögzített előadásokra vonatkozóan nincs ilyen jog.

1.6. Ebből két dolog következik. Az egyik az, hogy a rögzítést végző rádió- vagy televízió-szervezeteknek, az előadás rögzítéséhez való hozzájárulás esetén, nincs szükségük az előadóművészek engedélyére (csak fizetniük kell minden egyes újabb felhasználásért). A másik pedig az, hogy a 73. § (3) bekezdésének hatálya nem terjed ki az előadóművészeknek a 74. § (2) bekezdéséből következő díjigényére. Ez azért van nyilvánvalóan így, mert a 73. § (3) bekezdése csupán a 73. § (1) bekezdésében felsorolt jogok átruházásáról szól, e jogok között pedig semmilyen formában – sem kizárólagos jog, sem díjigény formájában – nem szerepel a rögzített előadások sugárzásának a joga.

Az előadóművészeknek a 74. § (2) bekezdése alapján – a díjigény tekintetében (s csak annak tekintetében) a 26. § (6) bekezdésére való hivatkozásra tekintettel – fennálló díjigénye külön önálló jog. Gyakorlására a 27. § (3) bekezdésének megfelelő „kiterjesztett hatályú” közös jogkezelést ír elő a törvény.

1.7. Ebből már önként adódik a megbízó 1. számú kérdésére adandó válasz: Az nyilván nem vitatható, hogy az előadások olyan műsorokban való rögzítése esetén, amelyek egyéni, eredeti jelleg hiányában nem minősülnek filmalkotásoknak, az Sztj. 73. §-ának (3) bekezdésében foglalt rendelkezés nem alkalmazható. Alaptalan azonban az az álláspont is, hogy abban az esetben, amikor a sugárzás céljára történő rögzítést a 73. § (3) bekezdésének hatálya alá tartozó filmalkotásnak lehet tekinteni, az előadóművészeket nem illeti meg a 74. § (2) bekezdése szerinti díjigény.

1.8. Az előző bekezdésben említett alaptalan álláspont lényege a következőképpen foglалható össze: A 73. § (3) bekezdésének azt a rendelkezését, hogy előadásuk rögzítésének az engedélyezésével az előadóművészek „*az (1) bekezdésben említett vagyoni jogokat*” átruházzák, úgy kell érteni, hogy az előadóművészek nemcsak az (1) bekezdésben említett vagyoni jogokat, de az (1) bekezdésben nem említett vagyoni jogokat is átruházzák. Aligha szükséges bizonygatni, hogy egy ilyen fajta álláspont mennyire megalapozatlan és abszurd.

Az Sztj. szövegének elemzése alapján egyfajta érv képzeltető el esetleg azok részéről, akik mégis ezt az alaptalan álláspontot kívánják képviselni. Ez az érv a jogértelmezésben általánosan elfogadott *a contrario* elvre épülhetne. Arra mutathatnának rá, hogy a 73. § (3) bekezdésének második mondata csak két [a 20. § szerint a magáncélú másolásra tekintettel járó és a 28. § szerint a (lényegében) kábeltelevíziós továbbközvetítésért járó] díjigény esetében mondja ki, hogy a rögzítéshez való hozzájáruláshoz kapcsolódó jogátruházási vélelem nem terjed ki azokra. Továbbá arra, hogy a bekezdés harmadik mondata emellett egyedül csak a 23. § (6) bekezdésének az előadóművészekre való megfelelő alkalmazását írja elő, ami a szerzők esetében a bérleti jog átruházása esetén fennmaradó, elidegeníthetetlen és csak kötelező közös jogkezelés útján gyakorolható díjigénnyről rendelkezik.

A 73. § (3) bekezdésének második és harmadik mondatában említett három díjigénynek nem egyforma a viszonya az (1) bekezdésben felsorolt kizárólagos jogokhoz, amelyekre a (3) bekezdés első mondata szerinti jogátruházási vélelem vonatkozik. A magánmásolásért (a 20. § alapján) járó díjigény az (1) bekezdés (c) pontja szerinti kizárólagos többszörözési joghoz kapcsolódik, és ezért az érvényesüléséhez szükség van a vélelem hatálya alóli kizárásra. A bérleti jog átruházása után [a 23. § (6) bekezdése szerint] fennmaradó díjigény az (1) bekezdés (d) pontjában említett terjesztési jogra épül, de nem annak korlátozását jelenti: a bérleti jog tekintetében érvényesül a jogátruházás véelme, de az előadóművészeknek mégis díjigényük marad. Míg az eddig említett két díjigény az (1) bekezdésben említett valamelyik kizárólagos joghoz kapcsolódik, ez nem mondható el a harmadik, a kábeltelevíziós továbbközvetítésért (s a 28. § alapján) járó díjigényről. Egyrészt a *rögzített* előadások sugárzásának vagy bármilyen módon a nyilvánossághoz közvetítésének joga semmilyen összefüggésben nem szerepel az (1) bekezdésben, másrészt, bár az (1) bekezdés (b) pontja rendelkezik a *rögzítetlen* előadások sugárzásának vagy más módon a nyilvánossághoz közvetítésének jogáról, ez a jog nem terjed ki a sugárzott előadás (kábeltevé útján vagy más úton való) továbbközvetítésére.

A fenti 1.7. pont szerint alaptalannak talált álláspont védelmezői az utóbbi körülményre tekintettel hivatkozhatnának esetleg az *a contrario* elvre. Rámutathatnának, hogy ezek szerint a 73. § (3) bekezdésében a jogalkotó felsorolta mindazokat a díjigényeket, amelyekre a jogátruházás véelme nem terjed ki, függetlenül attól, hogy a díjigény a § (1) bekezdésében említett valamely joghoz kapcsolódik-e vagy sem. Ezek között nem szerepel a 74. § (2) bekezdésében említett díjigény, ezért az *a contrario* elv alapján – az ilyen érvelés szerint – arra kiterjedne a jogátruházás véelme.

Ez a fajta érvelés azonban téves lenne. Változatlanul áll az, hogy azokra a jogokra, amelyek *nem* „az (1) bekezdésben említett vagyoni jogok”, nem terjed ki a 73. § (3) bekezdése szerinti vélelem. Az ellenkező állítása a jogértelmezés és a logika legalapvetőbb elveibe ütközne, és elfogadásához a félreérthetetlen szavak jelentésének figyelmen kívül hagyására és az azzal 100%-osan szemben álló jelentés elfogadására lenne szükség. Ezzel nyilvánvalóan nem lehet komolyan foglalkozni.

Erre figyelemmel a kábeltelevíziós díjigény említésének esetében nincs másról szó, mint egyszerű redundanciáról, ami gyakori eleme a jogi szabályozásnak. Tehát arról, hogy valami már következik az adott szabályozásból, de egy újabb rendelkezés újra kimondja, megerősíti azt. Abból, hogy a 73. § (1) bekezdésében említett vagyoni jogok között nem szerepel a kábeltelevíziós továbbközvetítés joga, következik, hogy a (3) bekezdés első mondatában foglalt rendelkezés nem érinti ezt a jogot. Az, hogy a (3) bekezdés második mondata ezt külön is kimondja, egyszerű redundancia.

1.9. Így az eljáró tanács úgy találja, hogy a 74. § (2) bekezdése első fordulatának, az abban hivatkozott 26. § (6) bekezdésének, az Sztj. fent említett egyéb kapcsolódó rendelkezéseinek és azok összefüggéseinek elemzése és értelmezése alapján a fenti 1.7. pontban tett megállapítása tekintetében semmilyen megalapozott ellenérv nem hozható fel.

1.10. Ha pedig az eljáró tanács az Sztj. szövegén és az azon belüli összefüggéseken kívül figyelembe veszi a 74. § (2) bekezdésének hatályos szövegét megállapító törvény miniszteri indokolását is, az említett megállapítás további egyértelmű megerősítést kap. Mint ahogyan arra a megbízó beadványában rámutat, a 2003. évi CII. törvény pontosította a 74. § (2) bekezdésének a szövegét, kiegészítve azt a 26. § (6) bekezdésére való utalással, és a törvény miniszteri indokolása a bekezdés első fordulatának tartalmát a megbízó álláspontjával egyezően értelmezte. Ez valóban így van. Az indokolás idevágó része ugyanis így szól:

„A javaslat pontosítja az Sztj. 74. §-ának (2) bekezdésében foglalt hivatkozásokat. Erre részben a 27. § módosítása miatt, részben pedig azért van szükség, hogy még egyértelműbb legyen: a bekezdés első fordulata szerinti rögzítés díjazására a 26. § (6) bekezdésében foglaltakat kell megfelelően alkalmazni. Ez utóbbi – még az 1994. évi VII. törvénnyel beiktatott – különös díjértékesítési módzat tartalmát a javaslat nem módosítja, hiszen a visszautalás eddig is magában foglalta a 26. §-ban foglaltak értelemszerű alkalmazását. *Szükséges azonban annak nyomatékosítása, különösen a sugárzás vagy a nyilvánossághoz történő átvitel céljából rögzített audiovizuális előadások [73. § (3) bek.] felhasználása tekintetében, hogy az előadás ismételt sugárzást is lehetővé tevő rögzítésének minden egyes felhasználásáért díjazás jár, amelyet a közös jogkezelő szervezet érvényesíthet.* Más megközelítésben: az előadás sugárzás vagy nyilvánossághoz történő átvitel céljára készült rögzítésére az előadóművész egyedileg ad engedélyt. Az előadóművész hozzájárulásának, illetve a felhasználás jogszerűségének azonban feltétele az, hogy megállapodás szülessen a díjazásra vonatkozóan a közös jogkezelő szervezet és a felhasználó között.” (Kiemelés az eljáró tanácstól.)

Az indokolásnak az előző bekezdésben kiemelt része minden kételyt kizáróan megerősíti a törvény hatályos szövegében is egyértelműen megjelenő jogalkotói szándékot. Nevezetesen azt, hogy a sugárzás vagy nyilvánossághoz történő átvitel céljából rögzített előadások esetében – s a 73. § (3) bekezdésére való zárójeles utalás nyilvánvalóvá teszi, hogy ez áll a filmalkotásoknak tekinthető ilyen rögzítésekre is – teljes egészében, minden korlátozás nélkül fennáll a 74. § (2) bekezdése szerinti díjigény, s nem vonatkozik rá a 73. § (3) bekezdésének első mondata szerinti jogátruházási vélelem.

1.11. Összefoglalva: Az Sztj. 74. §-ának (2) bekezdése szerinti díjigényre nem terjed ki az Sztj. 73. § (1) bekezdése első mondatában foglalt vélelem hatálya. A díjigény akkor is fennmarad, ha az előadóművész (i) hozzájárul előadásának filmalkotásban való rögzítéséhez; és (ii) nem köti ki külön, hogy ez a jogdíjigény a rögzítéshez való hozzájárulással nem száll át a rögzítést végzőre vagy másra. A jogdíjigénynak az előadóművészek és jogutódjaik képviseletében való érvényesítésére – az Sztj. 27. §-ának (3) bekezdése szerinti kiterjesztett hatályú közös jogkezelés keretében – az illetékes miniszter által az irányadó jogszabályoknak megfelelően nyilvántartásba vett közös jogkezelő szervezet jogosult. Ez a közös jogkezelő szervezet a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Iroda (MSZSZ-EJI), vagyis a megbízó.

2. számú kérdés: „Kérjük a Tisztelt Szakértő Testületet, hogy adjon szakvéleményt arról, hogy a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Irodájának (MSZSZ-EJI) az előadás sugárzás vagy a nyilvánossághoz történő átvitel céljára készült rögzítésének díjáról és a felhasználás egyéb feltételeiről szóló 2006. évi jogdíjközlönye megfelel-e a hatályos szerzői jogi szabályoknak?”

2.1. A fent idézett eredeti beadvány benyújtása után, a megbízó a következő újabb beadvánnyal fordult a testülethez:

„A Tisztelt Szakértő Testülethez 2006. július 19. napján benyújtott megkeresésünk 2. számú kérdésében arra kértük a Szakértő Testületet, hogy adjon szakvéleményt arról, hogy a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Irodájának (MSZSZ-EJI) az előadás sugárzás vagy a nyilvánossághoz történő átvitel céljára készült rögzítésének díjáról és a felhasználás egyéb feltételeiről szóló 2006. évi jogdíjközlönye megfelel-e a hatályos szerzői jogi szabályoknak?”

Utóbb észleltük, hogy e 2. számú kérdés megválaszolásakor a Tisztelt Szakértő Testület szakvéleménye – az Sztj. anyagi jogi rendelkezéseinek vizsgálata mellett – kiterjedhet a jogdíjközlöny jóváhagyásával kapcsolatos Sztj.-beli eljárási szabályoknak való megfelelésre is.

Erre figyelemmel csatoltan benyújtjuk a megkeresésben hivatkozott jogdíjközlöny jóváhagyási eljárása során keletkezett iratokat, és kérjük a Tisztelt Szakértő Testületet, hogy a 2. számú kérdés megválaszolásakor – az általa indokoltnak tartott körben és részletességgel – szakvéleményét szíveskedjék a jogdíjközlöny jóváhagyásával kapcsolatos Sztj.-beli eljárási szabályoknak való megfelelésre is kiterjeszteni.”

Az újabb beadványhoz csatolva voltak a benne jelzett iratok, amelyekre az eljáró tanács az alábbiakban utal.

2.2. Az eljáró tanács először azt vizsgálta, hogy a fent említett jogdíjközlöny megfelel-e az Sztj.-ben megállapított eljárási szabályoknak.

A 90. § (1) szerint a jogdíjakat és egyéb feltételeket az a közös jogkezelő szervezet állapítja meg, amely az adott jog kezelésére jogosult. Ez a szervezet a 74. § (2) bekezdésében említett jog esetében a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Irodája (MSZSZ-EJI), vagyis a megbízó.

Annak, hogy egy adott jogdíjközlöny megfeleljen a törvényi követelményeknek, részben eljárási, részben tartalmi feltételei vannak.

2.3. Az eljárási feltételekről a 90. § (2) és (3) bekezdése szól a következőképpen:

„(2) A jogdíjak és egyéb feltételek megállapításához a miniszter jóváhagyása szükséges. A miniszter a jóváhagyás előtt véleményt kér a jelentős felhasználóktól és a felhasználók érdekvédelmi szervezeteitől, valamint ezt követően a Magyar Szabadalmi Hivatal elnökétől és a 26. § (8) bekezdésének második mondatában szabályozott felhasználás tekintetében az informatikai és hírközlési minisztertől. Felhasználónak, illetve felhasználói érdekvédelmi szervezeteknek minősülnek a 21. §-ban meghatározott díj vonatkozásában a fizetésre kötelezettek és azok érdekvédelmi szervezetei. A jóváhagyás a jogdíjak és egyéb feltételek alkalmazásá-

nak és a Magyar Közlönyben való nyilvánosságra hozatalának feltétele; nem zárja ki, illetve nem érinti azonban az egyéb jogszabályok érvényesülését a jogdíjak és az egyéb feltételek tekintetében.

(3) A jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit tartalmazó díjszabást a jogkezelő egyesület a jóváhagyást követően a Magyar Közlönyben saját nevében nyilvánosságra hozza. Ennek megtörténteig az előző időszakra megállapított és jóváhagyott, a Magyar Közlönyben korábban nyilvánosságra hozott díjszabást kell alkalmazni akkor is, ha az az időtartam, amelyre ez utóbbi díjszabást megállapították, időközben lejárt.”

Az eljáró tanács a megbízó által benyújtott iratok alapján megállapította, hogy a kérdéses jogdíjközleményt az illetékes miniszter, vagyis a nemzeti kulturális örökség minisztere – a 90. § (2) bekezdésének első mondatának megfelelően – 2006. január 25-én jóváhagyta, és annak a § (3) bekezdésében előírt közzététele a Magyar Közlöny 2006. február 3-i (a 2006. évi 6.) számában megtörtént. Ezzel az alapvető eljárási feltételek teljesültek.

2.4. Ahhoz, hogy a jóváhagyás minden eljárási feltételét teljesültnak lehessen tekinteni, a 90. §-ban előírtaknak megfelelően a miniszternek a jóváhagyás előtt véleményt kellett kérnie a jelentős felhasználóktól és a felhasználók érdek-képviselői szervezeteitől, valamint ezt követően a Magyar Szabadalmi Hivatal elnökétől [miután nem a 26. § (8) bekezdésének második mondatában szabályozott felhasználásról volt szó, az informatikai és hírközlési minisztertől a vizsgált esetben nem].

Az eljáró tanácsához eljuttatott iratokból kitűnik, hogy nemcsak a televíziós társaságoknak volt módjukban véleményt nyilvánítani, de a Televíziós Műsorszolgáltatók Szervezetének (TMSZ) is, amelynek tagsága – mint ahogyan arra a szövetség elnöke az ebben a tárgyban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához intézett, 2005. december 12-én kelt beadványában rámutatott – a három legnagyobb televíziós műsorszolgáltató mellett több kisebb televíziós csatornára is kiterjed.

A TMSZ, valamint egyes televíziós társaságok külön is kifogásokat emeltek a jogdíjtáblázat ellen. Ezeket azonban – mint ahogyan arra a minisztérium Igazgatási Főosztálya vezetőjének a TMSZ beadványára adott 2006. január 10-i válaszlevele rámutatott – csak a 90. § (2) bekezdése szerinti *véleményezési* jog, s nem pedig valamilyen *egyetértési* jog alapján adhatták elő. Az így kifejezett véleményeket a miniszter mérlegelés tárgyává teheti, de nem köteles azokat elfogadni (különben is csak két lehetőség közül választhat: vagy jóváhagyja a jogdíjközleményt vagy nem, amely utóbbi esetben addig, amíg az esetleges további egyeztetés eredménnyel nem jár, az előző időszakra megállapított jogdíjak és feltételek alkalmazandók). Az említett minisztériumi válaszevel azonban részletesen meg is indokolta, miért nem volt ok a jogdíjközlemény megtagadására. (Azzal, hogy nincs ok a jóváhagyás megtagadására, a Magyar Szabadalmi Hivatal elnöke is egyetértett.)

2.5. Megállapítható tehát, hogy az MSZSZ-EJI által a 74. § (2) bekezdésében foglalt jogdíjigényre vonatkozóan 2006-ra megállapított jogdíjközlemény jóváhagyása és közzététele megfelelt az Szjt.-ben foglalt előírásoknak.

2.6. Ami a tartalmi feltételeket illeti, a 90. § (1) bekezdése azt írja elő, hogy a díjtételek és egyéb feltételek nem tartalmazhatnak a felhasználók közötti indokolatlan megkülönböztetést, s a § (4) bekezdése is úgy rendelkezik, hogy a díjszabást a felhasználókkal szembeni indokolatlan megkülönböztetés nélkül kell alkalmazni.

Az eljáró tanács áttekintette a vitatott jogdíjközleményt, és megállapította, hogy az egységesen határozza meg valamennyi érintett felhasználóra nézve a díjtételeket és egyéb feltételeket. Nem tartalmaz a felhasználók között különbségtételt.

2.7. Összefoglalva: az eljáró tanács véleménye szerint a jogdíjközlemény kialakítása és annak jóváhagyása megfelelt az Sztj. irányadó szabályainak.

Dr. Szilágyi István, a tanács elnöke

Id. dr. Ficsor Mihály, a tanács előadó tagja

Dr. Debreczeni Ferenc, a tanács szavazó tagja

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

David Ross (szerk.): Mozdonyok és vonatok enciklopédiája. Több mint 900 gőz-, dízel- és villamos mozdony részletes ismertetése 1825-től napjainkig. Alexandra Kiadó, 2006; ISBN 963-369-580-5

Alapvető referenciaforrásunkból, a Britannica Hungaricából idézve (itt az új, frissített kiadása!); az első működő mozdony 1803-ban készült el, de a korabeli vassínekhez túl nehéznek bizonyult. Az első, a gyakorlatban is bevált mozdonyt 1812-ben építették. Két függőleges dugattyúja két tengelyt hajtott; a tengelyek fogaskerekéhez kapcsolódtak, azok pedig fogassínbe kapaszkodtak. George Stephenson angol mérnök 1829-re készült el „Rocket” mozdonyával; ez lett a modern gőzmozdony prototípusa. Az egyetlen pár hajtókerékkel működő „Rocket”-ből hamarosan kifejlődtek a négy pár hajtott kerékkel közlekedő mozdonyok. Az USA-ban még 1865 után is a négy meghajtott és négy futókerékes „American Standard” volt az uralkodó típus. A XX. században hatalmas gőzmozdonyokat gyártottak. Ezek a bonyolult gépek 120 km/h sebességgel húztak 200 vagonból álló tehervonatokat is. A meghajtókerek 2 m átmérőjűek lettek, a legnagyobb mozdonyokra 16 kereket szereltek. A meghajtókerek mögötti kisebb futókerek hatalmas tűzszekrényeket hordoztak, és azokban óriási, fekvő elrendezésű kazánokban forrt a víz. A kisebb mozdonyokra – főleg Európában – az üzemanyagot (a szenet vagy néha az olajat) is felrakták, de a tüzelőanyag és a víz többnyire a mozdony után kapcsolt kocsiban utazott.

A gőzmozdonyok egyszerűek és nagyon tartósak voltak, de már viszonylag rövid út megtétele után gondos karbantartásra szorultak, rázkódó mozgásukkal könnyen deformáltak a síneket, és mindegyiket külön személyzetnek kellett kiszolgálnia. A tökéletlen égés és a hőveszteség miatt a gőzmozdony termikus hatásfoka ritkán haladta meg a 6%-ot. A mérnökök a gőzmozdonyok fejlesztése idején is kísérleteztek az elektromos meghajtással. Az akkumulátorokat már 1835-ben kipróbálták, de az első megfelelő villamos mozdony csak 1879-ben indult el, egy berlini kiállításon. Az Egyesült Államokban a Baltimore–Ohio Vasúti Társaság üzemeltetett egy villamos mozdonyt 1895-ben. Az olaszországi Valtellina-vasutat 1898 és 1902 között Kandó Kálmán villamosította, és az ő 2500 lóerős, fázisváltós mozdonyai közlekedtek 1932-től Magyarország első villamosított fővonalán, Budapest és Hegyeshalom között.

A II. világháborúban még terjedt a gőzmozdonyok használata, a háború után azonban gyorsan tért hódítottak a dízelmozdonyok, előbb Észak-Amerikában, majd Európában. Termikus hatásfokuk kb. négyszerese a gőzmozdonyokénak, ezért ugyanakkora teljesítményhez lényegesen kevesebb üzemanyagra van szükségük. Jobban gyorsulnak, nagyobb a sebességük, kevésbé rongálják a síneket és kevesebb karbantartást igényelnek. Hatásfokuk megegyezik a villamos mozdonyokéval, de nem kell hozzájuk áramtermelő üzemeket és elosztóhálózatot telepíteni. A vasútirányítás szempontjából fő erényük a rugalmas felhasz-

nálhatóság: a súlyos vonatok elé több mozdony kapcsolható, és valamennyit ugyanaz a személyzet irányíthatja.

Mindezeket lépésről-lépésre végigkísérhetjük ebben a tartalmában és volumenében egyaránt impozáns, kitűnő kiállítású kötetben, a legkorábbi kezdetektől egészen a legmodernebb, káprázatos teljesítményű, akár 500 km/h sebességre is képes, mágneses lebegtetésű vonatokig.

Három részben – Gőzmozdonyok / Dízelmozdonyok és -vonatok / Villamos mozdonyok és -vonatok –, azokon belül időrendi bontásban állítja elénk a könyv minden idők legfontosabb mozdonytípusait és vonatait. Az ismertetéseket a téma neves szakértőitől kapjuk. A gazdag képanyag egészen biztosan lázba hoz mindenkit, aki kicsit is érdeklődik a technika iránt, és sok kép győz meg arról, hogy egy gép is lehet lenyűgözően szép.

A leírások nagyon ügyesen ötvözik a hűvös, szakszerű ismertetést és adatközlést a szélesebb betekintést adó háttér-információkkal. Minden egyes típusra vonatkozóan megadják az azt üzembe állító országot, az üzembe állítás dátumát, valamint összefoglalót a legfőbb műszaki paraméterekről. Néhány mondattal ismertetik a mozdony, illetve vonat történetét, alkalmazását, elterjedését, sikereit, esetleges kudarcait, máshonnan átvett típusoknál azok eredetét is. Jóllehet az egyes ismertetések nagy része szükségképpen viszonylag rövid (ezt kényszeríti ki a kilencszáznál több típus ismertetése képekkel, adatokkal és szöveggel mindössze 544 oldalon), mindebből jó néhányuknál testes, gazdag, nagyívű áttekintés kerekedik ki. Az időrendben sorakozó ismertetésekből plasztikusan kibontakozik a fejlődés dinamikája is.

S bár a mű címe Mozdonyok és vonatok enciklopédiája, vele igen jó, átfogó vasúttörténetet is kapunk. Nemcsak annak technikátörténeti vetületét, hanem szintúgy érdekes és tanulságos vázlatot arról, hogyan szolgáltak-szolgálnak a vasparipák az emberlakta öt földrészen, s hogyan járultak hozzá az egyes országok ehhez a maguk vasúti fejlesztéseivel. A vasút története sokkal több, mint technikátörténet, több, mint gazdaságtörténet: megcsillan benne nagyrészt a legújabbkori civilizáció története is.

Dr. Osman Péter

Quentin Willson: Legendás sportkocsik. Panemex Grafo, 2005; ISBN 963-9491-51-9

Igen érdekes és tanulságos eszmefuttatással kezdődik a kötet bevezetője: Willson azt vizsgálja, valójában mi is a sportkocsi definíciója. Gondolatmenete sok tanulsággal szolgál arra nézve, voltaképpen milyen célok elérése érdekében használnak az emberek autót – azaz kisse szakszerűbben fogalmazva, milyen funkciók teljesítését várják el a kocsijuktól. Alaposan végiggondolva, ennek tanulságai elvezetnek ahhoz, hogy feltehetően milyen értéktervezési megfontolások vezethetik a különféle autótípusok fejlesztőit. Azt pedig tudjuk, hogy az értelmesen menedzselt árutermelésben az értéktervezés és a marketing egymást kölcsönösen

segítő tevékenységek, az innovációs fejlesztőmunka pedig csak akkor lehet sikeres és még hatékony is, ha vezérlőcsillagként kezeli mindkettőjüket.

Ránézünk egy autóra, és töprengés nélkül, elismeréssel, netán irigykedve vagy éppen hűledezve rávágjuk: micsoda sportkocsi! És mégis, Willson onnan indítja gondolatmenetét, hogy nem létezik meghatározás a sportkocsira, s hamarosan be kell látnunk, hogy – szigorúan véve a definíció lényegét – igaza van. Azt mondja, nem indulhatunk ki például az autó formájából. A tapasztalataink bizonyos mértékig ellentmondanak ennek, hiszen mi másért gyűrnék bele magukat emberek szuperalacsony építésű, következésképp rendkívül kényelmetlen autókba, mint hogy ország-világ lássa, hogy ők sportkocsival járnak. Vagy ott a Jaguar E-Type: egész külleme fennlen hirdeti, hogy – a kötet szavával – pompás nagymacska. Willson azonban példákkal is alátámasztja ebbéli igazát, amint azt is, hogy hasonlóan nem szolgál biztos megkülönböztető kritériumként a kezelhetőség, az úttartás, a reagálás fürgesége, az autó érzékenysége sem. Netán a teljesítmény és az erő, a kocsi sebessége? E vonatkozásban is felmutat sportkocsinak nem tekinthető típusokat, amelyek jobban teljesítenek. Nagyon is találó jellemzés viszont, amint ő is idézi, hogy a sportkocsi mindig élvezetes, csinos, gyors, karizmatikus, de mindenekfelett rendkívül emocionális. Ezekkel a jellemzőkkel csak az a baj, hogy nem lehet azokat olyan objektivitással mérni, ami már lehetővé tenné, hogy minősítő kritériumként alkalmazzuk őket. Ha viszont arra gondolunk, hogy a sportkocsival való megjelenés egy nagyon karakteres életfelfogást fejez ki, valamint azt is, hogy meg is engedhetjük magunknak, hogy így éljük az életünket – jelesül merészen, erőteljesen, nyilvánvalóan nem szegényen, és bátran kiélvezve mindennek az örömeit –, akkor jólesően tapasztalhatjuk, hogy ő is ezzel rokon következtetésre jut. A sportkocsi fogalmának megszületését a legendás '20-as, '30-as évekre vezeti vissza, amikor is a Bugattik, Bentley-k és Alfa Romeók a grand prix-versenyautók utcai változatai voltak, és a vetélkedés és a sport izgalmát hozták el átlagember-tulajdonosaik életébe. És íme: a gyártók felismerték, hogy a versenyben nyújtott teljesítménynek és a nagydíjnak a világát felidéző küllem, a laza, izgalmas élet ezzel járó üzenete a közönség körében nagyon vonzó lett, ezért a tehetős vásárlók szemében rendkívül kívánatosá vált az olyan jármű, amely ezeket a tulajdonságokat mutatta, mindez pedig igen kelendővé tette a sportkocsikat. Az iparág azonnal felismerte, hogy az autóverseny ösztönzi az eladásokat, ezért a gyártók csillagászati összegeket költöttek az induló csapatok támogatására. Fordítsuk le ezt az okos innovációs stratégia nyelvére: a gyártók megteremtették a sportkocsi kiemelkedő megbecsülését a közönség körében, ezzel erőteljes presztízshordozóvá tették ezeket az autókat, mindezzel új keresletet támasztottak, amit természetesen igyekeztek a saját termékeikkel kielégíteni – hiszen a történet végül is autóeladásról szólt, és szól ma is. A versenysport csodás dicsfénybe vonta az utcai változatokat, a lelkes rajongók pedig engedelmesen rohantak vásárolni – írja Willson.

Az árújelzők keresletet növelő és orientáló hatása abban áll, hogy már létező – kivívott – megbecsülést kapcsolnak a velük megjelölt termékekhez és piaci szereplőkhöz. Itt olvashatjuk: a Rooters Group ugyan nem sok Sunbeam Tigert adott el, viszont a Monte Carlo

Rally, és más neves események kapcsán a Tiger fénye az egész Sunbeam márkára rávetült, és ezért tömegesen fogyott a hasonló stílusú, de sokkal lomhább Alpine is. A Jaguar 1961-ben mutatta be a dicsőséges E-Type sorozatot, és – mint mindig – arról is gondoskodott, hogy az E a világ minden pályáján jelen legyen. Képe hamarosan feltűnt az újságokban és a televízióban is. És a Jaguarnak nem kellett az E mellett kampányolnia: minden egyes darab elkelt, és a várólista a végtelenbe nyúlt. A márka hírneve olyan erős lett, hogy mindörökké egybeforrt a sportteljesítménnyel, akkor is, midőn már nem jelent meg a versenypályákon.

Willson megmutatja azt is, hogy a sportkocsiknak, pontosabban gyártóiknak természetesen folyamatosan meg kell küzdeniük az értékesítési lehetőségekért az egyéb autótípusokkal. A piaci sikereket mindkét oldalon csak a folyamatos fejlesztés hozhatja meg, és nemcsak a konkurenciával állnak versenyben, hanem szintúgy az egyéb követelmények változásával is – mint amilyen például a biztonsági előírások jelentős szigorodása, vagy éppen az új, a piacra kívülről betörő divathullámok. Ilyen hatásként említi a retrodivatot, hozzátéve ugyanakkor, hogy a világ olyan sportkocsikat akart, amelyekben a retroküllemhez csúcstechnológia társul.

És a várható jövő? Szerinte a holnap roadsterei kicsik, gazdaságosak és társadalmilag elfogadhatók lesznek (ez utóbbi feltehetően azt jelenti itt, hogy kevésbé keltenek vad irigységet, és kevésbé pazarolják a szűkülő erőforrásokat). Mindezzel sajnos csak halvány utánzatai lesznek korábbi énjüknek. Mert a kétülékes sportkocsi ma pontosan azt testesíti meg, ami az autó problémája: túl sokat fogyaszt, túl gyorsan száguld, és csak két ember fér el benne. Az „önző” sportkocsi kimúlása elkerülhetetlen. Ám nekrológiájánál nem szabad majd elfelejtenünk, hogy – Willson szerint – az elmúlt évszázad valamennyi tartós fogyasztási cikke közül kétségkívül ehhez fűz a legtöbb érzelem bennünket. És ha ez utóbbi megállapítása talán erős túlzás is, az viszont kétségtelen, hogy az autógyártás és annak háttérágazatai eredményekben jelentősen szegényebbek lennének azok nélkül a fejlesztések nélkül, amelyeket a sportkocsik gyártása és a piaci pozícióik javítására irányuló törekvések hívtak életre. Azoké a csodálatos jószágoké, amelyek seregszemléjét ez a kitűnő kiállítású kötet tárja elénk, kezdve a negyvenes évekkel, azon belül a Jaguar SS 100 típussal, és zárva a sort „A sportkocsik újjászületése” kifejező címet viselő fejezettel, abban pedig a Mercedes 500SL típussal. A tartalomjegyzék pedig közel 50 típust sorakoztat fel.

Természetesen fényképekkel és műszaki vázlatokkal gazdagon illusztrálva mutatja be az egyes típusokat, a leírások pedig szakmailag alaposak, ugyanakkor gyakorta hangulatosak is. A kötet közli a legfontosabb műszaki adatokat is, és tömör összefoglalást nyújt Design és gyártás címmel. Mindezt még róluk szóló egyéb adalékok is színesítik, mint például apró részletek a marketingről vagy éppen az AC Cobra képe a karib-tengeri Nevis szigeten kiadott bélyegen és a „mesés” T-Bird a dél-csendes-óceáni Nanumaga-Tuvalu bélyegén. Willson pedig mindezt még a lényegét láttató megjegyzésekkel is fűszerezi.

Dr. Osman Péter

Frank Zöllner: Leonardo da Vinci összes festménye és rajza, 1452–1519. Vince Kiadó, 2006; ISBN 3822856894

Leonardo da Vinci válogatott írásai. Typotex, 2005; ISBN: 963-9326-43-7

Igaz, de csak részizgazság, hogy Leonardo da Vinci a csodálatos reneszánsz legsokoldalúbb zsenije volt. Valójában ő minden idők egyik legnagyobb és legsokoldalúbb alkotója. A mi világunkban pedig, ahol a tudásuniverzum gyorsuló tágulása mindinkább specializációra kényszerít, talán nem alaptalan feltételeznünk, hogy már aligha jöhet valaki, aki felveheti vele a versenyt.

Hihetetlenül gazdag Leonardo életműve. Ha csupán képzőművészeti alkotásait ismer-nénk, akkor is bámulatos lenne, szellemi kincsünk egyik különösen értékes része. De még áttekinteni is igen komoly teljesítmény, hogy ezenfelül még mennyi mindennel foglalkozott, mennyit kutatott, alkotott – a mai fogalmakkal szólva – természettudósként, továbbá mű-szaki tervezőként, fejlesztőként.

A Vince Kiadó most megjelent kötete méltó e szellemóriáshoz. Bemutatja teljes életmű-vét, és mind tartalmával, mind kiállításával kiérdemli, hogy grandiózusnak nevezzük. Az ára – nos, ez viszonylagos. Nem az a kategória, amelynél könnyű kézzel veszünk meg egy-egy kötetet, ám tekinthetjük úgy is, hogy egy pár jó koncertjegy árértért szerezhetünk rend-kívül hosszantartó örömet magunknak vagy egy hozzánk közel állónak, hiszen szinte vég nélküli öröm és ámulat ismerkedni Leonardo valamennyi festményével és grafikájával.

A kötet a források széles körű és sokoldalú felsorakoztatásával elemzi és magyarázza ne-künk Leonardo sokirányú tanulmányait és életművét. Levelek, szerződések, kortárs köl-temények és naplók segítenek annak teljesebb megismerésében és megértésében. A bevezető tanulmányt harmincnégy tételből álló életmű-katalógus követi, amely a legújabb kutató-si eredmények alapján értelmezi a fennmaradt és az elveszett alkotásokat. A bibliográfia első alkalommal tartalmazza a művek állapotának, technikájának, tervezési folyamatának, származásának, megrendelőjének, illetve rendeltetési helyének és az ábrázolások forrásának teljes jegyzékét.

A 430 oldalból álló harmadik rész Leonardo grafikai munkásságát tárja elénk. Valamen-nyi rajzi lapját közli, sőt vázlatfüzeteinek és tudományos kézíratainak kevésbé ismert ábrá-zolásait is. A mindvégig színesen és nagy formátumban közölt 663 rajz az eddig megjelent legterjedelmesebb válogatás a művész grafikai életművéből. A kötet számos felnagyított műrészletet tartalmaz, amelyek a szerzők szándéka szerint azt a benyomást keltik, hogy a világ nagy gyűjteményeiben szétszórta fellelhető, csak néhány szakember számára hozzá-férhető műveket az olvasó mintegy a kezében tartja.

A grafikai munkákat bemutató 16 fejezetből itt az alábbiakat emeljük ki apró érzel-letőjeként Leonardo „műszaki” munkássága gazdagságának: Arányrajzok / Tanulmányok tájakhoz, vízhez és „természeti katasztrófák”-hoz / Térképrajzok / Építészeti tanulmányok / Technikai és mechanikai tanulmányok / Haditechnikai tanulmányok / Tanulmányok repű-lőgépekhez és a madarak röptéhez / Fény- és árnyéktanulmányok.

Ha ismerkedni akarunk Leonardo alkotói és kutatói gondolatvilágával, ehhez igen jó segítséget ad a Typotex nemrég kiadott kellemes kis kötete. Ízelítő a polihisztor életművéből alcímmel válogatást ad írásaiból, és gazdag mozaikként tükrözi tudásának, s talán még inkább érdeklődésének hatalmas és sokágú világát. E miniatűr kincsestár az irodalmi műfajokkal együtt 38 témakörben nyújt ízelítőt az életművéből, s rajta keresztül a reneszánsz gondolkodásból. Kemény figyelmeztetéssel szolgál, hogy mai tudásunkkal mennyi vaskos tárgyi tévedést fedezhetünk fel Leonardo amúgy igen magabiztosan előadott megállapításaiban, következtetéseiben. Az itt olvashatókból úgy tűnik, hogy szinte mindent tudott, amit a korabeli tudományok állása szerint tudhatott. Mégis, mindez kevés volt ahhoz, hogy elkerülhesse az itt sorakozó tévedéseket, amelyek persze csak utóbb, a tudományok azóta elért óriási haladásának nyomán mutatkoztak meg. Vajon ma, amikor sokkal-sokkal fejlettebb tudományok művelt birtokosainak tartjuk magunkat, nem követünk el olyan tévedéseket, amelyeket egy későbbi kor hasonlóképpen gyermetegnek talál majd?

A kötet izgalmas, egyaránt feltárja, hogyan látta, kutatta, magyarázta világát a fél évezreddel előttünk járt szellemóriás, mit ismert fel helyesen, és azt is, miben, hogyan tévedett. Nézzünk egy kicsit bele.

A kutatás módszertanáról: „Először is tapasztalatra teszek szert ... szándékom először a tapasztalatot felhozni, és csak azután megmutatni az okot, amely miatt az adott tapasztalatnak az adott módon kell végbemennie. Ez az igazi szabálya annak, ahogyan a természeti jelenségek kutatóinak el kell járniuk. A tapasztalat nem, csak a mi ítéleteink lehetnek tévesek.”

Életstratégia, amit oly sokan csak későn ismernek fel: „Fiatalon tegyél szert olyasmire, ami kárpótol majd az öregségedért. S ha úgy gondolsz, hogy az öregség bölcsességgel táplálkozik, akkor már fiatal korodban munkálkodj azon, hogy öregségedben ne legyél híján e táplálékknak.”

Örök, csúf igazságok: „a butaság megóv a szegénytől, csakúgy, mint az arcátlanság a szegénységtől” és „aki a rosszaságot nem bünteti, az rosszaságra buzdít.”

Vándorló tételek. Leginkább Freud esszéjéből ismerjük, de íme Leonardótól: „Aki tekinthetőre hivatkozva vitatkozik, az nem az eszét, inkább az emlékezetét használja.” És G. B. Shaw Caesarjának híres mondását megelőzve: „Aki nem bízik semmiben, az nem csatál meg soha.”

Magabiztos blöff? Rendkívül világos, és rámenősségében teljességgel a korunkba illő, ahogyan 30 évesen, Lodovico Sforzához írt ajánlkozásában mintegy listát ad tudásáról, kiemelkedő alkotóképeségéről, alkotásairól, nem mellesleg leszólva a „konkurenciát”: „Mittől megvizsgáltam mindazok terveit, akik magukat folyvást hadi eszközök készítőinek és mestereinek mondják, látom, hogy találmányaik és azok alkalmazása semmiben sem különbözik az általában használtaktól. Ezért akarom Méltóságod előtt feltárni titkaimat ..., hogy kellő időben haszonnal alkalmazhassa őket.” Itt pedig következik egy felsorolás saját kiemelkedő hadászati alkotásairól, amelynek nagy részénél elgondolkodhatunk, Leonardo vajon hogyan és miért mert megkockáztatni ilyen túlzásokat.

Vagányság, vagy komolyan gondolta, hogy példát ad a tudós alkotó felelősségérzetéből? „Nem írom le, hogyan és miként tudok a víz alatt maradni, mennyi időt tudok eltölteni étel nélkül ... mégpedig azon emberek rossz természete miatt, akik a tenger fenekén gyilkolásra használnák.” Mindenesetre, más írásában Leonardo ennek nagyon is ellentmondó ajánlközését találjuk.

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

CRIMINAL LAW ENFORCEMENT IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS AT THE EUROPEAN AND THE NATIONAL LEVELS

Dr. Judit Fazekas – Dr. Anikó Gyenge

Level of the harmonisation is determined by the basic principles of proportionality, subsidiarity and necessity. In the field of criminal law the narrow Community competences and the ultima ratio principle must be taken into consideration as well. The study represents a comprehensive analysis of the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on criminal measures aimed at ensuring the enforcement of intellectual property rights from the point of view of these principles and it searches the potential effects thereof on the Hungarian intellectual property criminal law.

CURRENT ISSUES OF COPYRIGHT IN THE EUROPEAN UNION AND AT THE INTERNATIONAL LEVEL

Jukka Liedes

The author is the head of the Ministry of Education and Culture, and the president of Copyright Association in Finland, and is also the president of Finnish ALAI Group. His lecture was delivered on the occasion of a conference in Budapest in October 2006. The legal regulations and institutions of copyright in the European Union are overviewed with special emphasis on ratification of WCI and WPPT and online music services. Current legislative preparatory work in the EU as well as other international issues, the activity of WIPO are also discussed.

CREATIVITY AS A CAUSAL FACTOR OF INNOVATION

József Szilágyi

As the most essential source of innovation is creativity, definitions of creativity are examined, the creative process is analysed, the relation between individual creativity and internal or external factors are outlined, while creativity is also discussed with regard to group interactions.

NATURE'S INVENTIONS – THE THISTLE AND THE VELCRO

Dr. Judit Vidák

Thistle, the hichhiker of vegetable kingdom inspired Swiss engineer George de Mestral to develop velcro after examining how thistle burrs clung to clothing.

COMMUNITY TRADEMARKS (CTM) – ENFORCEMENT

Dr. Sándor Vida

Material law (the CTM Regulation) provides on infringement. The use without consent of the owner of the CTM „in relation” to goods or services constitutes infringement (see judgements BMW or ARSENAL). Moreover likelihood of confusion can be also an important element of infringement (see e.g. judgement PUMA/SABEL). But there are also limits of the protection, e.g. own name of the user (see judgement GILLETTE), or exhaustion (see judgements SEBAGO, DAVIDOFF, LEVI-STRAUSS).

Procedure is ruled by the CTM Regulation too. CTM Courts in Hungary are the Metropolitan Court and the Metropolitan Court of Appeal. Their jurisdiction is provided by Art. 92 of the CTM Regulation. Relating to provisional measures Art. 99 provides jurisdiction as well for CTM Courts as for national ones. The decisions in the T-Point case of both instances in Hungary are analysed in this respect. Relating to counterclaims the „Chocolate Rabbit” case decided by the Supreme Court of Austria is reported.

Execution is not dealt by the CTM Regulation. As a result in this respect the Decree Nr. 33/2001 EC ought to be applied in combination with rules of national law.

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

1. (111.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2006. december

Felelős kiadó:

dr. Bendzsel Miklós

Felelős szerkesztő:

Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Szerkesztőségvezető:

Dürr János

Szerkesztőség:

Magyar Szabadalmi Hivatal

1054 Budapest, Garibaldi u. 2., Telefon: 474 5554

Levélcím: Pf. 552, 1370, e-mail: iszjsz@hpo.hu

www.mszh.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,

1008 Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,

e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440.

További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon.

Egyes szám ára: 1150 Ft

Egy évre: 6900 Ft

MSZH – Nyomda – 2006.12

Felelős vezető:

Dürr János

Tel.: 474 5953

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

dr. Bendzsel Miklós elnök

Bana Zsuzsanna, Dürr János, dr. Ficsor Mihály, dr. Gonda Imre,

dr. Kiss Zoltán, Kürtös József, Posteinerné Toldi Márta,

dr. Tószegi Zsuzsanna, Ujvári János